

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

**Rigorózní práce
České soudnictví v 17. – 19. století**

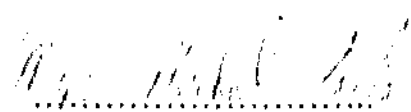
**Konzultant: prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová CSc.
Zpracovatel: Mgr. Michal Pašta**

Leden, 2009

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem, ve vědecké práci obvyklým.

11. 1. 2009

A handwritten signature in black ink, written over a dotted line. The signature is cursive and appears to be 'M. J. ...'.

podpis

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěl poděkovat paní profesorce JUDr. PhDr. Karolině Adamové CSc. za veškerou pomoc při vedení práce.

OBSAH

1. Úvod.....	5
2. Organizace soudnictví od počátku českého státu.....	6
3. Soudy a soudnictví v období feudálního absolutismu.....	18
4. Soudy a soudnictví po roce 1848.....	39
5. Soudy a soudnictví v letech 1850 – 1855.....	42
6. Organizace soudnictví v letech 1855 – 1867.....	48
7. Organizace soudnictví v letech 1868 – 1918.....	56
8. Vojenské soudnictví.....	71
9. Rozsudky Krajského soudu v Olomouci v roce 1890.....	78
10. Uspořádání soudů v letech 1850 – 1855, 1855 – 1867, 1867 – 1918....	92
11. Závěr.....	109
12. Resumé.....	110
13. Literatura.....	112

1. ÚVOD

Dějiny soudnictví jsou spjaty s politickým, hospodářským a právním vývojem státu. Tato práce se zaměřuje hlavně na české soudnictví od 17. století do druhé poloviny 19. století, což dokumentuje na archivních materiálech. Z důvodu kontinuity však zasahuje do období mimo tento časově vymezený rámec. V souvislosti s evropským právem se zabývá též dějinami církevního soudnictví. V systému, kdy společnost je rozdělena do stavů a pro každý stav jsou kompetentní jiné druhy soudů, sleduje jeho vývoj od počátku českého státu. Ukazuje hlavní rozdíly v jurisdikci stavovské, kdy nejdůležitějším soudem je soud zemský, komorní soud, dvorský soud, dále vznik apelačního soudu a absolutistické monarchie, zejména změny po porážce na Bílé hoře. Prohlubující se rozpory mezi stavy a poddanými, které často vyústily v selská povstání, nevyřešily císařské patenty a diskriminující zákoníky, ale obrat začal až profesionalizací soudů za vlády Marie Terezie a pokračoval za osvíceného Josefa II.. Dokládá vliv jeho reformy na soudní soustavu, kdy se soudy stávají nezávislými na feudální vrchnosti s personální působností pro všechny obyvatele. V nových zákonících Josefa II. dochází také k formování a zavádění moderních právních zásad. Jeho hluboké společenské reformy se projevily o mnoho let později a vyvrcholily v revolučním roce 1848. I přes dočasné vítězství reakce v období Bachova absolutismu nakonec vývoj dospěl k ústavním zárukám občanských svobod v roce 1868. V období 1848 – 1868 dochází postupně k několika změnám názvů a struktury soudní soustavy. Je patrná částečná liberalizace a rakouské soudnictví se stává součástí evropského vývoje. Po roce 1868 se již soudní soustava trvale a na poměrně dlouhou dobu ustálila a v podstatě se až do vzniku ČSR neměnila. V této době se v Rakousku vytváří soustava řádných a mimořádných soudů. Vládnoucí aparát si ponechává možnost vyloučit určité typy soudů a senátů. Nový stát ponechal prvním zákonem ze dne 28. 10. 1918 v platnosti všechny říšské zákony a nařízení. Práce se také zabývá v daném období oddělenou a specifickou součástí soudní soustavy, vojenským soudnictvím.

2. ORGANIZACE SOUDNICTVÍ OD POČÁTKU ČESKÉHO STÁTU

Nejstarší správní organizací českého státu byla hradská soustava. Tomu odpovídala i soudní soustava – hradní sudí (iudices) a vladaři (vilici). Nejvyšším sudím ve státě byl panovník a jako vrchní soudní orgán působil dvorský sudí. Od 13. století s nastupující kolonizací se začalo rozšiřovat městské právo jako další součást českého soudnictví.¹⁾

Nejdůležitější osobou ve státě byl vladař, jenž byl také zárukou jednoty státu a při jeho osobě existovaly soudy s celostátní působností (soud dvorský a komorní). Dvorský soud vznikl ze starých dvorských sjezdů a patřil mezi nejstarší soudy v Čechách. Ve 14. století za vlády Jana Lucemburského znovu získal postavení královského soudu s celostátním významem. Soudci byli příslušníci panského stavu jmenovaní králem. Do jeho kompetence patřily všechny spory královských služebníků o dluhy, dědiny a škody. Rozhodoval i o sporech duchovních osob, které nemohly řešit církevní soudy (např. olomoucký biskup jako leník českého krále patřil v některých majetkových sporech do pravomoci tohoto soudu). Až do roku 1497, kdy se Vladislav Jagellonský vzdal svého práva, rozhodoval spory o panovníkovy odúmrti. Zápisy z jednání, které měly hodnotu nezvratného důkazu, byly vedeny písařem soudu ve veřejně přístupných dvorských deskách. Nezdarem skončil pokus Karla IV. povýšit dvorský soud na nejvyšší soudní instanci ve státě. Šlechtě se později podařilo podřídit dvorský soud většímu zemskému soudu. „Bezúspěšně se Karel IV. pokusil prosadit právo dvorského soudu rozhodovat o manželstvích uzavřených bez svolení rodičů.“²⁾

Komorní soud vznikl pravděpodobně za vlády Václava IV. jako protiváha šlechtou ovládaných soudů zemských. Konal se pravidelně v královské komoře a jeho působnost zahrnovala země České koruny. Mohl řešit všechny spory kromě záležitostí týkajících se svobodných zemských statků. Zasedal podle potřeby během roku, později na svátek Očištění Panny Marie (2. února), na den Svátosti (druhý pátek po Velikonocích) a na sv. Martina (11. listopadu). Předsedal mu panovník, nebo zemský

¹⁾ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 139.

²⁾ K. Adamová, B. Riegrová, P. Skřejpková, L. Soukup, J. Šouša, *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*, 1. vydání LexisNexis CZ s. r. o., Praha 2005, s. 26.

hofmistr, který se od 15. století stal královským zástupcem u soudu a později jeho předsedou. Za vlády Jagellonců byla jeho působnost omezena pouze na Čechy. Postupně ztrácel svoje kompetence a od 16. století se stal soudem pro delikty proti majestátu (*crimen laese majestatis*).^{3), 4)}

Nejvýznamnějším šlechtickým soudem byl zemský soud větší, který vznikl ve druhé polovině 13. století. Předsedal mu panovník nebo nejvyšší purkrabí. Řídil ho zemský sudí. Úkoly zde plnili také nejvyšší zemští úředníci – nejvyšší komorník, měl na starost státní finanční zájmy, nejvyšší písař vedl soudní písemnosti, dále nejvyšší purkrabí jako hlava výkonné moci měl pravomoc zastupovat krále a dvacet šlechtických přísedících. Soud se scházel čtyřikrát do roka v době adventní, postní, letniční a na sv. Jeronýma (30. září). Soudilo se dva až tři týdny a jednání probíhala jen dopoledne. Projednával spory týkající se majetku šlechty a byl výlučným soudem pro deskové statky. Hodnota takových sporů musela být větší než 10 kop českých grošů. V trestních věcech byl příslušný pro šlechtu a někdy i pro měšťany. Nebylo psaného zákoníku a zemský soud utvářel ze svých nálezů obecně závazné normy. Šlechta dosáhla uznání *inapeability* (neodvolatelnosti z jeho rozhodnutí) zemského soudu. Ani zřízením dvorského a komorního soudu nezískal panovník možnost ovlivnit složení zemského soudu ani jeho výroky zvrátit. Omezit šlechtické soudy se nepodařilo ani císaři Karlu IV., jeho *Maiestas Carolina* z roku 1355 byl zemským sněmem zamítnut.

Další soudy, které ovládala šlechta, byly jen filiálkami zemského soudu, ať to byl „menší zemský soud“, který vyřizoval spory v hodnotě menší než 10 kop českých grošů, nebo soud purkrabí hradu pražského či soud nejvyššího maršálka, který vykonával jurisdikci v otázkách šlechtické cti v Čechách a na Moravě.⁵⁾

Význam zemského soudu ještě vzrostl po zavedení zemských desek, písemných záznamů o svobodných statcích šlechty, které se brzy staly součástí jeho agendy. Podobné poměry panovaly také na Moravě, kde zemský soud střídavě zasedal v Brně nebo Olomouci a kde byly také vedeny dvojice zemské desky. Slezská knížectví,

³⁾ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 51.

⁴⁾ K. Adamová, *Apelační soud v Českém království v letech 1548 – 1651*. Pocta akademiku V. Vaněčkovi k 70. narozeninám, Univerzita Karlova, Praha 1975.

⁵⁾ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 128.

postupně připojovaná ke Koruně ve 14. století, měla vlastní zemský soud v Těšíně, který řešil i stížnosti poddaných proti vrchnostem. Dále vznikl centrální slezský soud, který zasedal ve Vratislavi nebo některém městě Horního Slezska. Až do roku 1548 si zachoval právo inapeability.

V Horní Lužici byl zřízen fojtský soud, který zasedal třikrát do roka v Budyšíně a ve Zhořelci. Jednalo se německy, ale u soudu byla oddělení pro slovanské obyvatelstvo, kde se používala srbština. Podobně v Dolní Lužici zasedal fojtský soud střídavě v Lukově a Gubíně.

Spory majetkové povahy příslušely soudu meznímu. Předsedal mu purkrabí Pražského hradu a byl tvořen dvěma přísedícími z nižší šlechty a dvanácti šlechtici z místa sporu či nejbližšího okolí. Probíhal vždy na místě sporu a v řízení před ním se do 17. století udržela stará ordálová přísaha svědků ve vykopané jámě, vykonávaná na Moravě s drnem na hlavě. Skrývala se v ní prastará kletba: „Ať mě země pohltí, či ať se propadnu.“⁶⁾ Po roce 1600 se tyto soudy řídily procesními pravidly královského prokurátora Jakuba Menšíka z Menštejna.

K šlechtickým soudům dále patřil soud hofmistra, který řešil spory o čest. Na Moravě pře o čest soudil hejtmanský soud, jemuž předsedal moravský zemský hejtman. Do vývoje šlechtického soudnictví zasáhlo husitské hnutí. Zemský soud v letech 1419 – 1437 nezasedal vůbec a teprve stabilizace vnitřních poměrů za vlády císaře Zikmunda přispěla k obnovení jeho činnosti dne 28. 1. 1437. Avšak již brzy po smrti krále Albrechta Habsburského (1439) přestal soud zasedat a teprve správa země za Jiřího z Poděbrad umožnila opět svolat větší zemský soud v suchých dnech postních (13. 3. 1454). Již krátce po zahájení soudu (27. 3. 1454) vydal nález, kterým nepokrytě stranil šlechtě: „Aby žádný měštěnin po dnešní den nižádných dědin a zboží svobodných nekupoval bez Královy Milosti zvláštního povolení, než Králova Milost se pány dávají tomu moc, což jsou prvé koupili až do dnešního dne, aby jim to v dsky šlo a kladeno bylo vedle řádu a práva.“⁷⁾ Z dvaceti přísedících zemského soudu bylo osm vladyků a

⁶⁾ K. Malý, a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945, 2. upravené vydání, Linde, Praha 1999, s. 73.

⁷⁾ F. Palacký, Dějiny národu českého, 2. vydání, nakladatel B. Kočí, Praha 1921, s. 811.

dvanáct pánů. K uklidnění vnitřních poměrů také přispělo uspořádání majetkoprávních vztahů. Každý držitel nemovitosti musel prokázat oprávněnost držby majetku buď zápisem v deskách, nebo smlouvou, která ještě nebyla do desek vložena. Jan Kolda ze Žampachu dál držel protiprávně Náchod, a protože „zprotivil se právu zemskému, pročež vypovězen jest ze země nálezem nejvyššího soudu.“⁸⁾ Koncem 15. století se zemský soud stal nástrojem šlechty k hospodářské expanzi, která začala podnikat ve vlastní režii. Příkladem je moravský šlechtický rod Tunklů, pánů na Brníčku a Zábřeze. Pocházeli původně ze Slezska a psali se Duncel. Sňatkem se dostali na Moravu a časem získali rozsáhlé panství. Počínali si velmi nevybíravě vůči svým sousedům a dostávali se do častých sporů. „Zasedání menšího soudu v první sobotu po Nanebevstoupení páně (1463 minoris cude sesionem primam ferecunt sabbato post accensionem domini). Kněz Tiburcí, oltářník oltáře zvěstování matky Boží v kostele Olomúckém, pohání Jana Tunkle ze Zábřeha a Brníčka etc. ze dvou stů hř. gr. dob. etc., že drží ves malý Postřelmůvek nemaje k tomu práva, ježto sluší k mému oltáři. Zná-li etc., ale chci to odporem i dskami dokázati. Škody etc. por.č. Thomam z Kovalovic.“

Sentencie seu inuentiones remmissionum facte Brunae colloqui predicti – nález: „Mezi knězem Tiburcím oltářníkem oltáře matky Boží v kostele Olomúckém a p. Jiříkem z Kravař a ze Strážnice, zástupníkem Jana a Jiříka Tunklí z Brníčka, p.n. slyševše výpis z desk i tudíž list, že kněz Tiburcí k té vsi Postřelmuovku má právo, polovici k oltáři sv. Jana evangelisty a druhú polovici k obchodóm záduší má.“⁹⁾ Spory mezi Tunklem a ostatními šlechtici se tak vyhrotily, že zasáhl moravský zemský hejtman Ctibor Tovačovský z Cimburka. Na jeho návrh nařídil sněm Jiřímu Tunklovi st. „domáci vězení“: „Já, Jiřík Tunkl, slibuji na svou čest a víru panu Ctiborovi z Cimburka, hajtmanu.....a k ruce všem pánóm markhrabství moravského odsud nikam z města nevyjížděti ani vychoditi a sobě k svobodě výjezdu ani východu žádné vymyšlené věci ku pomoci nebrati, leč bych již od psaného pana hajtmana a panuov z úst v uši rukoudáním svobodně propuštěn byl.“ Moravský sněm v Brně 11. února

⁸⁾ F. Palacký, Dějiny národu českého, 2. vydání, nakladatel B. Kočí, Praha 1921, s. 824.

⁹⁾ V. Brandl, Libri citationum et sententiarum, Tomus IV, Olomúcké pňhony od roku 1463 – 1466, Brno 1882, s. 281 a 346.

1476. I když byl nakonec r. 1480 se svým synem Jindřichem a potomky přijat do panského stavu, ještě v témž roce podal 22 půhonů! Vybudoval celou řadu rybníků a věnoval se železářství. Útlak poddaných dosáhl takového stupně, že poddaní sáhli k nejzazšímu prostředku – k otevřené vzpouře. Pravděpodobně v zimě roku 1491 podle slov Viktorina Kornela ze Všehrd: „Zábřežští pro nespravedlivá obtížení a roboty zdvihše se, pana Tunkla, pána svého jsou porazili, zranili a skoro i zabili, takže jest vždy od toho zbití nevstávaje umřel.“¹⁰⁾

Spory o pravomoci mezi městskou a šlechtickou jurisdikcí byly ukončeny svatováclavskou smlouvou v r. 1517. Oslabení královské moci využila šlechta vydáním zemských zřízení (r. 1500 pro Čechy, r. 1535 pro Moravu). Zabezpečila si tak všechny výhody, které v soudnictví dosáhla. Královská moc se dostala do hlubokého úpadku. Práva odúmrtí se panovníci museli zřici úplně (Vladislav II. r. 1497), dvorský a komorní soud se dostaly plně do rukou šlechty. Začátkem 16. století však dochází k zásadním událostem, které se výrazně promítly v dalším vývoji soudnictví v českých zemích. Po bitvě u Moháče (29. 8. 1526) a smrti krále Ludvíka Jagellonského nastupuje na český trůn Ferdinand I. Habsburský. Tato katolická dynastie přichází s novou politickou iniciativou, jejímž cílem je přeměna stavovského státu na stát absolutistický. Již po potlačení prvního stavovského odboje v roce 1547 byl zřízen královský apelační soud, který bděl nad městskou justicí. Byl předzvěstí změn v českém soudnictví. Soudci byli profesionálové, placení a jmenováni panovníkem. V čele apelačního soudu stál prezident a členy senátu bylo šest šlechticů, čtyři doktoři práv a čtyři zástupci měst. Zemský soud ztratil své výlučné postavení. O odvoláních dvorského a komorního soudu rozhodoval panovník a taktéž řešil hrdelní pře. Vlivem tohoto soudu došlo ke sjednocení hmotného a procesního práva v „Městském zákoníku“ Pavla Kristiána z Koldína v roce 1579.¹¹⁾ „Apelační soud zasedal nepřetržitě. Jednání se ale nekonalo

¹⁰⁾ F. Palacký, Dějiny národu českého, 2. vydání, nakladatel B. Kočí, Praha 1921, s. 1126.

¹¹⁾ J. Klabouch, Staré české soudnictví, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 225.

ve středu, v sobotu, v neděli a o svátcích.“¹²⁾

V poněkud jiném postavení byly městské soudy. Z počátku měli v soudnictví velký vliv zakladatelé měst a všechny důležitější spory řešila vrchnost (např. v královských městech podkomoří). Městskému soudu předsedali dosazení rychtáři, města si vykupovala právo jmenovat rychtáře, čímž tento úřad poklesl na vykonavatele vůle městských orgánů.

Například ve Slezsku úřad rychtáře zastával fojt, který měl soudní pravomoc jak pro město, tak i pro sousední obce. Jako venkovský fojt (Landvogt) se účastnil soudů zvaných dreiding, které se původně probíhaly třikrát ročně. Vykonával na nich stejně jako ve městě i právo hrdelní. Postupem času se územní vliv fojtovy pravomoci zmenšil a přešel na městskou radu. Podržel si však soudní pravomoc, pokud se městům nepodařilo koupit fojtství (Nisa).¹³⁾

Husitská revoluce přinesla mnoha městům mocenský vzestup a také určitou demokratizaci veřejného života. Přisedící soudů i členové rady byli voleni „velkou obcí“, což posílilo nezávislost justice. Proces vykupování úřadu rychtáře pokračoval a došlo k posílení nezávislosti městských soudů, kterým se podařilo omezit právo zakladatelů přijímat odvolání. Městské soudy se řídily nepsaným a obyčejovým právem, pro každý případ se nalézalo právo zvlášť. I zde se ovšem stávalo, že spravedlnost byla někdy „slepá“, jak ukazuje rozhodnutí městské rady v Přelouči z r. 1588.

Tamní purkmistr koupil u správce pardubického panství ryby na dluh a neměl se k placení. Po marném upomínání žaloval správce u městské rady v Přelouči, která vydala „náleží“: „Ačkoli Jeho Milost pan heytman Pardubský toho dostatečně podle práva na pana prymasa našeho prokázal, že jest mu za deset džberů ryb spravedlivě povinen, ale že pan prymas náš, jakožto hospodář městečka a správce nám přeje všechno dobré na ten čas vypovídáme, že panu heytmanovi ničím povinen nejní podle

¹²⁾ K. Adamová, B. Riegrová, P. Skřejpková, L. Soukup, J. Šouša, Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938, 1. vydání LexisNexis CZ s. r. o., Praha 2005, s. 31.

¹³⁾ R. Zuber, a kol., Jesenicko v období feudalismu do roku 1848, Profil, Ostrava 1966, s. 71.

práva.“¹⁴⁾ Správce se obrátil na komorní soud, který rozhodl, že dluh musí uhradit městská rada. Pro odvolání si vytvořila města řád vrchních práv, který byl odvozen od systému uděleného městského práva – magdeburského nebo norimberského. Protože hledání právních poučení v cizině bylo zakázáno z důvodu ohrožení suverenity státu, vznikly u nás vrchní soudní dvory jak magdeburského práva (Litoměřice, Malá Strana, Hradec Králové, Olomouc a Opava), tak norimberského práva (Německý Brod, Cheb, Brno, Jihlava, Hodonín, Znojmo). Nejvyšší autority požíval soud Starého Města, jako poslední odvolací tribunál všech měst v českých zemích. Hranice mezi oběma typy městských práv probíhala přibližně středem českých zemí. Rozdělena byla i Praha – Staré Město spadalo na rozdíl od Malé Strany do oblasti práva norimberského. Vzájemné vztahy mezi jednotlivými městy v právní oblasti se časem různě měnily. Tak např. do poloviny 14. století bylo městské právo Olomouce závislé na Uničovu. Postupně se však Olomouc stala vrchní stolicí pro právní oblast, jež zasahovala velkou část Severní Moravy. Některá moravská města byla původně závislá na hlubčickém právu (Nový Jičín, Uherský Brod). Z důvodů jazykových i praktických se z původního okruhu odtrhla a požádala panovníka o změnu práva.¹⁵⁾ Do soustavy městských soudů v Praze patřil soud desetipanský, kterému příslušely spory o dluhy, resp. peněžní pohledávky a speciálně žaloby z dluhopisů, později i ze směnek¹⁶⁾ a soud šestipanský, který řešil trestní spory. V rámci pracovních odvětví existovaly také soudy horní, viničné, mlynářské, plavecké atd. Určitou roztržičnost městské justice jak v oblasti hmotného, tak i procesního práva se podařilo odstranit vytvořením královského apelačního soudu v roce 1548. Tento soud vznikl po poraženém stavovském povstání v roce 1547, kdy Ferdinand I. využil vítězství a vypořádal se s městy. Byla omezena jejich hospodářská, politická a soudní moc. Musela zaplatit velké pokuty a jejich majetek, zvláště poddanské vesnice, byl konfiskován. Byla zabavena jejich privilegia a záleželo pouze na vůli panovníka, která jim vrátí a která si ponechá. Nejzávažnějším

¹⁴⁾ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 234.

¹⁵⁾ J. Miller, *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*, Olomouc 1997, s. 19.

¹⁶⁾ V. Vaněček, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Orbis, Praha 1976, s. 212.

zášahem do městských práv bylo dosazení královských rychtářů, kteří dostali rozsáhlé pravomoci jako úředníci panovníka. Jmenovali městské rady, dohlíželi nad soudy a vystupovali před nimi jako veřejní žalobci. Pouze Plzeň, Ústí nad Labem a České Budějovice zůstaly těchto opatření ušetřeny. Do pravomoci apelačního soudu patřily všechny záležitosti, které byly v první instanci projednávány u městských soudů ve všech zemích Českého království. Byly to spory v civilním i trestním řízení, majetky měšťanů a majetky šlechty. Sněmovním usnesením byla apelačnímu soudu odejmuta pravomoc nad vyššími stavy. Sekretář soudu vybral, uložil a zapsal ortelní peníze a do příslušných registrů apelaci. Stranám se oznamoval termín vynesení rozsudku. Ortel, který se doručoval, musel mít danou formu – byl vydáván jménem krále a byla k němu připojena královská pečeť. Ve zvláště obtížných případech, kde si apelační soudci nevěděli rady, měl rozhodující slovo panovník nebo místodržící. V kompetenci apelačního soudu nebyla jen odvolání, ale i ponaučení městským soudům a centrálním správním orgánům. V letech 1618 – 1622 apelační soud nezasedal. Nejdůležitějším soudem se stal za vlády Ferdinanda II., kdy mu byl podřízen zemský soud. Počet apelačních radů se zvýšil na šestnáct, osm bylo doktorů práv. Museli být obyvateli království a katolického vyznání. V roce 1641 bylo zavedeno výhradně písemné jednání. Úředním jazykem byla pouze němčina. Od roku 1651 apelační soud nabyl pravomoc nad hejtmanstvím německých lén.

Početně největší skupinou obyvatel, kterých se dotýkalo soudnictví ve sledovaném období, byli poddaní. Zpočátku, při zakládání vesnic, měl nejnižší soudní pravomoc rychtář. Jednou nebo i vícekrát ročně zasedal pak na soudech sám pán nebo jeho úředník s rychtáři jednotlivých vsí a vyřizoval věci sporné i nesporné, civilní i trestní. ¹⁷⁾ „Já vod středy súdy držím a jak živa jsem takový nepořádnosti neviděla...“ píše v prosinci 1649 paní hraběnka Sylvie Černínová svému choti Heřmanu Černínovi, majiteli kosteckého panství. ¹⁸⁾ Ve Slezsku pak obdobnou funkci plnil šoltys nebo dědičný rychtář – fojt, ustanovený zakladatelem obce. Jako vyšší stolice rozhodovala spory vrchnost nebo její zástupci – správci, úředníci, regenti, hejtmani, purkrabí atd.

¹⁷⁾ V. Vaněček, Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Orbis, Praha 1976, s. 213.

¹⁸⁾ J. Pekař, Kniha o Kosti, 3. vydání, Melantrich, Praha 1942, s. 123.

Ještě ve 14. století vykonávaly jurisdikci v důležitých věcech i panovnické soudy, ale postupem doby se soudní pravomoc přenesla na soudy poddanského města. Nejvíce byla práva poddaných omezována ve vztahu k vrchnosti. Až roku 1402 vydal zemský soud nálezný, že poddaný nemůže svého pána pohnat k soudu.¹⁹⁾ Ani stížnosti u krále nebo místodržících nebyly vyslyšeny. Vedle těchto světských soudů existovaly u nás také soudy církevní, do jejichž kompetence kromě jiných patřily duchovní osoby. Jejich počátky spadají do 9. století, tedy do období šíření křesťanství. Nebyly přímou součástí staročeské právní kultury, ale byly v pravomoci Říma. Protože však zasahovaly do důležitých právních vztahů světských osob (rodinné právo), svým způsobem ovlivňovaly právní vědomí u nás jako součást univerzální nadstátní organizace. Autoritu církve podporovali panovníci již od počátku existence státu (Dekreta Břetislavova z r. 1039), pomáhala jim upevnit domácí a mezinárodní postavení. K posílení svých pozic využívali obratně kultu českých svatých (stolec sv. Václava). Církevní jurisdikci podpořil pražský konkordát uzavřený r. 1222. Soudní pravomoc byla rozšířena na poddané církevních institucí a došlo k úpravě církevních desátků. Ve Slezsku absence dohody mezi světskou a církevní mocí vedla například k dlouhodobým sporům, které vyústily koncem 13. století v pustošivé boje. Vratislavský kníže Jindřich IV. vyhnal obyvatele 65 vesnic, které založil biskup Tomáš II. a dosadil tam svoje lidi. Nakonec došlo k dohodě a vratislavský biskup získal všechny imunity včetně mincovního a horního regálu.²⁰⁾ Pražská synoda za řízení biskupa Arnošta z Pardubic (1343) zakázala účast kněží na božích soudech a tím je prakticky znemožnila. Podobně jako v Čechách bylo i na Moravě zavedeno zvláštní církevní soudnictví. Soudní pravomoc se vztahovala na soudy kleriků, spory o církevní majetek, sirotků, nemajetných a hlavně spory manželské. Olomoucký biskup jako leník českého krále (1348) nepodléhal pravomoci moravského zemského soudu. Vytvořil si vlastní manský soud ve svém letním

¹⁹⁾ J. Janák, Z. Hledíková, Dějiny správy českých zemí do r. 1945, SPN, Praha 1989, s. 268.

²⁰⁾ R. Zuber, a kol., Jesenicko v období feudalismu do roku 1848, Profil, Ostrava 1966, s. 73.

sídle, Kroměříži. Jeho vznik se datuje do 2. poloviny 13. století.²¹⁾

Zvláštní postavení měly univerzity (v Praze založena r. 1348, v Olomouci r. 1573 a ve Vratislavi v r. 1702). Akademická obec spadala pod tzv. akademickou jurisdikci, kterou řídil univerzitní senát. V Praze docházelo často ke sporům mezi univerzitou a městy v případě osob, které se vydávaly za studenty a provinily se proti právu. Akademický senát obvykle uděloval mírnější tresty.²²⁾

Stavovské právo bylo především privilegiem, které zvýhodňovalo určitou vrstvu obyvatelstva před druhou. Zachovávalo tedy princip personality práva, neznalo a neuplatňovalo princip rovnosti ani uvnitř jednotlivých skupin. Soudy se při svém rozhodování opíraly o formy feudálního práva. Nejstarším byl právní obyčej, který byl převzat ještě z předstátní společnosti. Patřila k nim krevní msta, ordály, kolektivní výkon trestu atd. Později je jeho dodržování vynucováno mocí státu. Jde o právo nepsané, teprve později zachycené v právních knihách. Další formou stavovského práva byla nařízení panovníka, zvaná statuta, dekreta a výsady. Byla výrazem zákonodárné moci panovníka a bývala vyhlášována veřejně. Nejstarší známé jsou tzv. Výsady Boleslavovy, určené druhému pražskému biskupovi Vojtěchovi (992), dále Dekreta Břetislavova z roku 1039 vyhlášená v polském Hnězdně před přenesením ostatků biskupa Vojtěcha do Prahy. Je zde soubor příkazů a nařízení motivovaných církevní morálkou. Postavení cizinců trvale usídlených v pražském podhradí upravovaly Výsady Soběslavovy (Soběslav II., 1173). Výrazným posílením ústřední panovnické moci, zvláště v oblasti soudní a správní, jsou Statuta Konrádova (Konrád II. Ota, 1189), která pocházejí z konce 12. století. Václav II. (1300 – 1305) vydal horní zákoník, který upravoval otázky těžby nerostného bohatství, hlavně stříbra a stal se významnou právní normou. Důležitou formu stavovského práva představoval soudní nález. Umožňoval soudcům podle vlastní úvahy nalézat právo, to znamená vytvářet svým rozhodnutím novou právní normu. Používal se ještě ve Vladislavském zřízení zemském. Další z forem feudálního práva, o které se opíraly soudy, byly právní knihy. Jsou prvním písemným zachycením právních obyčejů. Byly užívány na soudech, i když neměly

²¹⁾ V. Medek, Cesta české a moravské církve staletími, Česká katolická charita, Praha 1982, s. 183.

²²⁾ J. Klabouch, Staré české soudnictví, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 151.

platnost zákona. Jejich cílem bylo umožnit lepší orientaci v soudním procesu, kde i malá chyba mohla mít škodlivé následky. Jsou dokladem vysoké úrovně jazyka i právní kultury v českém státě. Nejstarší právní knihou je česky psaná tzv. Rožmberská kniha, která pochází ze 14. století. Dále je to latinsky psaná kniha „Ordo iudicii terrae“.

Nejvýznamnější právní knihou předhusitského období je dílo nejvyššího zemského sudího Ondřeje z Dubé „Práva zemská česká“. Ze 14. století pochází také latinsky psaná právní kniha městského práva – kniha písaře Jana neboli kniha šéfů, která vznikla v Brně a později ovlivnila vývoj městského práva v Čechách a na Moravě. Ve Slezsku a Lužicích byly užívány německy psané knihy – „Saské“ a „Švábské zrcadlo“. Kritickým hodnocením poměrů v soudnictví, ale i v celé společnosti v 15. a 16. století je dílo Viktorina Kornela ze Všehrd: „O práviech, sudiech a dskách země české knihy devatery“. Vzdělaný právník a zakladatel českého literárního humanismu, kromě jiného místopisatel zemských desek, si nepřátelil šlechtu svým postojem ke kodifikaci práva stranícího šlechtě. Všehrd musel z úřadu zemských desek odejít a jeho dílo nemohlo vyjít tiskem. O prodávání a kupování statků napsal: „Toto zřetelné bezpráví téměř po vší zemi od mnohých děje se, že prodávajíce jedni druhým vsi, robot zejména v dsky nekladou (zvláště kdež jich od starodávna na lidech není), ani jich sobě skrze výminku trhu pozůstávají, avšak proto robot žádných nekoupivše, na lidech jich žádají, a lidé chudí nebozí těžké a bezprávné roboty dělati jim musí, proti vši i božské i lidské, křesťanské i světské spravedlnosti.“²³⁾

Na Moravě vznikly šlechtické právní knihy až koncem 15. století. Především zásluhou moravského zemského hejtmana Ctibora Tovačovského z Cimburka vznikla „Kniha Tovačovská“, která se svou autoritou rovnala zákonu. Později byla přepracována Ctiborem Dmovským z Dmovic pod názvem „Kniha Dmovská“. Z počátku 17. století pochází kniha dalšího významného moravského politika Karla Staršího ze Žerotína „O právu našem“. Kniha pojednává o moravském šlechtickém právu. Feudální právo vyjadřovalo především zájmy panovníka, feudálů, státu a

²³⁾ F. Palacký, Dějiny národu českého, 2. vydání, nakladatel B. Kočí, Praha 1921, s. 1126.

náboženství. Upravovalo vztahy mezi šlechtou a panovníkem. Bylo rozděleno na právo šlechtické – zemské a práva zvláštní, jemu podřízená. Zachovával se princip personality práva podle příslušnosti k jednotlivým stavovským skupinám a od toho se odvíjela celá soustava soudnictví. Poskytovalo ochranu jednotlivým, přesně vymezeným skupinám obyvatel. ²⁴⁾

²⁴⁾ J. Klabouch, Staré české soudnictví, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 270.

3. SOUDY A SOUDNICTVÍ V OBDOBÍ FEUDÁLNÍHO ABSOLUTISMU

Počátkem 17. století se začaly prohlubovat rozpory mezi katolickou habsburskou dynastií a nekatolíky v českých zemích, které vyvrcholily druhou pražskou defenestrací 23. května 1618 a zvolením třicetičlenné vlády direktorů. Na generálním sněmu konaném 31. července 1619 byly přijaty nové ústavní normy a nová organizace státu České koruny. Byly upraveny vztahy mezi zeměmi Koruny české a stát se změnil ve volnou konfederaci zemí, která byla spojena společnými institucemi: panovníkem, generálním sněmem, společným vojenským velením a protestantským náboženstvím. Panovník byl od té doby volenou hlavou státu, která byla odpovědná stavům. Dalším závažným krokem bylo sesazení Ferdinanda II. z českého trůnu a zvolení Fridricha Falckého českým králem.

Naděje českých stavů spojená s touto volbou se však nesplnily a málokdo si uvědomoval, že v Evropě byla zahájena jedna z nejničivějších válek, válka třicetiletá. Stavovské povstání skončilo po dvou letech porážkou na Bílé hoře. Císařova tajná rada vypracovala zásady potrestání povstalců. Byli rozděleni do tří skupin podle provinění. Nejméně potrestáni měli být ti, kteří pouze uznali Fridricha Falckého za krále. Jejich dosud svobodné statky měly být přeměněny na manské nebo měli za jejich držbu platit vysoké poplatky. Do druhé skupiny byli zařazeni ti, kteří zastávali nějaký úřad a porušili úřednickou věrnost králi. Těm měl být darován život za konfiskaci majetku. Ve třetí skupině byli přímí organizátoři „ohavné rebelie“, kteří propadli hrdlem a majetkem. Pravdou zůstává, že jen malá část povstalců si uvědomovala vážnost situace a hledala spásu v útěku. Generálním komisařem království Českého byl zatím ustanoven kníže Karel z Lichtenštejna. V chystaném procesu bylo nutno obejít nejen český zemský soud, ale i platné zákony. Zemský soud císař rozpustil a sestavil mimořádný tribunál, jehož předsedou byl zmíněný Lichtenštejn. Císař Ferdinand II. vydal také mimořádné procesní a hmotné předpisy instrukcí z 11. 2. 1621.²⁵⁾

Žalobce vinu nedokazoval, pouze ji oznámil obžalovaným a dovedil, že jejich trestná činnost a skutková podstata jsou všeobecně známé. Byla také omezena možnost

²⁵⁾ J. Klabouch, Staré české soudnictví, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 61.

obhajoby a stanovena zvláštní sumární procedurální pravidla. Císař potvrdil dvacet sedm rozsudků smrti a ztrátu majetku ostatních odsouzených. Dvacet sedm českých pánů bylo popraveno na Staroměstském náměstí 21. června 1621. Tři odsouzení byli oběšeni, ostatní stati mečem. Hlavy dvanácti popravených byly vystaveny ve zvláštních klecích na Staroměstské mostecké věži a pohřbeny až za saského vpádu r. 1631. Poté vydal císař „generální pardon“ pro tresty na hrdle, z něhož byli vyňati emigranti. Druhá fáze represí proti stavům začala konfiskací majetku, k jejímuž provedení byla zřízena komise vedená již zmíněným Lichtenštejnem. Žaloby vypracovával královský prokurátor Přibík Jeníšek z Újezdce. Protože na sepsání řádných žalob nebyl čas, královský prokurátor sestavil stejné žaloby pro všechny. Těžiště soudu bylo tedy přeneseno na obhajobu. Komise neměla zájem na objektivitě a ještě v 2. polovině 19. století se v archivech nacházely neotevřené obhajoby.

„V létě r. 1622 začala druhá vlna konfiskačních procesů proti osobám nyní zemělým, které se zúčastnily povstání. Celkem bylo v konfiskačním řízení odsouzeno 680 osob, z nichž 166 ztratilo veškeré jmění a dalších 401 osob majetek od čtyř pětín do jedné pětiny.“²⁶⁾

Ti také v podstatě ztratili veškerý majetek, ale za podíl, který nebyl konfiskován, dostávali z prodejní částky alikvotní náhradu. Protože válka pokračovala a císař potřeboval peníze, vypsál na zabrané statky veřejnou půjčku. Lichtenštejn dostal plnou moc k prodeji konfiskátů a stal se nejvlivnějším mužem království. Protože se jednalo o prodej majetku vysoké hodnoty, musely být založeny nové kvaterny zemských desek. Odhad byl komisí české komory a komorní účtárny stanoven velmi nízko a kromě toho ve měně, která se v důsledku válečných událostí velmi rychle znehodnocovala.

To umožnilo okradení odsouzených i státu o obrovské částky a na druhé straně vznikla vrstva zbohatlíků, kteří přišli k pohádkovému jmění (Valdštejn, Trčka, Lichtenštejn, Černín atd.). Snaha dvora vyšetřit prodej konfiskátů skončila neslavně, protože pověřený emisar Jan Weber z Pisenberka se sám dal do skupování levných statků a do Vídně se již nevrátil. Ani práce hlavní komorní komise zřízené v roce 1626

²⁶⁾ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 66.

nevedla ke kýženému závěru.²⁷⁾ Pokles soudnictví v době třicetileté války dokládá spor, který vedl hrabě Heřman Černín z Chudenic, bývalý staroměstský hejtman a správce královských komorních statků v Čechách, s kosteckým hejtmanem Svatošem Hosiánem, novoměstským měšťanem, v roce 1641. Kostecké Černínovo panství bylo v letech 1639 – 1640 okupováno Švédy, kteří vyžadovali kontribuci jak po poddaných tak i po vrchnosti. Hosián nakonec musel sáhnout na 1000 zlatých, které tam nechal Černín zazdít. Po Švédech přišla císařská armáda, která zrekvírovala zbytek zásob. Černín chtěl, aby všechny ztráty uhradil Hosián a nechal ho protiprávně uvěznit na Kosti a potom ve svém domě na Starém Městě. Místo aby byl postaven před soud, sestavili místodržící komisi, která měla s Hosiánem dohodnout, jakou částku je ochoten uhradit. Nakonec rozhodla česká dvorská kancelář, na kterou se Hosián obrátil, že „Právo jednostejné naskrz jak bohatému tak chudému uděleno býti má,“²⁸⁾ a Hosián se po více než roce dostal z vězení. V důsledku válečných událostí byla práce komise často přerušována a noví majitelé nemovitostí měli takové postavení, že se nikdo neodvážil proti nim vystoupit. Komise byla zrušena v roce 1665 a její pohledávky přešly na komoru. To však již nemělo smysl, protože se několikrát změnil majitel. (Na Moravě získal Lichtenštejn statky po uprchlém Ladislavu Velenovi ze Žerotína – Moravskou Třebovou, Ruďu, Zábřeh a Břeclav).²⁹⁾ Ani ti, kterým byla konfiskována jen část majetku, nedostali slíbenou náhradu. Přednost měli přestoupivší na katolickou víru, ale v důsledku válečných událostí byly výplaty zastaveny a nároky obnoveny až v roce 1669, kdy většina oprávněných byla dávno po smrti. Konfiskace postihly také města, pokud vlastnila deskové statky. Ty byly zabaveny bez náhrady. Složitě bylo uspokojování potřeb věřitelů na konfiskované statky. Na pohledávky bylo vyhlášeno všeobecné moratorium a věřitelé nedostali nic. Někteří provinilci měli zaplatit pouze pokutu. Další kolo konfiskací bylo nařízeno po saském vpádu. Jejím provedením byl pověřen sám císařský generalissimus Albrecht z Valdštejna. Zřídil tzv. frýdlantskou

²⁷⁾ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 68.

²⁸⁾ J. Pekař, *Knihy o Kosti*, 3. vydání, Melantrich, Praha 1942, s. 50.

²⁹⁾ J. Březina, *Zábřežsko v období feudalismu do r. 1848*, 1. vydání, Krajské nakladatelství v Ostravě, Ostrava 1963, s. 93.

konfiskační komisi a zabavil majetek dalších 335 osob.³⁰⁾

Sám Valdštejn však doplatil na svou váhavost a pokus „sedět na dvou židlích“. Byl obviněn ze zrady a 25. února 1634 v Chebu se svými spolupracovníky bez soudu zavražděn. Majetek jim byl konfiskován na základě nařízení patentu z 20. února 1634. Velký majetek zůstal v rukou Jana Rudolfa Trčky, který byl otcem Valdštejnova spolupracovníka Adama Erdmana Trčky. Protože nepodléhal vojenskému soudu a krátce po chebské vraždě starý Jan Rudolf Trčka zemřel, byl posmrtně zahájen fiskální proces, který vedl k zabavení jeho jmění. Podle odhadu změnily majitele asi dvě třetiny země.³¹⁾ Nucený odchod nekatolíků, konfiskace majetku (úplná i částečná) postihla v Čechách skoro polovinu všech dospělých členů panského a rytířského stavu a habsburský dvůr získal částku okolo 40 milionů zlatých rýnských. Stát přišel o svou politickou a hospodářskou reprezentaci. Území České Koruny se zmenšilo o obě Lužice, které získal bývalý spojenec českých stavů saský kurfiřt.

Další politickou změnou bylo vydání „Obnoveného zřízení zemského“ v Čechách roce 1627 a na Moravě roku 1628, kterým si Habsburkové upevňovali svoji moc. Změny se dotýkaly všech oblastí státu – práva, soudnictví, státní správy. Prvním bodem bylo uzákonění dědičnosti českého trůnu v rodě habsburském. Tím vlastně byla zrušena možnost volby panovníka stavy z vládnoucí dynastie. Panovník byl jedinou zákonodárnou iniciativou a jakýkoliv zásah do jeho práv byl považován za zločin urážky majestátu. Novým a zároveň prvním stavem v zemském sněmu byl stav prelátský. Všechna královská města měla na sněmu jen jeden hlas. Práva sněmu byla omezena na povolování berní, ukládání finančních břemen a změny zemské ústavy. Činnost nekatolických církví byla zakázána v duchu zásady „cuius regio, eius religio“ a nekatolíci museli odejít ze země. Možnost emigrace byla dána jen stavům a poddaní byli ke katolictví násilně nuceni. V lednu 1628 byla do hradeckého kraje vyslána rekatolizační komise, v jejímž čele byl opat strahovského kláštera Kašpar Questenberk. (Hradecký kraj byl již od husitské revoluce baštou nekatolíků a přes vypovězení ze země /13. 12. 1621/ se zde stále zdržovali nekatoličtí kněží a kázali tisícům souvěrců.

³⁰⁾ J. Klabouch, Staré české soudnictví, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 69.

³¹⁾ J. Klabouch, Staré české soudnictví, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 71.

Majitelé velkých panství - Jan Rudolf Trčka /Náchod, Smiřice, Opočno, Nové Město nad Metují/ a Octavius Kinský /Chlumeck nad Cidlinou/ byli nekatolíky). V každém městě, Hradcem počínaje, si komise nechala předvolat měšťany a šlechtice z okolí a vybízela je k přestupu ke katolictví. Písemný záznam komise, který je uložen v archivu Národního muzea, umožňuje pochopit náboženské poměry a metody její práce: „Dne 11. ledna přijela komise do Chlumce. Pan Octavius Kinský, nekatolík, nebyl doma. Pan děkan, jediný na devíti farách, obviněn, že má u sebe urozenou, avšak necudnou vdovu. Musil ji poslati pryč.... Dvanáctého ledna přijela komise do Poděbrad. Úředníci i měšťané slíbili přestoupit na katolickou víru. Pět tvrdošíjně odepřelo, dáni do klády. Patnáctého ledna navštíven Bydžov. Měšťané pochváleni, že všichni přestoupili na katolickou víru. Purkmistr neměl tušení o shromáždění stovek osob v domech ve městě. Pan děkan cisterciák, podnapilý, navštěvoval sousedku vdovu, jejíž dceru měl za hospodyně.... 21. ledna v Rychnově představeno čtyřicet zatvrzelců, již dříve z rozkazu vrchnosti zavřených. Nedali se přesvědčit, proto posláni opět do vězení. Dva zarputilci z předních od úřadu městského posláni do Vídně na obecné dílo v okovech. 29. ledna v Chocni. Farář Slezák málo uměl česky...“

Na 3. února byli pozváni sedláci na Opočno. Sedláci si vedli tak urputně, že se jednání s nimi nepodařilo. V Dobrušce odmítla městská rada a rychtáři z okolních vesnic přestup na katolictví a na hrozby vojskem pohrozili povstáním. Situace se začala přirostřovat a vyvrcholila v Náchodě, kde se kolem zámku shromáždilo na pět set lidí. Došlo ke střetnutí s jízdním oddílem, který chránil hrad, a asi 40 sedláků bylo dáno do vězení. V neděli 13. února 1628 již všechny vesnické zvony v okolí oznamovaly začátek povstání, které zachvátilo panství od Náchoda po Kostelec nad Orlicí. Nejprve byla přepadena Žalmanova Lhota u Kostelce, kde byl zabit bratr majitele panství, mnich Kamil, který ukrutně nakládal s poddanými. Vypálili zámek v Novém Městě, který byl majetkem katolíka Adama Erdmana Trčky. Povstání potlačil don Huerta ve Valdštejnových službách. Císař Ferdinand vydal 14. března 1628 svolání, ve kterém varoval stavy před podporou povstání. Někteří povstalci byli podrobeni útrpnému právu na Starém Městě.³²⁾

³²⁾ Státní archiv v Praze R 109.

„V Starém Městě pražském. outrpné vyznání Jana Samka o pozdvižení sedláků na panství pana Trčky. Léta páně 1628 ve čtvrtek po neděli postní reministare 23. dne měsíce marty podán sa k outrpnému právu Jan Samek, jinak Coufal z Houdkovic, poddaný jeho milosti pana Trčky, povolán před císařského rychtáře a jiné pány a po napomenutí jemu učiněném oznámil: „To, co jsem pravil a ještě pravím, že se rychtářové z vesnic na tom snesli, aby ve všech věcech věrně při sobě stáli a věrni byli a sebe neopouštěli. Avšak těch rychtářů všech jména nevím. Nějaký Balcar z Houdkovic to mluvil a nabízel jiných všech, abychom při sobě stáli, od sebe neopouštěli a to proto, poněvadž vrchnost nás nutila, abychom pod jednou přijímali. Při zkažení a plundrování Lhotky tu jsem byl z poručení a nabádání Roštlapila z Kostelce a druhého, nějakého Krejčího z Kostelce. Oba nabádali, aby se statek zapálil a kněz byl zamordován. Však kdo kněze zabil, nevím, oni naň šli oba jmenovaní a Pečenka a to proto, že kněz se svými poddanými ukrutně nakládal.“ Pak na poručení J. M. od mistra popravního svázán a na žebřík dán, po napomenutí jemu učiněném pravil: „Co pravím, to pravda jest. Prosím pro Boha, kdo pána pátera zabil, u toho jsem nebyl, ale stál jsem u dvora, byl při tom Roštlapil a Krejčí to pravda jest, na tom umřítí chci.“ Na to mu bylo ulehčeno, na tom ponecháno, pak zas dolů ze žebříku sundán. Ondřej Košumberk, přísežný tajných věcí písař. Nad pěti z nich vynesla staroměstská rada rozsudek: „Poněvadž se z dobrovolného vyznání Jiřího Knaula, Jana Punčocháře, Tobiáše Albína a Václava Výhradeckého, vězňův již potřikráte examinovaných nenachází, aby též co by jakými tak hlavními původly seldského pozdvižení, na kterých to bylo záleželo, býti měli... Z té příčiny uznává se, aby Jíra Knaul, Jíra Punčochář, Tobiáš Albín a Václav Výhradecký za půl léta pořád zběhlého na šance dáni a potomnie na svobodu propuštění podle práva.“

Rozsudek

rady Starého Města pražského nad řadovými účastníky povstání, kdy ani po třech výsleších útrpným právem nebyly zjištěny hlavní důvody vzpoury, byl relativně mírný. Krutá feudální msta však přišla z apelačního soudu, který všechny městské rozsudky potvrzoval: „Předně co se Jana Samka dotýče, aby tak dlouho u vězení zůstával, až by ty jiné osoby, na něž se jeho vyznání vztahuje, dosažené a s ním konfrontované byly, anebo že dosažené býti nemohou jistá zpráva míti se mohla. Jiříkovi pak Knaulovi,

Janovi Punčochářovi, Tobiáši Albinovi a Výhradeckému předně půl nosu a potom uši uřezání a cejchem na levé lici znamenání býti mohli. Naposledy Poněvadž proti JMC záповědi predikanti v Dobrušce přechovávání býti a správcové o tom dobrou vědomost jmietí, že by též dostatečně tázání býti mohli. Toho však všeho při další milostivé vůli J. M. C. zůstávajíce.“ Consilio Appelationum 19. aprilis 1628³³⁾ Soudní moc přestala být rozdělena mezi krále a stavy, nyní byla delegována jen od panovníka a vykonávána jeho jménem. Organizace soudů zůstala stejná, ale změnila se jejich funkce. Přestaly být nástrojem stavů a staly se orgány výlučně královskými. Hlavním východiskem kodifikačních změn se stala teorie o propadlých právech. Čeští stavové ztratili v „ohavné rebelii“ všechna práva, která jim dosud patřila, a bylo jen na vůli panovníka, kolik práv jim ponechá. Dosavadní svrchovanost zemského soudu zanikla, stal se jedním z řady královských soudů a jeho rozsudky potvrzoval panovník, který mohl kohokoliv vyjmout z kompetence kteréhokoliv soudu a zastavit právní řízení. Také tzv. nalézání práva a souzení podle starých obyčejů a nálezů bylo zrušeno. Podpůrným pramenem práva se stal zákoník městského práva nebo právo římské. Dosavadní ústní a veřejné řízení bylo změněno na písemné a tajné. Iniciativa se v soudním řízení přesunula z rukou stran do pravomoci soudu a akuzační (obžalovací) princip se změnil na inkviziční (vyšetřovací). Až do vydání tereziánského zákoníku se ještě mohla uplatnit soukromá iniciativa.³⁴⁾

Všechny rozsudky se vydávaly jménem krále. Na Moravě byl v roce 1642 vytvořen jednotný zemský soud se sídlem v Brně, protože Olomouc byla až do roku 1650 okupována Švédy. V Čechách zanikl soud maršálský a mezní. Zrovnoprávnění němčiny a češtiny podle Obnoveného zřízení zemského vedlo k ustanovení německého senátu na větším zemském soudu. Dále byl zrušen zákaz udělování královského glejtu před právem. Také některé starobylé české právní pojmy zanikly – hojemství – odklad při pro žalovaného, byl nahrazen odkladem (dilatatio) soudního termínu kterékoliv straně

³³⁾ Státní archiv v Praze R 109.

³⁴⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část první. Sborník archivních prací, 18, s. 86 – 141, Praha 1968, s. 90.

po písemném uvedení příčin. V žalobě ze dvou věcí bylo nařízeno, že má býti „toliko na tu akci, kteráž v žalobě napřed položena byla, hledíno druhých pak věcí odloženo býti má.“³⁵⁾

Byly také zrušeny pŕihony a v Čechách důhony svědků. Obnovené zřizení také odstranilo důkaz přísahou obou stran a odůvodnilo to tím, že se tak „nevyhnutelně k křivopřisežnictví příčina podávala.“³⁶⁾ Na rozdíl od praxe 15. – 16. století, kdy soud mohl rozkázat, aby se strany přátelsky smluvily, nyní pouze panovník měl právo podat strany „k přátelskému porovnání.“

Na vytváření soudní praxe neměli už vliv šlechtici, ale odborní poradci, profesionální právníci. Změnilo se nyní také složení zemských soudů. Nesesaditelnost soudců byla odstraněna. Nejvyšší úředníci a přisedící byli jmenováni na dobu pěti let. Zanikla staletá neodvolatelnost zemského soudu a všechny jeho nálezy musely být předkládány panovníkovi k revizi. Potvrzoval také rozsudky smrti a ztráty šlechtické cti. Část své soudní pravomoci přenesl panovník na místodržící, kteří vedli správu v době jeho nepřítomnosti a později na gubernium. Na Moravě vykonávalo soudní agendu zemské hejtmanství, zvané také královský tribunál.

Důležité místo v pobělohorské justici zaujímal apelační soud. Jeho rozsudky podléhaly revizi české dvorské kanceláře. Byl nejlépe organizovaným soudem v Čechách a jeho postup měl na všechny ostatní soudy přímý nebo skrytý vliv. Jeho odbornost byla posílena zvyšujícím se počtem doktorských přisedících a také šlechtičtí přisedící museli prokazovat znalosti, které prověřovaly zvláštní zkušební komise.

Soud zasedal nepřetržitě a jeho nálezy měly na svoji dobu vysokou úroveň. Vliv apelačního soudu se také zvýšil obnovením právnické fakulty pražské univerzity, kde stále větší počet soudních úředníků získával vzdělání. Ve své činnosti také pokračoval komorní soud. Jeho kompetence a řád byly upraveny Obnoveným zřizením a platily až do roku 1783, kdy byla zastavena jeho činnost. Změnami v poslání prošel také úřad

³⁵⁾ J. Markov, Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII. – XVII. století, Academia, nakladatelství ČSAV, Praha 1967, s 93 a 94.

³⁶⁾ J. Markov, Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII. – XVII. století, Academia, nakladatelství ČSAV, Praha 1967, s 265.

královského prokurátora. Na prvním místě byla ochrana katolického náboženství, spolupráce s rekatolizačními komisemi v různých krajích a ukládání pokut za porušení protireformačních opatření. Zároveň dostal prokurátor na starosti města a Židy. Byl plně odpovědný za dodržování absolutistické zákonnosti. Podával žaloby jménem panovníka a hájil jeho zájmy. Služebně byl podřízen české dvorské kanceláři a jen v nepřítomnosti panovníka se obracel k české komoře nebo místodržícím.

Po třicetileté válce se zpustošená země jen pomalu zotavovala. Výrazně poklesl počet obyvatel- až o jednu třetinu- a některá města (Tábor, Hradec Králové, Olomouc) přišla o více než polovinu obyvatel.³⁷⁾ Noví majitelé usedlostí vyžadovali mnohdy větší roboty než jejich předchůdci, které nemohli poddaní zvládnout. Na mnoha místech vznikl odpor, který vybuchl v roce 1680. Povstání zasáhlo velkou část Čech a mělo dozvuky i na Moravě. Vzpouza byla krutě potlačena, více než sto osob popraveno, tisíce odsouzeno k žaláři a nuceným pracím.

Dalším případem zneužití středověkého soudnictví jsou čarodějnické procesy. Potíráním čarodějnic se zabývala bula papeže Inocence VIII. v katolické oblasti a chybný Lutherův překlad bible v oblasti protestantské. „Teoretickým“ podkladem byla kniha Jakuba Sprengera a Jindřicha Institorise „Maleus maleficarum“ (Kladivo na čarodějnice), která kromě jiného pojednávala o soudním řízení a trestech proti nim. Ustanovení o trestání čarodějnic obsahoval německý trestní zákoník císaře Karla V. z roku 1532. V Čechách se čarodějnické procesy nijak zvláště nerozvinuly, počet obětí byl poměrně malý. Pomocí čar a kouzel měl být zájemcům zajištěn, případně zvětšen majetek. Na venkově se jednalo o zvýšení počtu dobytka a koní. „Největším čarodějem toho roku (1596) byl nesporně Jan Vidima z Lužce, který umořil několik koní. Řezal jim rousy a hřívy, myl je v noci slanou vodou a pak je otíral oděvem oběšence. Navíc ukradl v kostele kus ubrusu, jenž zavrtal do bičiště, prý proto, aby s potahem neuvázl.“

38)

³⁷⁾ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 75.

³⁸⁾ J. Francek, *Chlumecké hrdelní příběhy*, Paseka, Praha 1993, s. 60.

Některé pověry byly naivní, jiné však nebezpečné. (Krev těhotné ženy má kouzelnou moc). „...jest ta krev dobrá, že aby na něj, kdyby se co chtělo dovědět, že se nedovědí...napřed chodil a tou krví kropil přes cesty, že ti lidé budou spát a oni bezpečně krásti.“³⁹⁾ Např. loupežnická banda Martina Roháče měla kolem roku 1570 na svědomí životy tří těhotných žen z různých míst v Čechách, které zavraždili a na jejich plodech se dopustili kanibalismu z obłudné pověry „aby lepší smělost srdce měli, aby jim to lotrovství dále trvalo.“⁴⁰⁾ Mimořádně krutým způsobem – vystřevením – byl v Nymburku 9. června 1606 popraven Jan Špička, obviněný z čarodějnictví.⁴¹⁾ Sklony k čarodějnictví pramenily z pověr a nevzdělanosti.

Jinak tomu bylo na Moravě a ve Slezsku. Zde bylo obvinění z čarodějnictví (*crimen magiae et sacrelegii*) záměrně vedeno proti náboženství. Obžalovaní byli obviněni z nejhoršího zločinu – spolčení s ďáblem. Procesy začaly v Jeseníku v létě roku 1622 a v první fázi bylo vyšetřováno 35 osob. Potom další vlna zasáhla v roce 1636 Nisu a okolí. Mezi horlivé podněcovatele procesů patřil biskupský komorní prokurátor, kterého plně podporovala knížecí vláda. Vratislavský biskup Karel Ferdinand posuzoval záležitost daleko strážlivěji, ale protože byl na stolec dosazen jako člen polského panovnického rodu, neměl podporu u zemské vlády ani hejtmana. Na spalování obětí byla v Nise dokonce postavena pec. Podle neúplných údajů jen v Nise padlo za obět' nesmyslnému řádění 26 lidí. Nové procesy se objevily v roce 1651 a mimo Nisu postihly Jeseník, Zlaté Hory a Hlucholazy. V krátké době bylo vyneseno jedenáct hromadných rozsudků, jimiž bylo odsouzeno k trestu smrti upálením 54 osob. Biskup opět varoval zemského hejtmana před zneužíváním mučení, ale opět marně. Předním organizátorem těchto strašných procesů byl prokurátor Ferdinand Zacher, přísedícím soudu byl Jindřich František Boblig. Zpráva biskupského vizitátora z téhož roku udává, že jen v Jeseníku a okolí bylo 127 popravených. Celkový počet obětí

³⁹⁾ J. Francek, *Dějiny loupežnictva*, Rybka Publishers, Praha 2002, s. 42.

⁴⁰⁾ J. Francek, *Dějiny loupežnictva*, Rybka Publishers, Praha 2002, s. 141.

⁴¹⁾ P. Kreuz, *Čarodějnické procesy na Nymbursku na počátku 17. století*. *Právněhistorické studie* 34, s. 127 – 161, Praha 1997, s. 131.

v niském knížectví se odhaduje na 250. ⁴²⁾

Další kolo těchto nesmyslných procesů, kde hlavním důkazem bylo přiznání po nelidském mučení, bylo zahájeno na panství Žerotínů ve Velkých Losinách. O čarodějnictví rozhodovaly mimořádné soudy vytvořené ad hoc složené z předsedy a přísedících, kterými byli vrchnostenští úředníci. Zde již jako hlavní žalobce vystupoval Jindřich František Boblig. Po upálení několika vesničanů přenesl svůj zájem do Šumperka, kde se střetl se vzdělaným děkanem (dosáhl hodnosti magistra na právnické fakultě ve Vídni) Kryštofem Aloisem Lautnerem. Boblig si netroufal zatknout oblíbeného děkana v Šumperku a tak vypracoval žalobu, kterou poslal apelačnímu soudu v Praze. Tam ho odkázali na olomouckého biskupa. Je smutnou skutečností, že tento neohrožený kněz nenašel zastání ani u své církevní vrchnosti. Olomoucký biskup Karel II. z Lichtenštejna naopak zřídil komisi na vyšetřování kněží podezřelých z čarodějnictví a dal jí právo používat při výslechu torturu.

Děkan Lautner byl po čtyřletém věznění na Mírově a opakovaném mučení donucen vlastnoručně podepsat inkviziční protokol: „Dass dieses Alles der Wahrheit gemäss sei, bezeugt meine Handunterschrift Christophorus Aloysius Lautner, Müglitz den 28. Juni Jahr 1684.“ (Potvrzují vlastnoručně, že toto všechno je pravda. K. A. Lautner. V Mohelnici 28. června 1684). ⁴³⁾ Biskupem byl vydán světské spravedlnosti a 17. září 1685 v Mohelnici upálen. ⁴⁴⁾ Nebyl to bohužel poslední případ zneužití soudnictví. Tuto smutnou kapitolu uzavřela až Marie Terezie, která obvinění z čarodějnictví zakázala.

Selské povstání v roce 1680 odhalilo hluboké rozpory mezi poddanými a šlechtou. Jejich částečným řešením měl být robotní patent, který stanovil délku roboty na tři dny v týdnu kromě sezónních prací a živelních pohrom. Zároveň bylo poddaným zakázáno, aby se bouřili. Protože patent nepřinesl očekávané uklidnění, byl ještě zdokonalován v letech 1717 – 1738. I potom však docházelo ke zvyšování robotnických povinností.

⁴²⁾ R. Zuber, a kol., Jesenicko v období feudalismu do roku 1848, Profil, Ostrava 1966, s. 146.

⁴³⁾ V. Medek, Čarodějnický děkan Kryštof Alois Lautner, Severní Morava, sv. 13, s. 9 – 18, Vlastivědný ústav v Šumperku, Šumperk 1966, s. 16.

⁴⁴⁾ V. Medek, Cesta české a moravské církve staletími, Česká katolická charita, Praha 1982, s. 212.

(Jestliže v polovině 17. století připadla na jednu berní jednotku daň 8 zlatých rýnských, tak v polovině 18. století se zvýšila pětinasobně a činila 40 zlatých rýnských).⁴⁵⁾

Teprve velké selské povstání v roce 1775 vedlo k vydání posledního robotnického patentu před zrušením nevolnictví. Trestní pravomoc vrchnosti nad poddanými se koncem 17. stol. zvrhla často ve zvlášť, že na zákrok panovníka musel všechny rozsudky smrti potvrzovat apelační soud. „Já, Jan Smrček, podruh a krosnář z Nového Města pražského od sv. Jindřicha, u Červinků zůstávající, přiznávám se skrze tento zápis aneb revers od sebe danej, že jsem se proti Jeho Excelenci panu Františku Voldřichovi Chynskému z Vchynic a Tetova velmi provinil tak, že jsem od hajného končického bažanty v létu 1674 18. Decembris skupovati chtěl. Pro kteréžto mé takové přečinění sem na sebe těžkou pokutu a trest vztáhl a za to mé provinění jsem v městě Chlumci v šatlavě 10 dní seděl a odtud, dostanouce 150 ran, následovně po vydržení ran, 5 dní v zámku u vězení zůstával.“⁴⁶⁾

Roku 1708 vydal Josef I. trestní zákoník „Constitutio criminalis Josephina“, který trestní řízení formuloval jednotně pro všechny stavy. „Článek XXIII. O mzdě a platu soudních. § 3. Co se pak mistra popravního dotýče ... § 6. Od uřezání uší a nosu. 2 zlatý 24 krejcary.“⁴⁷⁾

Brzy po vydání „Josephiny“ začaly přípravné práce na novém zemském zřízení kodifikační komisí v Praze a Brně. V Čechách se práce na třetím dílu – procesním řízení – ujal Václav Neumann z Puchholtze, profesor pražské univerzity a významný advokát, který v letech 1723 – 1726 úkol splnil. V návrhu procesního práva se pokusil odstranit nešvary v soudnictví. Kritizoval soudy a strany, že nedůsledným využíváním stávajících předpisů umožňují advokátům protahovat řízení nad únosnou mez. „Kdyby se důsledně dbalo jeho ustanovení, končily by spory nejvýše za rok nebo rok a půl a jestliže je vidíme vléci se čtyři, pět i více let, je toho příčinou právě jen to, že se v praxi při jeho

⁴⁵⁾ K. Malý, a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945, 2. upravené vydání, Linde, Praha 1999, s. 127.

⁴⁶⁾ J. Francek, Chlumecké hrdelní příběhy, Paseka, Praha 1993, s. 132.

⁴⁷⁾ K. Adamová, L. Soukup, Prameny k dějinám práva v českých zemích, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2004, s. 191.

aplikaci proti vůli zákonodárce zahrnily abusus.“⁴⁸⁾ V odborných pojednáních se také zabýval konkurzním řízením, které již v té době vykazovalo četné nedostatky, což se projevilo odlivem cizího kapitálu ze země. Nakonec se výsledky jeho práce projevily až po jeho smrti v roce 1753, kdy byla vydána „Procesní pragmatika“, což byla poslední česká reforma procesního práva.

Stát v této době zvýšil dohled nad soudy pomocí krajských soudních hejtmanů a uskutečnil redukci hrdelních soudů. Nejdříve na Moravě roku 1729, kdy došlo k redukci dvou set hrdelních soudů a po druhé restrikci roku 1754 zůstala hrdelní pravomoc jen královským městům a 26 městům poddanským. V Čechách podobné nařízení platilo až od roku 1766, kdy hrdelní jurisdikci mohly vykonávat soudy čtyř pražských měst, městský soud v Chebu, soud pražské univerzity a soudy 24 měst. „Od 1. ledna 1766 vykonávala hrdelní jurisdikci ve východních Čechách jen města Hradec Králové, Jičín, Nový Bydžov a Trutnov.“⁴⁹⁾

V roce 1753, došlo k další změně, byl zřízen apelační soud v Brně s působností pro Moravu a Slezsko. Tím vznikla soudní soustava tří instancí. Pro české a rakouské země ji vykonával Nejvyšší soudní úřad, který postupoval žádosti o revize panovníkovi.

Důležitým mezníkem v historii rakouského mocnářství byl nástup Marie Terezie na trůn (1740). Vpád pruského krále Fridricha II. do Slezska (prosinec 1740) a bavorského kurfiřta Karla do Čech (podzim 1741) znamenal začátek dlouholetých válek o habsburské dědictví, které skončily ztrátou Slezska a Kladska. „Dosavadní úřední sídlo zemské vlády Nisa se ocitlo na cizím státním území, a proto Marie Terezie nařídila biskupu Sinzendorfovi, aby pro část zbylou v její říši ustavil novou knížecí správu s pravomocí v kriminálních věcech a k vyřizování politicko-veřejných záležitostí. Za sídlo zemské vlády byla vybrána Vidnava, kde nový úřad začal pracovat v dubnu 1743. V jeho čele stál zemský hejtman a měl k ruce 6 radů. Kromě nich však sídlil ve Vidnavě císařovnou jmenovaný zemský starší, který obstarával vojenskou a finanční agendu. Spory o kompetence mezi zemskou vládou a zemským starším přiměly biskupa

⁴⁸⁾ J. Klabouch, K reformním snahám v českém soudnictví kolem r. 1730. Právněhistorické studie 11, s. 29 – 42, Praha 1965, s. 39.

⁴⁹⁾ J. Francek, Chlumecké hrdelní příběhy, Paseka, Praha 1993, s. 52.

Schaffgotsche, aby přenesl vládu r. 1767 na zámek Jánský Vrch. V kriminálním soudnictví podléhala vláda apelačnímu soudu v Praze.“⁵⁰⁾

Cílem reforem v oblasti daňové, státní správy, soudnictví a školství bylo posílení centralismu. Z tohoto důvodu byla zrušena česká dvorská kancelář (1749) a byl zřízen Nejvyšší soudní úřad se sídlem ve Vídni, který byl jak nejvyšším soudním dvorem, tak i nejvyšším úřadem pro správu soudnictví v západní části monarchie. Skládal se ze tří senátů: pro země Koruny české, pro Horní a Dolní Rakousy. Vznikem tohoto orgánu ztratilo soudnictví v českých zemích svoji dosavadní samostatnost.⁵¹⁾

Nekatolíci byli tvrdě pronásledováni i po více než sto letech nuceného přestupu na katolictví. Proti nim byl zaměřen patent Karla VI. z 29. 1. 1726. Na jeho základě byl stíhán hradčanským magistrátem Václav Krobec zvaný Sejtko z Prahy. Byl obviněn z trestných činů zlořečení, rouhání a kacífství a odsouzen k trestu smrti stětím. Ze stejného trestného činu byli obviněni obžalovaní z Unhoště. Tentokrát byl soudní výrok mírnější – Tomáš Kollovský strávil ve vězení půl roku v železech, Jan Vurm zvaný Hájek byl propuštěn a Jakub Tilšer zvaný Kašpar byl osvobozen. Tolik štěstí neměl Veith (Vít) Lippa z Nového Města pražského. „In Simili an der Neu Stadter Magistrat den Veith Lippa betreffend: Že nad řečený zločinec pro takové tiežké a pohoršlivé přečiniení své jiným ku příkladu a ostrachu přednie do hovězí kůže zašit – v ní až na popravní místo s koniem vlečen, pak mečem na hrdle trestán a tielo jeho na prach spáleno a popiel do povietří rozházen býti má podle práva dne 9. miesíce září 1760.“ Václav Hájek z Velvar byl ponechán ještě půl roku v železech, ale obviněné Magdalena a Ludmila Růžičkovy, zvané Muzikářky, byly propuštěny z vazby. Vepřecký kostelník, (obec Vepřek – okres Mělník) Jan Marnil, byl osvobozen bez ztráty cti. Podobně ve Slaném byla Janu Bielskému, Františku Jindřichovi a Václavu Královi prodloužena vazba o půl roku v řetězech, ale Martin Troják byl propuštěn. Osvobozující rozsudky byly posílány do Rakovníka, Strašic a Královic. Všechny tyto rozsudky vynesl apelační

⁵⁰⁾ R. Zuber, a kol., Jesenicko v období feudalismu do roku 1848, Profil, Ostrava 1966, s. 133.

⁵¹⁾ K. Adamová, L. Soukup, Prameny k dějinám práva v českých zemích, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2004, s. 56.

soud v Praze v jeden den – 9. září 1760.⁵²⁾

Další změny v trestním řízení nastaly po vydání zákoníku Marie Terezie. Byla sice stanovena technická pravidla pro užití mučení, ale nesměla být použita na osobách šlechtického původu. „článek 38 § 17. Způsoby mučení pozůstávají 1. v palečnicích, 2. ve vázání anebo šněrování 3. v natažení anebo skřipci, 4. v ohni.“⁵³⁾

Smyslem zákoníku byla především msta na pachateli a nebyl respektován požadavek úměrnosti trestu. Ponechával v platnosti celou řadu zrušených feudálních trestů – čtvrcení, upalování, zahrabávání zaživa atd. Tresty směřovaly hlavně proti deliktům vůči státu, panovníkovi, církvi a Bohu, až v druhé řadě proti soukromým zájmům či osobám.

Tereziánský zákoník připouští stíhání deliktů mimo zákon (*sine lege*), což mohlo vést k libovůli soudů. Zásluhou dvorního rady Josefa von Sonnenfelse došlo v Rakousku v roce 1776 ke zrušení tortury. Po nástupu Josefa II. na trůn byl vydán nový právní předpis – „Všeobecný zákoník o zločinech a trestech“ (1787). Ten již přijal zásadu úměrnosti trestného činu a trestu. Zrušil ponižující tresty smrti a absolutní trest byl ponechán jen pro případ stanného práva. Ponechal však tresty vypalování cejchů a bití, což často vedlo k nepřiměřené krutosti. Poprvé se v právním řádu uplatňuje zásada „žádný zločin bez zákona“ (*nullum crimen sine lege*) a „žádný zločin bez trestu“ (*nulla poena sine lege*). K nedostatkům tohoto zákoníku patřilo již zmíněné bití, vypalování cejchů, odsuzování na galeje a samotný výkon trestu v žaláři. Na tyto reformy pak navázal v roce 1796 „Západohaličský trestní zákoník“, který po úpravách platil od roku 1803 pro celou monarchii. U nás ovlivnil trestní právo až do roku 1949.

Na úseku občanského práva Marie Terezie pověřila komisi vypracováním kodexu občanského práva (1753), který však nebyl přijat. Teprve za Josefa II. se podařilo vydat první díl „Všeobecného občanského zákoníku“ (1786), který zahrnul dříve vydané právní předpisy (zrušení nevolnictví atd.). Platil pro všechny obyvatele stejně bez ohledu na původ. Zakotvil zásadu nedotknutelnosti soukromého vlastnictví a

⁵²⁾ Böhmische Urteil Buch pro Anno 1759 – 1761.

⁵³⁾ K. Adamová, L. Soukup, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2004, s. 199.

nakládání s ním. Po dokončení celého díla v roce 1797 byl na zkoušku zaveden v Západní Haliči a později (1812) pod názvem „Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch“ (Všeobecný občanský zákoník) platil v celém Rakousku kromě Uher. U nás s novelami platil až do roku 1950. Do reformy Josefa II. zůstaly v činnosti místní revizní instance. V Čechách to byla Královská reprezentace s komorou neboli Consess nejvyšších soudních úředníků za předsednictví nejvyššího purkrabího, od roku 1763 pak gubernium, Consess se stal jeho oddělením pro věci soudní. Nejvyšší soudní úřad byl také dočasně spojen (1797) s Direktoriem v česko-rakouskou dvorskou kancelář, která se tak stala nejvyšším justičním a správním orgánem. Od roku 1802 se Nejvyšší soudní úřad opět osamostatnil a pracoval ve třech senátech: německo-rakouském, česko-haličském a italském. Patentem z roku 1783 byla zavedena nová soudní organizace. Soudnictví bylo odděleno od správy a rozdíly ve společenském postavení stran byly ponechány jen u soudů první instance.

Obnovené zřízení zemské mělo vliv i na výkon obhajoby u soudu, kterou mohli vykonávat jen přísežní advokáti a prokurátoři. Dvorský dekret z roku 1652 určil pevný počet advokátů a prokurátorů. Právo jmenování příslušelo panovníkovi po zkoušce před zvláštní zkušební komisí. Jako kvalifikační předpoklad byl nařízen doktorát práv. Další důležitou změnou před soudy v pobělohorské době je zásada oficiality. Ukládala soudcům povinnost zahajovat trestní řízení z úřední povinnosti. K řízení procesu se začalo užívat římsko-kanonického práva a byl důsledně vyžadován písemný proces. Zásady soudního řízení byly doplněny Deklaratorií a Novellami, později dalšími předpisy.

V dalším posilování centralismu pokračoval i Josef II. Po vydání důležitých patentů (tolerančního a o zrušení nevolnictví) omezil moc církve – zrušil řadu klášterů a zasahoval do náboženského života. „Odňal dokonce olomouckému arcibiskupovi česká korunní léna a tím vlastně zrušil manský soud v Kroměříži. Až dvorský výnos Leopolda II. z 25. 5. 1790 obnovil původní lenní vztah a manský soud zasedal až do r 1850.“⁵⁴⁾

⁵⁴⁾ V. Medek, Cesta české a moravské církve staletími, Česká katolická charita, Praha 1982, s. 278.

Došlo k oddělování státní správy od soudnictví tzv. josefínskou jurisdikční normou, která pro všechny obyvatele mocnářství předvíдалa soustavu trojinstančního rozhodování. Nejvyšší instancí byl už zmíněný Nejvyšší soudní úřad, druhé instance už existovaly v apelačních soudech. (Do roku 1842 bylo možné předkládat dvě souhlasná rozhodnutí nižších stolic třetí instanci jen se svolením císaře).⁵⁵⁾ Pouze u soudů první instance se ještě nepodařilo zbavit se stavovské tradice rozdělení obyvatelstva. U každého soudu bylo vyžadováno předepsané právnické vzdělání, které bylo odstupňováno podle druhu soudu. Za vlády Josefa II. dochází k významným změnám. Zejména se sjednocuje personální, věcná i osobní působnost, která byla dříve velmi rozdělená. Dochází k etatizaci soudní soustavy, vznikají trvalé soudy, s jasně stanovenými pravomocemi. Státní správa a soudnictví se oddělují. Předpisy, legislativa, právní prostředí se unifikují i pomocí stěžejních zákoníků. Jednotlivé soudy náležely do zemské soudní organizace, případně postup řízení, před těmito soudy se již řídil jednotnými závaznými právními předpisy. Významné je, že soudy byly začleněny do soudní hierarchie, tím mělo být zabráněno dříve poměrně často se vyskytující zvlášti prvoinstančních soudů. Pro funkci soudce již bylo nutné určitá kvalifikace. Soudy se také začaly dělit na civilněprávní a veřejnoprávní. Mimo jasně vymezené státní správu a soudy, existovaly i smíšené úřady. V Čechách byly zřízeny soudy prvního a druhého stupně. Stěžejní zákony nyní mají místní působnost ve všech německo-italských zemích císařství, případně jsou vydávány pro každou část císařství, ale mají stejné formální náležitosti. Legislativa i soudní hierarchie se začala striktně lišit na civilní a trestní. Civilněprávní oblast měla jako hlavní zdroje stále legislativu na úrovni jednotlivých zemí. Tato úprava byla vypracována po vzoru jednotného pro všechny země. V roce 1787 byl vydán Všeobecný občanský zákoník. Civilní soudy první stolice již byly přesně rozlišeny na všeobecné, privilegované a zvláštní. Všeobecnou působnost měly tzv. místní soudy. Byly řízeny magistráty měst a městeček vykonávajících vlastní jurisdikci. Měly soudní pravomoc v určitém obvodu nad všemi osobami a nemovitostmi.

⁵⁵⁾ V. Šolle, Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích. Sborník archivních prací, 10, č. 1, s. 111 – 145, Praha 1960, s. 141.

Časem se vytvořily tři skupiny městských soudů. Do první patřila jednak všechna zemská hlavní města a další významná města, která si mohla dovolit vydržovat úplný magistrát (sbor zkoušených radů v čele s purkmistrem) a města, jejichž magistrát byl obsazen aspoň třemi zkoušenými právníky. V obou případech šlo o magistráty s plně regulovanými soudy (později též organizované, nebo formální kolegiální soudy). Do druhé skupiny patřila města s neúplně regulovanými soudy, kde byl magistrát obsazen aspoň jedním zkoušeným radním, syndikem, z tohoto důvodu zván syndikalizovaný magistrát. Sbor soudců býval doplněn přísedícími, kteří neměli požadované vzdělání. Do třetí skupiny patřila všechna poddanská města, která obstarávala běžné civilní záležitosti, pokud nedostala oprávnění k vedení pozemkových knih. V dalších záležitostech podléhala své pozemkové vrchnosti. Na venkově však stále přetrvávaly orgány pozemkových vrchností, od roku 1784 soudní agendu museli vést profesionální soudci, které dosazoval stát a platila vrchnost.⁵⁶⁾

Do roku 1848 působily v Čechách jako prvoinstanční soudy 197 magistrátů a 868 justičních úřadů, na Moravě a ve Slezsku to bylo 68 magistrátů a 455 justičních úřadů. Zemské soudy byly v Praze, Brně a čtyři knížecí zemské soudy v Těšíně, Opavě, Jánském Vrchu (Javorník, okres Jeseník – letní sídlo vratislavského biskupa s titulem knížete) a v Bílsku (dnes Bialsko-Biala v Polsku). Tyto soudy nelze již ztotožňovat s dřívějšími soudy šlechty, byly již plně úřednické. Výše zmíněné čtyři slezské knížecí soudy byly privilegovanými civilními soudy první stolice, do jejichž kompetence byly výslovně jurisdikční normou z roku 1784 přiděleny příkázané záležitosti.⁵⁷⁾

Český zemský soud tvořil prezident, ten byl nejvyšší sudí, viceprezident, 16 radů, 8 sekretářů a příslušného pomocného personálu. Moravský zemský soud byl tvořen prezidentem, též nejvyšší sudí, zastoupený nejvyšším zemským písařem, 10 radů, 4 sekretářů apod. Šlo o prvoinstanční soudy pro civilní věci týkající se privilegovaných, tj. šlechty, duchovenstva, královských měst, klášterů apod. Do působnosti zemských soudů též náležely věci státní pokladny a celá oblast zemských desek. Do pravomoci

⁵⁶⁾ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 387.

⁵⁷⁾ V. Šolle, *Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích*. Sborník archivních prací, 10, č. 1, s. 111 – 145, Praha 1960, s. 131.

horních soudů náležely spory, které se vztahovaly k těžbě hornin, soudní opatření týkající se horního díla a kázeňské věci zaměstnanců.

V roce 1783 vznikly tři oblastní horní soudy - v Jáchymově, Příbrami, Kutné Hoře a později roku 1804 ve Stříbře. Pro podporu podnikání vznikly podle směnečného řádu z roku 1763 merkantilní a směnečné soudy v Praze, Brně a Opavě. Výhoda spočívala v podání urychlené směnečné exekuce, aniž se bral ohled na stavovskou příslušnost dlužníka. K těmto privilegovaným soudům patřily ještě soudy lenní. Kromě již zmíněného lenního soudu olomouckého arcibiskupa působily v Praze a Brně.

Léna byla rozdělena na zeměpanská a soukromá. K lénům zeměpanským (státním) patřila tzv. česká, ležící uvnitř státu (intra curtem) – Liechtensteinova léna na Moravě a slezská léna a dále léna německá, ležící mimo tehdejší státní území (extra curtem). Zemský soud byl příslušný pro sporné a nesporné záležitosti českých korunních lén a apelační soud v Praze převzal veškerou soudní a mimosoudní pravomoc nad německými lény (Chebsko). Největším soukromým lénem bylo panství olomouckého arcibiskupa. Veškerou soudní agendu tohoto rozsáhlého území vykonával tzv. „olomoucký arcibiskupský soud“ v Kroměříži.⁵⁸⁾

Druhou instancí se staly apelační soudy se sídlem v Praze a Brně. V čele apelačního soudu stál prezident, v Čechách to byl nejvyšší hofmistr a na Moravě zemský prezident, viceprezident a radové – v Praze sedmnáct a v Brně devět. Rozhodovaly o odvolání všech rozsudků první instance, zmatečných stížnostech proti prvoinstančním rozhodnutím, i když rozhodovaly prvoinstančně hospodářské úřady, zkoušely kandidáty soudní služby a advokacie a vydávaly dekrety o jejich způsobilosti. Byly zrušeny všechny archaické postranní a zastaralé kauzální soudy jako židovský, konířský, univerzitní, desetipanský, osmipanský, šestipanský; právo mlynářské, viničné (horenské), mostní, uhlířské, poříční atd.⁵⁹⁾

Další část reformy zasáhla trestní soudnictví. Organizační norma z roku 1787 poukazovala na neslučitelnost dosavadního stavu s účelným uspořádáním soudnictví a zdůrazňovala nutnost přenést kriminální agendu na takové soudy, které budou vybaveny

⁵⁸⁾ V. Šolle, Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích. Sborník archivních prací, 10, č. 1, s. 111 – 145, Praha 1960, s. 140.

⁵⁹⁾ J. Klabouch, Staré české soudnictví, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 388.

„postačitelným počtem zkoušených řádně placených mužů.“⁶⁰⁾ Soudy první instance byly krajské kriminální soudy, které byly kolegiální – sborové.

Tyto soudy měly působit v určitém obvodu, zpravidla v kraji se sídlem v krajském městě, pokud se uvnitř kraje nacházelo. Agenda kriminálních soudů v hlavních městech zemí byla ještě rozšířena o tzv. „státní zločince“ dopadené v obvodu provincie. Podle všeobecného kriminálního řádu z 17. 6. 1788 mělo v soudu zasedat tři až pět zkoušených a práva znalých kriminálních radů. V českých zemích bylo jmenovitě vyhlášeno 23 kriminálních soudů. To se však v důsledku úmrtí Josefa II nepodařilo hned uskutečnit a např. redukce soudů v Čechách se protáhla až do roku 1845. Kriminální pravomoc v českých zemích vykonávaly s výjimkou knížecího soudu na Jánském Vrchu (Javorník, okres Jeseník) řádně ustanovené magistráty. V českých zemích byl pouze v Praze zřízen společný „magistrát hlavního města Prahy“ o třech senátech, z nichž jeden byl pro kriminální delikty.⁶¹⁾

Druhou soudní instancí tvořily vrchní kriminální soudy. Byly to soudy apelační. Vrchnímu kriminálnímu soudu, jakožto zákonnému revizoru byly rozsudky předkládány před vyhlášením v konkrétních případech s přihlédnutím k závažnosti zločinu, k použitým prostředkům průvodního řízení a k závažnosti uvaleného trestu. V určitých rovněž zákonem výslovně stanovených případech, byl povinen vrchní kriminální soud poslat ještě před vyhotovením vlastního rozsudku věc k posouzení Nejvyššímu justičnímu úřadu ke konečnému rozhodnutí. Rozsudky pro zločiny, na něž sice zákon stanovil trest smrti, jehož zmírnění vzhledem k okolnostem případu nebylo zcela vyloučeno, předkládal Nejvyšší justiční úřad panovníkovi k uplatnění práva milosti.⁶²⁾ Poskytovaly podřízeným soudům dobrozdání a kriminální soudy jim podávaly čtvrtletně zprávy o všech osobách, které vyšetřují, a případech, kdy pachatel nebyl znám. Trestní soudnictví vykonávalo dvacet kriminálních soudů v Čechách, šest na Moravě a dva ve

⁶⁰⁾ J. Klabouch, *Staré české soudnictví*, 1. vydání, Orbis, Praha 1967, s. 145.

⁶¹⁾ V. Šolle, *Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích*. Sborník archivních prací, 12, č. 1, s. 87 – 142, Praha 1962, s. 107.

⁶²⁾ V. Šolle, *Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích*. Sborník archivních prací, 12, č. 1, s. 87 – 142, Praha 1962, s. 116.

Slezsku, kde k nim patřilo ještě zemské právo na Jánském Vrchu (Javorník, okres Jeseník).⁶³⁾

⁶³⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 54.

4. SOUDY A SOUDNICTVÍ PO ROCE 1848

Revoluce v roce 1848, zahájená v únoru ve Francii, byla ovlivněna širokým demokratickým hnutím Rakousko nevyjímaje. Monarchie musela čelit výbuchu v samotné Vídni, ale také v Čechách, Itálii a Uhrách. Přežilý feudálně absolutistický režim již nebyl sto potlačit liberální hnutí národů. Základní demokratické požadavky (ústava, svoboda tisku, právo shromažďovací, zrušení cenzury, odstranění poddanství, omezení byrokracie) spojovaly zpočátku program Čechů a Němců. Na památné schůzi svolané do Svatováclavských lázní v sobotu 11. března 1848 byly za účasti několika tisíc lidí přijaty požadavky shrnuté později do tzv. První pražské petice. Nejdůležitější byly zrovnoprávnění českého a německého jazyka, zavedení obecní samosprávy, volebního práva, zavedení veřejného soudního řízení atd.

Mezitím 13. března Ferdinand V. propustil nenáviděného Metternicha z úřadu kancléře. Svoboda tisku byla umožněna zrušením cenzury. Císař 15. března vyhlásil úmysl vydat ústavu a již 17. 3. 1848 vzniklo z části Nejvyššího soudního úřadu ministerstvo spravedlnosti (Justizministerium) jako nejvyšší správní úřad v oblasti soudnictví. Ústava Pillersdorfova, vyhlášená vládou 25. 4. 1848, sice nikdy nevstoupila v platnost, ale byla první ústavou v Rakousku. Vzhledem k době svého vzniku uváděla velmi moderní zásady:

- „1. Platnost zákona je stejná pro všechny občany, všichni občané jsou si rovni před soudem, podléhají stejné branné a daňové povinnosti a nikdo nemůže být odňat proti své vůli svému řádnému soudci.
2. Pro vojsko zůstává postavení před soudem až do vydání zvláštního zákona nezměněno.
3. Soudci mohou být propuštěni, suspendováni, penzionováni nebo proti své vůli přeloženi na jiné místo jen po rozhodnutí soudu.
4. Soudnictví je vykonáváno veřejným ústním jednáním, v trestním soudnictví se zavádějí poroty, jejichž zřizování určí zvláštní zákon.

5. Změny v uspořádání soudních dvorů mohou být zavedeny pouze zákonem.⁶⁴⁾

Císařským nařízením (září 1848) byly vyhlášeny „Zásady nového uspořádání soudnictví“, které měly co nejdříve nahradit právě zrušené patrimoniální soudy (patentem ze 7. 9. 1848) soudy státními, dále zajistit rovnost všech občanů před zákonem, důsledně odloučit justici od státní správy, uskutečnit pořadí instancí (tří stolic ve sporných záležitostech a dvou stolic v nesporných záležitostech), aniž by nějaký soud získal instanční výlučnost, zavést instituci státního zastupitelství jak v oboru trestního tak i civilního soudnictví, oddělit správu soudnictví – ministerstvo – od výkonné soudní moci – Nejvyššího soudu. I když tyto zásady byly včleněny do návrhu nerealizované ústavy kroměřížského sněmu, tak přesto našly vyjádření v březnové (Stadionově) ústavě vyhlášené císařským manifestem ze 4. 3. 1849. V její XII. hlavě „o moci soudcovské“ jsou zakotveny zásady novodobého soudnictví, které mělo být: „jednotné, obecné, státní, nezávislé a odloučené od státní správy.“⁶⁵⁾ Soudní řízení mělo být veřejné a ústní, v trestním řízení bylo vypracování obžaloby nařízeno státnímu zastupitelství. Na základě ústavy byly vydány „Základy nového soudního zřízení“, které panovník schválil 14. 6. 1849.

Z obecné soudní pravomoci byli vyjmuti pouze členové panovnického domu, diplomaté (osoby požívající práva exterritoriality) a vojenské osoby. (Členové habsburského rodu a diplomaté byli v soudní pravomoci Nejvyššího dvorského maršálství, což byla archaická instituce z roku 1642).⁶⁶⁾

Ústava měla za úkol posílit panovníkovu moc a uzákonit dědičné nároky habsburské monarchie. Soudy získaly záruku nezávislosti a soudce nemohl nikdo odvolat. Dále byl zřízen Nejvyšší říšský soud pro řešení ústavních sporů mezi zeměmi a korunou, měl rozhodovat politické delikty představitelů výkonné moci (ministři a náměstci), soudit velezradu a spiknutí. Základní listina občanských práv, která byla k ústavě vydána, zaručovala základní demokratické svobody. Ani tato ústava však

⁶⁴⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 55.

⁶⁵⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část první. Sborník archivních prací, 18, s. 86 – 141, Praha 1968, s. 101.

⁶⁶⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část první. Sborník archivních prací, 18, s. 86 – 141, Praha 1968, s. 105.

nebyla realizována (byla odvolána tzv. Silvestrovskými patenty 31. 12. 1851) a nastupuje Bachův absolutismus.⁶⁷⁾

Soudnictví je možno v tomto krátkém období charakterizovat dvěma skupinami soudů: soudy řádné a zvláštní. Soudy řádné se dále dělily na soudy s obecnou pravomocí a soudy řádné s pravomocí kauzální (obchodní, horní, námořní). Soudy zvláštní byly takové, jejichž pravomoc se vztahovala jen na nalézání práva v určitých jim výslovně přikázaných záležitostech – soudy živnostenské, soudy důchodkové, soud nejvyššího dvorského maršálka, a dále specializované soudy veřejného práva – dvůr soudní správní, dvůr soudní státní, již zmíněný říšský soud, soudy vojenské, soudy stanné, duchovní soudy manželské atd.

⁶⁷⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část druhá. Sborník archivních prací, 21, s. 93 – 170, Praha 1971, s. 95.

5. SOUDY A SOUDNICTVÍ V LETECH 1850 – 1855

Jedním z úspěchů revoluce v roce 1848 byla také změna v systému soudnictví. Základní požadavky – oddělení státní správy od soudnictví, zavedení občanské kontroly nad soudy a odstranění inkvizičního procesu – byly teoreticky realizovány v císařském nařízení ze 14. června 1849, kdy byla schválena nová soudní soustava, (podle původního záměru měla platit již od srpna 1849) s účinností od 1. července 1850. (Celá soustava byla budována shora, nejdříve zahájily činnost vrchní zemské soudy v Praze a Brně – 1. 5. 1850, které až do 30. 6. 1850 vykonávaly pravomoc dosavadních apelačních a vrchních kriminálních soudů).⁶⁸⁾ Současně byly císařským nařízením schváleny návrhy ministra spravedlnosti A. Bacha, které vytyčovaly budoucí územní uspořádání jednotlivých okresních soudů. Praktickou část vykonávaly „soudní uvozovací komise“ v jednotlivých zemích. Správa soudnictví byla svěřena ministerstvu spravedlnosti a nejvyšší soudní úřad byl přeměněn na Nejvyšší soudní (a kasační) dvůr, který již neměl správní funkce. Stál na vrcholu soustavy, kterou tvořily vrchní zemské soudy, zemské soudy a okresní soudy. Nejvyšší soudní (a kasační) dvůr soudil jako třetí instance jen v civilních záležitostech a ve věcech trestních rozhodoval jen o zmatečných stížnostech.⁶⁹⁾

Soudy první instance byly okresní soudy, protože soudní reforma navazovala na reformu správní, byly nově vzniklé soudní okresy částí okresů politických. Hranice mezi soudními okresy byla vytyčena speciálními komisemi, které rozhodovaly pokud možno se zřetelem k jazykovým hranicím (např. na území bývalého politického okresu Zábřeh byly tři soudní okresy – Zábřeh s převahou Čechů, Mohelnice a Štíty s převahou Němců).⁷⁰⁾ Soudy byly obsazovány jedním okresním soudcem, auskultanty (právní čekatelé), adjunkty, jedním, nebo dvěma úředníky zemských knih a pomocným personálem.

⁶⁸⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část první. Sborník archivních prací, 18, s. 86 – 141, Praha 1968, s. 137.

⁶⁹⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část první. Sborník archivních prací, 18, s. 86 – 141, Praha 1968, s. 125.

⁷⁰⁾ J. Březina, Zábřežsko v období feudalismu do r. 1848, 1. vydání, Krajské nakladatelství v Ostravě, Ostrava 1963, s. 11.

Podle „Základů nového soudního řízení“ ze dne 14. 6. 1849 byly řádné soudy rozděleny takto: 1/ soudy okresní, 2/ soudy sborové, 3/ soudy zemské neboli krajinské, 4/ soudy kauzální, 5/ vrchní soudy zemské, 6/ Nejvyšší a kasační soud.

Okresní soudy se členily na tři třídy. Okresní soudy první třídy působily také jako okresní soudy sborové s trestní pravomocí. Většinu okresních soudů tvořily okresní soudy druhé třídy, které vykonávaly běžnou pravomoc. Do třetí třídy byly zařazeny okresní soud Hora sv. Šebastiána a Hora sv. Kateřiny v obvodu Krajského soudu Most. V Čechách bylo v té době 210 (z toho bylo 30 okresních soudů první třídy), na Moravě 78 (zde bylo 19 soudů první třídy) a ve Slezsku 22 okresních soudů (3 soudy okresní soudy první třídy).⁷¹⁾ Do jednotlivých tříd se soudy zařazovaly podle polohy, velikosti obvodu a počtu obyvatel. Měly přiděleny spory v hodnotě nižší než 500 zlatých, pokud neměly pravomoc některého soudu kauzálního, dále některé taxativně určené spory bez ohledu na jejich hodnotu (spory ze smluv nájemních a služebních, spory lékařů, učitelů a vychovatelů za jejich služby, spory o neplatnost manželství, rozvod a rozluky a spory o úpravu dalších rodinných poměrů). Dále návrhy na vydání předběžného opatření (uvěznění dlužníka, obstavení a dodání sporné věci soudu). Ze záležitostí nesporných vedly okresní soudy zejména řízení o pozůstalosti, poručenství, opatrovnictví, dobrovolném rozvodu, prohlášení za mrtvého (nikoli ovšem za účelem uzavření nového sňatku) a dobrovolné vyrovnání. Okresní soudy vedly také pozemkové knihy a byly zároveň příslušné pro sporná i nesporná řízení evidovaných v jejich knihách.⁷²⁾

V trestní oblasti měly v působnosti přestupky, když je neřešila obecní policie. Okresní soudy nerozhodovaly o zločinech a přečinech, jen vypomáhaly s vyšetřováním okresním soudům sborovým. Místní příslušnost se určovala podle místa, kde byl skutek spáchán, dále podle bydliště a místa dopadení.

Trestní pravomoc na úrovni okresních soudů měly okresní soudy sborové. Tyto ovšem nebyly fyzicky odděleny, nýbrž jejich oprávnění vykonávaly okresní soudy 1. třídy, nebo zemské soudy v užším okruhu. Územní působnost jednoho okresního

⁷¹⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 61.

⁷²⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 66.

soudu sborového tvořila 20 až 30 čtverečných mil s počtem obyvatel 70 – 120 tisíc. Podle těchto údajů tvořilo širší obvod zemských soudů 2 – 6 okresních soudů sborových. Senáty okresních soudů sborových se skládaly z předsedy a dvou přísedících. Pro konkrétní případy se vždy stanovily senáty.

Zemské soudy byly příslušné v první instanci civilního řízení pro rozhodování všech sporů, které nebyly výslovně přikázány do pravomoci okresních soudů. V Praze byl zřízen obchodní soud, v ostatních obvodech, vykonávaly obchodně právní pravomoc zemské soudy. V civilních záležitostech nesporných byly zemské soudy příslušné k řízení prohlášení za mrtvého za účelem uzavření dalšího sňatku, pro opatrovnictví, pro mamotratnost nebo duševní chorobu, o adopci, o legitimaci nemanželských dětí a umořování cenných papírů. Zemské soudy rozhodovaly v senátech. Byly zásadně pětičlenné, skládaly se z předsedy a čtyř přísedících, pokud však rozhodovaly jako soudy první instance v civilních věcech, byl senát tříčlenný. V obchodních a horních záležitostech byl senát doplněn jedním odborným přísedícím. Trestní senáty 1. instance byly před zrušením porot tříčlenné, od 15. 1. 1852 šestičlenné. V případě druhé instance v trestních věcech byly senáty pětičlenné. Personální obsazení soudu tvořil prezident, jeden nebo několik senátních prezidentů, přiměřený počet soudních radů, odborní přísedící (pouze pro obchodní a horní senáty), vyšší kancelářští úředníci, nižší kancelářští úředníci a nezbytný pomocný personál. V Čechách bylo zřízeno celkem 13 zemských soudů, na Moravě šest a ve Slezsku dva.

Do 29. února 1852 byly zemské soudy odvolací instancí pro všechny sporné i nesporné záležitosti civilní, které v první instanci rozhodovaly okresní soudy. Vrchní zemské soudy rozhodovaly do 29. února 1852 jako soudy druhé instance ve sporných civilních záležitostech, o nichž rozhodl zemský soud jako první stolice a jako třetí instance, jestliže zemský soud rozhodoval ve stolici druhé. Od 1. března 1852 se soudem druhé stolice pro všechny sporné i nesporné záležitosti v civilním řízení staly vrchní zemské soudy.⁷³⁾ Vrchní zemské soudy byly dva, jeden v Praze a druhý v Brně, jejich soudní obvody se kryly s hranicemi korunních zemí. V čele stál prezident, senátní

⁷³⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část první. Sborník archivních prací, 18, s. 86 – 141, Praha 1968, s. 124.

prezidenti a soudní radové, (v Praze 40, v Brně 20) a také auskultanti a vyšší a nižší kancelářští a pomocný personál. Soud zasedal vždy v pětičlenných senátech tvořených předsedou a čtyřmi přísedícími z řad soudních radů. Posledním článkem soudní soustavy tohoto období byl Nejvyšší (a kasační) soud se sídlem ve Vídni. Rozhodoval civilní řízení jako dovolací, v nichž vrchní zemské soudy rozhodovaly ve druhé instanci. Nejvyšší soud dále projednával kompetenční konflikty mezi soudy a správními úřady, mezi soudy navzájem, disciplinární delikty vyšších soudních úředníků. Podával také ministerstvu spravedlnosti jím vyžádané návrhy zákonů a odborné posudky v právních věcech. V trestní oblasti měl působnost výhradně zrušovací. Do jeho kompetencí dále patřilo také rozhodování o zmatečných stížnostech proti rozhodnutím vrchních zemských soudů jako obžalovacích komor a proti konečným rozsudkům zemských soudů. Personálně byl zabezpečen prvním a druhým prezidentem, pěti senátními prezidenty a čtyřiceti osmi soudními rady a přiměřeným počtem kancelářských sil. Rozhodoval v nejméně sedmičlenném senátu, mohl rozhodovat v plénu nebo jedenáctičlenném a patnáctičlenném senátu.⁷⁴⁾

V oboru trestní pravomoci okresní soudy vyšetřovaly a rozhodovaly o přestupcích a spolupracovaly s okresními soudy sborovými při vyšetřování přečinů a zločinů. Okresní soudy sborové měly výlučnou pravomoc jako první stolice pro zločiny a přečiny, které nespádaly do pravomoci zemských soudů. Jejich pravomoci vykonávaly jednak okresní soudy 1. třídy v širším okruhu – ve svém obvodu a v obvodu jednoho až osmi dalších okresních soudů (např. Okresní sborový soud Zábřeh pro soudní okresy Zábřeh, Mohelnice a Štítý) a taktéž zemské soudy ve svém užším okruhu (zahrnoval 3 – 11 soudních okresů). Např. Zemský soud Olomouc vykonával pravomoc okresního soudu sborového pro okresy Olomouc, Plumlov a Prostějov. Rozhodovaly vždy v tříčlenných senátech tvořených předsedou a dvěma přísedícími. Působily jako soudy vyšetřovací pro zločiny a tiskové přečiny, vyhrazené k rozhodování nejdříve porotám (do 14. 1. 1852 rozhodovalo pět soudců a dvanáct porotců) a potom šestičlenným senátům. U všech ostatních zločinů a přečinů byly okresní soudy sborové příslušné

⁷⁴⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 75.

k provedení celého řízení včetně vynesení rozhodnutí. (Do povědomí široké veřejnosti vstoupil porotní soud v Kutné Hoře, který projednával žalobu na Karla Havlíčka Borovského v souvislosti s vydáváním časopisu „Slovan“ /1850 – 1851/. Proces skončil osvobozujícím rozsudkem).

Zemské soudy v trestním řízení rozhodovaly jako druhé stolice s konečnou platností stížnosti proti nálezům okresních soudů (přestupky) a proti nálezům okresních sborových soudů (jako první stolice) ve věcech zločinů a přečinů.

Vrchní zemské soudy rozhodovaly v trestním řízení do roku 1855 pouze jako obžalovací komory v trestních věcech, které patřily do 14. 1. 1852 před poroty a poté před zvláštní senáty zemských soudů a dále o přípustnosti obnovy řízení u okresních soudů sborových a zemských soudů. V trestním řízení působil Nejvyšší soud jako zrušovací (kasační) a byly mu předkládány zmateční stížnosti na nálezy vrchních zemských soudů jakožto obžalovacích komor a na rozsudky zemských soudů.⁷⁵⁾

Další změnou v soudnictví, která se datuje od roku 1848, byl vznik státního zastupitelství. Jeho úkolem bylo stíhat trestné činy z úřední povinnosti, podávat na ně veřejnou trestní žalobu a to nejdříve ve věcech tiskových. Od r. 1850 byla jeho pravomoc rozšířena na veškeré trestní řízení. U okresních soudů vykonával funkce státního zástupce úředník státního zastupitelství nebo úředník politické správy nebo policie. U sborových soudů první instance už byli zřízeni státní zástupci, u soudů druhé instance vrchní státní zástupci a u Nejvyššího soudu vykonával tento úřad generální prokurátor, který byl podřízen přímo ministru spravedlnosti. Ve správní působnosti patřila státním zástupcům spoluúčast na disciplinárním řízení proti advokátům, notářům, soudním úředníkům a zřízencům.

Hlavním úkolem státního zástupce bylo stíhání trestních činů. Rozhodoval o podání žaloby a zastupoval ji před soudem. Zahajoval trestní řízení. Generální prokurátor se zúčastňoval jednání kasačního soudu při projednání zmatečných stížností a dozoroval zachování zákona.

⁷⁵⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část první. Sborník archivních prací, 18, s. 86 – 141, Praha 1968, s. 124.

Radikální změny v soudnictví měly pozitivní vliv i na advokacii. Byl zrušen numerus clausus při jmenování advokátů, které nyní provádělo ministerstvo spravedlnosti. Advokát byl oprávněn zastupovat před všemi soudy a úřady v Předlitavsku a to ve všech záležitostech soudních, veřejných a soukromých. Dohled nad advokáty už nevykonávaly státní orgány, ale advokátní komory, které měly i disciplinární pravomoci.

Zároveň byly přijaty zákony, které umožnily liberalizaci obchodu a podnikání – např. spolkový patent (1852), horní řád (1854), železniční patent (1854), živnostenský řád (1859).

6. ORGANIZACE SOUDNICTVÍ V LETECH 1855 – 1867

Porážka revolučních sil v Uhrách a severní Itálii a celkový nástup konzervatismu vedly císaře k vydání Silvestrovských patentů (31. 12. 1851), jež zrušily jak samotnou březnovou ústavu jakožto: „nesouměřitelnou s poměry rakouského císařství a neproveditelnou vzhledem k ustanovení v ní obsaženým“⁷⁶⁾ a také soubor občanských práv, která zaručovala. Pod policejní dozor byly postaveny prakticky všechny oblasti veřejného života. V soudnictví bylo krokem zpět spojení státní správy a justice v první instanci. Dále odstranění zásad volného hodnocení důkazů, ústního projednávání, zrušení porotních soudů atd. Tento neblahý vývoj byl završen vydáním nového procesního řádu v roce 1853, který se svými zásadami vracel do doby předrevoluční. Tzv. výpraskový patent z roku 1854: „§ 11 Týče – li se to osob v § 248 trestního zákona jmenovaných, může se pod obmezením tam ustanoveným místo vězení nebo na místě toho, aby se vězení zostřilo užití také kárání na těle.“⁷⁷⁾ Základní vymoženosti dosavadního vývoje však zůstaly v platnosti – zrušení poddanství, rovnost všech občanů před zákonem a jednotná, všeobecná a výlučně státní justice. Byla vydána tzv. „Základní pravidla“, jejichž hlavním cílem byla jednota právního řádu pro celou říši. Podle článku 33 výše uvedených „pravidel“ se měl občanský zákoník rozšířit i do zemí, kde dosud neplatil a také se připravoval trestní zákoník pro celou říši. Dalším krokem k unifikaci právního řádu bylo vydání „zákona o vnitřním zřízení a jednacím řádu soudů“ (tzv. všeobecná soudní instrukce) ze dne 3. května 1853. Zavádění nové soudní organizace však neprobíhalo ve všech zemích stejně, např. na Moravě a ve Slezsku platilo od 28. dubna 1855, v Čechách od 26. května 1855. Okresní soudy byly začleněny do tzv. okresních úřadů, které získaly správní a justiční pravomoc. Do soudnictví civilního a trestního byl zaveden trojinstanční systém. Soudci byli samostatní při výkonu soudcovského úřadu, ale v ostatních činnostech podléhali předpisům pro státní úředníky. V tomto období stály na nejnižší úrovni soudnictví tři typy soudů 1. stolice –

⁷⁶⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část druhá. Sborník archivních prací, 21, s. 93 – 170, Praha 1971, s. 95.

⁷⁷⁾ K. Adamová, L. Soukup, Prameny k dějinám práva v českých zemích, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2004, s. 346.

smíšené okresní úřady co soudy, okresní soudy a městsky delegované okresní soudy. U všech těchto soudů rozhodovali samosoudci. V civilním soudnictví vykonávaly smíšené okresní úřady, okresní soudy a městsky delegované okresní soudy ve svých venkovských obvodech veškerou civilní pravomoc, pokud nebyla výslovně vyhrazena sborovým soudům první stolice a jejich trestní pravomoc byla omezena na přestupky a „zvláště vyznačené přečiny“. ⁷⁸⁾ V oblasti trestního řízení došlo závažným změnám, které omezovaly občanská práva. Bylo obnoveno zjednodušené inkviziční řízení pro přestupky a ty přečiny, které byly v pravomoci okresních soudů. Před sborovými soudy byly zachovány zásady obžaloby, ustanovení obhájce a zásada ústnosti pouze při hlavním líčení. Soudní řízení bylo neveřejné s výjimkou řízení v první stolici. Státní zastupitelství bylo omezeno na vypracování obžaloby. Porotní soudy, jedna z nejvýznamnějších vymožeností pobřežnové justice, byly odstraněny. U odvolacích soudů bylo zavedeno písemné řízení. Nejvyšší rozhodnutí ze dne 14. 9. 1852 se stalo základem změn politických a soudních orgánů. Nově byla uspořádána působnost okresních úřadů co soudů v oboru trestní a civilní pravomoci. Byla určena vnitřní a vnější organizace okresních soudů (samostatných), zemských soudů a krajských soudů jako prvních stolic a vrchních zemských soudů jako druhých stolic. Záměru sjednotit civilní soudnictví v celé říši bylo dosaženo vydáním pěti jurisdikčních norem, které se lišily v nepodstatných detailech, jež odpovídaly rozdílnému historickému vývoji jednotlivých zemí. Pro rakouské země, české země a Halič s Bukovinou byla vydána uvedená norma 20. 11. 1852. (Do rakouských zemí v té době patřilo Slovinsko, část Itálie a část Chorvatska). ⁷⁹⁾ Jurisdikční norma shrnuje ve čtyřech částech základní pravomoci soudů I. stolice a příslušnost soudů II. a III. stolice. Právě pro toto období je v civilním soudnictví typické vytvoření širších a užších kompetenčních okruhů předmětné a územní působnosti. Civilní soudy prvních stolic byly rozděleny na: a/ všeobecné s neomezenou pravomocí – okresní úřady, které zároveň fungovaly jako soudy, okresní soudy a městsky delegované okresní soudy ve svých mimoměstských

⁷⁸⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část druhá. Sborník archivních prací, 21, s. 93 – 170, Praha 1971, s. 96.

⁷⁹⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část druhá. Sborník archivních prací, 21, s. 93 – 170, Praha 1971, s. 101.

okresech, b/ všeobecné s vymezenou pravomocí – což byly sborové soudy prvních stolic ve svých užších obvodech a městsky delegované okresní soudy, které se na této pravomoci podílely, c/ privilegované soudy – samostatné obchodní soudy a soud nejvyššího dvorského maršálství ve Vídni. Na nejnižším stupni soudnictví, byly okresní úřady co soudy, dále okresní soudy (šest v Čechách) a městsky delegované okresní soudy, které ovšem neměly všeobecnou civilní pravomoc. V městském a předměstském okruhu, což bylo vlastní město a předměstí jim civilní pravomoc byla určena justiční normou (§ 12) a trestním řádem. Ve venkovském okruhu tyto soudy měly všeobecnou civilní a trestní pravomoc jako ostatní okresní soudy. Ve všech těchto soudech vykonávali justiční pravomoc samosoudci. Okresní soudy „venkovské“, k nimž řadíme i městsky delegované okresní soudy ve venkovských obvodech, vykonávaly všeobecnou civilní pravomoc ve všech záležitostech, jež nebyly výslovně přikázány zvláštním soudním fóřům. Sborové soudy první stolice, což byly zemské a krajské soudy, měly ve svých užších obvodech, kam patřila města a předměstí zásadně s všeobecnou pravomocí, zmenšenou jurisdikci pouze o ty záležitosti, které patřily do působnosti městsky delegovaných okresních soudů. Ve svém širším okruhu byly omezeny jurisdikční normou na případy jim vykázané. Ke změnám došlo též v oblasti trestního řízení. Základem se stal trestní řád z roku 1853, který platil až do roku 1873. Na nejnižší úrovni vykonávaly trestní pravomoc všichni nositelé okresní soudní pravomoci – okresní úřady co soudy, okresní soudy a městsky delegované okresní soudy ve svých městských a venkovských obvodech. Vyšetřovaly a projednávaly přestupky jim přikázané (§ 9 tr. ř.). Další trestní pravomoc vykonávaly jednak sborové soudy I. stolice v širším okruhu několika okresů (např. krajský soud Olomouc v okresech Olomouc – město a venkov, Kojetín, Přerov) a někteří nositelé okresní soudní pravomoci jako soudy vyšetřovací podle § 10 tr. ř. V obvodech příslušných soudních krajů vykonávaly trestní pravomoc sborové soudy I. stolice jako obecné soudy nalézací ohledně přečinů a zločinů, které nebyly vyhrazeny zemským soudům. Trestní pravomoc první stolice patřila také zemským soudům (sborovým soudům v sídlech jednotlivých zemí), které měly za úkol vyšetřovat a nalézat určité, podle trestního řádu vyhrazené zločiny. V určitých případech byla zvláštními předpisy přesunuta trestní pravomoc v první

stolici na bezpečnostní úřady hlavních měst a „dalších měst“.⁸⁰⁾ Některé přestupky byly v pravomoci policejních úřadů – v první stolici okresních, ve druhé krajských a ve třetí ministerstva vnitra. Teprve po vydání zákona z 22. 10. 1862 byla s účinností od 1. 11. 1862 vrácena trestní pravomoc ve větší části přestupků nositelům okresní soudní pravomoci. Vyšetřovací pravomoc byla podle trestního řádu z roku 1853 v kompetenci vyšetřovacích soudů. Podle toho zda se jednalo o zločiny podle §§ 58 – 66 tr. ř. (velezrada, urážka Veličenstva, rušení pokoje) to byly zemské soudy, dále sborové soudy I. stolice v užším okruhu a okresní vyšetřovací soudy. Soudy druhé stolice byly podle „Základních pravidel“ vrchní zemské soudy, které v českých zemích sídlily v Praze a v Brně. V jejich kompetenci bylo v občanskoprávních záležitostech odvolání ve věcech sporných i nesporných z rozsudků, podávání zmatečných stížností, rekurzy proti ostatním rozhodnutím. V trestních věcech vyřizovaly tyto soudy odvolání po dobu platnosti trestního řádu, tj. do 31. 12. 1873. V záležitostech zločinů a přečinů rozhodovaly o odvoláních z rozsudků jednak pro jejich obsah, jednak pro podstatné vady řízení, rozsudku nebo o stížnostech na jiná soudní opatření. Byly příslušné také o rozsudcích smrti nebo o zmírnění trestu. Výjimečně do jejich kompetence patřilo působit jako soudy první stolice o stížnostech na postup soudních úředníků. Do jejich kompetence patřila také řídicí a dohlédací činnost nad všemi soudy v jejich obvodech – kontrola činnosti podřízených soudů, dozor na advokáty a notáře, obsazování služebních míst, penzionování, udělování dovolených, soudcovské, advokátské a notářské zkoušky, výkon disciplinární moci nad soudními úředníky a sluhy atd.⁸¹⁾ Na vrcholu soudnictví stál stejně jako v období předcházejícím Nejvyšší soud, který však už nyní neměl výhradně zrušovací (kasační) pravomoc v trestním řízení, ale byl třetí stolicí s řádnou rozhodovací kompetencí i v občanskoprávním řízení ve věcech sporných i nesporných, pokud odvolání bylo podle zákona přípustné. V trestním řízení byl Nejvyšší soud poslední instancí v záležitostech, o kterých rozhodovaly vrchní zemské soudy jako druhá stolice, buď formou odvolání, nebo stížnosti pokud ještě byly přípustné. V jeho

⁸⁰⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část druhá. Sborník archivních prací, 21, s. 93 – 170, Praha 1971, s. 133.

⁸¹⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část druhá. Sborník archivních prací, 21, s. 93 – 170, Praha 1971, s. 139.

kompetenci byly také návrhy na zmírnění trestu a rozsudky smrti, které zasílal prostřednictvím ministerstva spravedlnosti císaři. Do jeho pravomoci patřily také správní úkony v justici – delegace soudů z obvodu jednoho vrchního zemského soudu do druhého, spory o příslušnost mezi soudy prvých stolic z různých obvodů vrchních zemských soudů, kompetenční spory mezi soudy a správními úřady atd.

V Čechách bylo 187 smíšených okresních úřadů, na Moravě 70 a ve Slezsku 20. V některých městech v Čechách působily samostatné okresní soudy nezávislé na státní správě (Jindřichův Hradec, Karlín, Klatovy, Litomyšl, Rychnov nad Kněžnou a Vysoké Mýto). Okresní soud byl personálně zajištěn pouze jedním okresním soudcem, jenž byl zároveň představeným soudu a dále potřebným počtem soudních úředníků, z nichž někteří vedli pozemkové knihy. Dále působily tzv. městsky delegované okresní soudy v sídlech sborových soudů I. stolice s omezenou pravomocí v městském a předměstském okruhu a plnou pravomocí ve venkovském okruhu. Ty však už nebyly organizovány samostatně, ale působily v rámci zemského (krajského) soudu. V Čechách jich bylo 17 (v Praze tři a po jednom v sídle každého krajského soudu) na Moravě šest a ve Slezsku dva. Celkem bylo v českých zemích 309 soudů s okresní soudní pravomocí, v Čechách 210, na Moravě a ve Slezsku 99. Sborové soudy I. stolice byly první instancí v trestním řízení a rozhodovaly v „záležitostech zvláště vyznačených přečinech“ a zločinech. Vrchní zemské soudy byly soudy druhé stolice a Nejvyšší soud třetí stolice. Bylo obnoveno inkviziční řízení v trestních věcech pro přestupky a vymezené přečiny před okresními úřady. Řízení bylo neveřejné kromě výjimek u první stolice a v druhé a třetí instanci zásadně písemné. Dalším krokem zpět bylo zrušení porotních soudů. V celé říši byly zavedeny jednotné normy jak pro civilní právo – Občanský zákoník z roku 1811 v novelizované podobě s platností od 1. 5. 1853 a trestní zákon „o zločinech, přečinech a přestupcích“ z roku 1852.

Na okresní soudy a městsky delegované okresní soudy působící v sídlech bývalých okresních soudů sborových přešly pravomoci okresních soudů vyšetřovacích. (Někdy docházelo ke kuriózním situacím. O pravomoc vyšetřovacího soudu přišel okresní soud v Zábřehu, i když byl sídlem politického okresu a musel ji přenést na okresní soud v Mohelnici). Do kompetence soudů s okresní soudní pravomocí náležely

spory v hodnotách nepřevyšujících 500 zlatých, o uznání práva na opakující se plnění nepřevyšující 25 zlatých (50 zlatých u časově omezeného trvání práva), sporů o nájem a pacht věcí movitých, sporů ze smluv námezdních a služebních, z rušení držby ve věcech opatrovnických a poručenských a také rozhodování o vydání předběžných opatření. V nesporných záležitostech byly smíšené okresní úřady, okresní soudy a městsky delegované okresní soudy příslušné k projednávání pozůstalostí, k vedení poručenství a opatrovnictví, k prohlášení za mrtvého (nikoli však za účelem uzavření sňatku), k povolení dobrovolného rozvodu, ověřování podpisů, opisů a vyhotovení závětí. Tyto soudy byly také soudy exekučními ve vztahu k vlastním pravomocným rozhodnutím. V trestním řízení byly tyto soudy příslušné k rozhodování o přestupcích, které jim byly přikázány trestním řádem z roku 1853. V řízení o zločinech a přečinech byly některé soudy vyšetřovacími. Období Bachova absolutismu vystihují zvláštní předpisy, které přesunuly nejdříve 18 položek přestupků z pravomoci okresních soudů do kompetence policejních orgánů (1853 – 1858), později dokonce 57 (od 1. 9. 1858 do 1. 11. 1862).⁸²⁾

Zemské (krajské) soudy zůstaly zachovány a působily jako sborové soudy I. stolice. Ve svém užším obvodu tj. městském a příměstském vykonávaly všeobecnou pravomoc okresních soudů, v širším obvodu (venkovském) vykonávaly předpisy omezenou pravomoc a navíc byly v tomto obvodu nositeli pravomoci zvláštní vzhledem k subjektům, objektům a právním záležitostem. V Čechách došlo k vytvoření dvou nových krajských soudů (krajský soud Mladá Boleslav a krajský soud Litoměřice), čímž se jejich počet zvýšil na 15. Sídlo krajského soudu ve Vysokém Mýtě bylo přeneseno do Chrudimi, na Moravě a ve Slezsku zůstal počet zemských soudů nezměněn, došlo však k přesunu některých okresních úřadů do obvodu jiného krajského soudu. Personální obsazení u zemských i krajských soudů bylo v podstatě stejné, (prezident a soudní radové, soudní a kancelářský personál) zemský soud obsazoval navíc funkci viceprezidenta. Ve věcech civilních se početní obsazení senátů zemských soudů nezměnilo, v trestních věcech rozhodovaly v souladu s ustanovením trestního řádu z roku 1853 senáty tříčlenné.

⁸²⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část druhá. Sborník archivních prací, 21, s. 93 – 170, Praha 1971, s. 135.

Ve svém užším obvodu měly tyto soudy všeobecnou civilní pravomoc. Jako soudy první instance projednávaly všechny záležitosti, které nebyly výslovně přikázány okresním soudům.

V širším obvodu v civilním řízení zemské a krajské soudy rozhodovaly ve vztahu k určitým subjektům např. záležitosti nedobrovolného rozvodu, rozluky, nebo prohlášení manželství za neplatné, rozepře lenní, žaloby vůči fisku, určitým objektům např. vedení pozemkových knih dříve zapsaných v zemských či lenních deskách nebo právním záležitostem (pravomoc kauzálních soudů obchodních a horních). V trestním řízení byly zemské a krajské soudy příslušné jako soudy nalézací zásadně k rozhodování o zločinech a přečinech, některé zločiny však byly v první instanci vyhrazeny pouze zemským soudům v Praze, v Brně a v Opavě. Jako vyšetřovací soudy působily ve svém užším okruhu, který se sestával z několika soudních okresů.

Jako soudy druhé instance působily dva vrchní zemské soudy, v Praze pro všechny české zemské soudy a v Brně pro všechny zemské soudy moravské a slezské. Tyto soudy byly obsazeny prezidentem, viceprezidentem, soudními rady, tajemníky a dalším soudním a kancelářským personálem. V civilních a trestních záležitostech rozhodovaly vrchní zemské soudy zásadně v pětičlenných senátech.

V civilních věcech rozhodovaly o opravných prostředcích (odvoláních a zmatečných stížnostech) proti rozsudkům soudů první instance. V trestních věcech také fungovaly vrchní zemské soudy jako soudy druhé stolice. Řídily v určitých věcech nižší soudy ve svém obvodě a dále prováděly soudcovské, notářské a advokátní zkoušky.

Vrcholem celé soudní soustavy tohoto období byl Nejvyšší soud se sídlem ve Vídni. V civilním řízení byl příslušný jako třetí a poslední stolice ve všech sporných a nesporných záležitostech, v nichž rozhodovaly jako druhé stolice vrchní zemské soudy, pokud byla revize nebo zmateční stížnost podle předpisů připuštěna (v období platnosti jurisdikční normy 1855 – 1897). V době platnosti trestního řádu (1853 – 1873), kdy dočasně ztratil Nejvyšší soud svoji zrušovací funkci, kterou měl v předcházejícím i následujícím období, rozhodovaly v trestním řízení ve věcech zločinů a přečinů a označených přestupků vrchní zemské soudy jako druhá stolice. Nejvyšší soud se usnášel v nejméně v sedmičlenných senátech, ve zvláště závažných případech (tzv. hrdelní

zločiny) v jedenáctičlenných i patnáctičlenných senátech nebo v plném plénu. Do jeho kompetence patřilo také rozhodnutí v druhé instanci proti rozsudkům vrchních zemských soudů, které se týkaly syndikátních stížností. Řešil administrativně soudní záležitosti, které se týkaly kompetencí mezi soudy, mezi soudy a státní správou, vyřizoval záležitosti disciplinárního řízení, delegace soudů v civilních a trestních záležitostech.

7. ORGANIZACE SOUDNICTVÍ V LETECH 1868 – 1918

Součástí prosincové ústavy (21. 12. 1867) byl Státní základní zákon o zřízení říšského soudu, který platil pro země v rakouské části státu, obecně nazývané Předlitavsko a Státní základní zákon o řízení soudcovské moci. Podle zákona z 11. 6. 1868 došlo k oddělení státní správy a soudnictví, byly zrušeny smíšené okresní úřady a opět se obnovily okresní soudy ve svých původních obvodech.

U okresního soudu rozhodovali samosoudci. Personální zabezpečení tvořil soudce, jeden nebo více adjunktů, kancelisti a pomocný personál. Na úrovni okresních soudů byly městsky delegované okresní soudy, které neměly vlastní personál, ale jejich záležitosti vyřizovali prezidentem pověřeni úředníci zemských a krajských soudů. V kompetenci těchto soudů byly spory nepřesahující 500 zlatých, bez ohledu na hodnotu pak spory z nájmu a pachtu, spory o náhradu škody z rušení věcí movitých a nemovitých, spory ze správy dobytčat, spory o nároky nemanželského dítěte a jeho matky vůči otci (včetně pozůstalosti po něm) a spory o určení hranic věcí nemovitých. Do příslušnosti okresních soudů a městsky delegovaných okresních soudů byly vráceny spory z poměru pracovního, námezdního a vyučovacího mezi živnostníky a jejich pomocníky. Tyto soudy byly příslušné také k výkonu rozhodnutí o povolování předběžných opatření. V trestním řízení rozhodovaly o veškerých přestupcích a zároveň spolupůsobily při předběžném vyšetřování přečinů a zločinů.

Zemské a krajské soudy byly prvoinstanční soudy sborové. Zemské soudy měly svoje sídlo v hlavních zemských městech (Praha, Brno, Opava), ostatní soudy byly krajské. Tyto soudy měly v kompetenci civilní záležitosti v tříčlenných senátech, tvořených soudci, u kauzálních sporů byl jedním z členů senátu obchodní přísedící.⁸³⁾

V trestních věcech rozhodovaly zásadně čtyřčlenné senáty, senáty u porotních soudů byly tříčlenné. Krajský soud řídil prezident, který měl k dispozici přiměřený počet soudních radů, úřednický a pomocný personál. Soudům byly příslušné v první instanci civilní spory převyšující 500 zlatých, spory o rozvod, rozluky a neplatnost manželství, o uznání či popření původu nemanželského dítěte. Od roku 1869 se staly

⁸³⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 87.

také soudy konkurzními. Ve druhé instanci byly soudy odvolacími proti rozhodnutí okresních soudů.

Ve vztahu ke všem zločinům a přečinům byly soudy vyšetřovacími a rozhodovaly o nich, pokud nespádaly do pravomoci porotních soudů. Nově tyto soudy projednávaly odvolací řízení proti rozhodnutí okresních soudů v přestupkovém řízení. Porotní soudy, které byly opět zavedeny na základě zákona č. 32 ř. z. ze dne 9. 3. 1869 rozhodovaly nejdříve o přečinech a zločinech spáchaných tiskem, od účinnosti trestního řádu z roku 1873 navíc o veškerých zločinech, u nichž byla dolní hranice trestní sazby nejméně 5 let (např. velezrada, zneužívání moci, vražda a zabití, kvalifikovaná krádež atd.). Ale již v roce 1873 byl přijat zákon, který vládě umožňoval zastavit činnost porotních soudů nejvýše na dobu jednoho roku v určitém soudním obvodu. K dalšímu zpřísnění došlo v roce 1886, kdy byla vyloučena příslušnost porotních soudů na dva roky ve všech kauzách, kdy se trestný čin podle zvážení soudu zakládal na „anarchistických snahách směřujících k násilnému převratu a změně společenského řádu“. Zákon z roku 1886 nebyl přes snahu vlády prodloužen a tak využívala ustanovení zákona z roku 1873. V roce 1888 byla pozastavena činnost porotních soudů u sedmi krajských soudů převážně v průmyslových střediscích. Místo porotních soudů rozhodovaly šestičlenné senáty krajských soudů, které byly označovány jako soudy výjimečné.

Další článek tehdejší soudní soustavy tvořily vrchní zemské soudy (v Praze pro Čechy a v Brně pro Moravu a Slezsko). Vrchní zemské soudy jako sborové soudy druhé instance rozhodovaly zásadně v pětičlenných senátech, které byly složeny výlučně ze soudců, u kvalifikovaných záležitostí rozhodovaly senáty jedenáctičlenné. V čele soudu stál prezident, popř. viceprezident a dále byl soud zajištěn soudními rady, úředníky a dalším personálem. Každý vrchní soud měl také účetní oddělení, které vedl vrchní účetní rada. Tak jako u jiných soudů byl i k vrchnímu soudu přijat určitý počet auskultantů (soudních čekatelů), kteří vykonávali pomocné úkoly. Určitá místa soudních úředníků byla vyhrazena ex lege pro určité osoby. Vrchní zemské soudy rozhodovaly v trestním a civilním řízení o opravných prostředcích proti rozsudkům a usnesením zemských a krajských soudů. Dále rozhodovaly kompetenční spory mezi

soudy nižšího stupně, které spadaly do jeho obvodu, povolovaly sloučení exekucí a měly určité pravomoci v disciplinárním řízení.⁸⁴⁾

Na vrcholu rakouské soudní soustavy byl Nejvyšší soud se sídlem ve Vídni. Ve věcech civilních soudil jako třetí instance a v trestních záležitostech rozhodoval o zmatečných stížnostech (pracoval jako zrušovací soud). Řešil kompetenční spory ve vztahu k soudům ležících v obvodech vrchních zemských soudů a také v řízení disciplinárním.

V civilních záležitostech rozhodoval nejméně v sedmičlenných senátech, v přesně určených případech rozhodoval jedenáctičlenný senát nebo plénum. Početnější senáty zasedaly pouze v personálních záležitostech a otázkách týkajících se zákonodárství a výkladu práva. V trestních věcech Nejvyšší soud rozhodoval jako soud kasační v sedmičlenných senátech. Personálně byl zajištěn jednak soudci (první prezident, druhý prezident, tři senátní prezidenti, dvorní radové), kancelářským a pomocným personálem.

Do organizace rakouského soudnictví patřily ještě zvláštní soudy. Neměly všeobecnou pravomoc ani příslušnost a byly omezeny určitými hledisky – buď personálně, nebo věcně (např. labské /celní/ plavební soudy).

Mezi nejvýznamnější patřily Nejvyšší správní soud (Správní soudní dvůr) a Říšský soud. Záměr zřídit Nejvyšší správní soud byl vyhlášen v roce 1867, ale právní podklad získal až v roce 1875 zákonem č. 36 ř. z. Skládal se z prezidenta a dvanácti soudních radů jmenovaných císařem na návrh vlády. Úkolem Nejvyššího správního soudu byla kontrola zákonnosti nad výkonem správy.⁸⁵⁾ Rozhodoval v případech, pokud se některý občan domníval, že mu byla způsobena újma rozhodnutím okresního, zemského, státního nebo obecního orgánu. K řízení bylo důležité, aby došlo ke skutečnému porušení práv, jen ohrozit právo nestačilo. Při jednání bylo povinné zastoupení advokátem, z tohoto důvodu se velká část správních přehmatů k tomuto soudu vůbec nedostala. Správní soudní dvůr měl negativně vymezenou působnost. Soud

⁸⁴⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část druhá. Sborník archivních prací, 21, s. 93 – 170, Praha 1971, s. 139.

⁸⁵⁾ J. Janák, Z. Hledíková, Dějiny správy českých zemí do r. 1945, SPN, Praha 1989, s. 308.

projednával negativní kompetenční konflikty mezi státními úřady a zemským zastupitelstvem, spolkové záležitosti, záležitost vyučovacího jazyka v obecných školách, nesrovnalosti ve vojenských taxách atd. Soudní správní dvůr přezkoumával svou příslušnost ex offio. Před soudem se jednalo ústně a veřejně, s výjimkou případu veřejného pořádku a mravnosti. Pokud stěžovatel podal stížnost proti výkonu rozhodnutí, ta neměla odkladný účinek, měl možnost usilovat o odklad exekuce, pokud dokáže, že výkonem rozhodnutí vznikne nenapravitelná škoda. Soud měl pravomoc zrušovací, nižší soud byl právním názorem soudu vázán.⁸⁶⁾

Personální obsazení Správního soudního dvora tvořil prezident, předsedové senátu a soudní radové. Člen Správního soudního dvora dostával za svoji funkci plat. Padesát procent soudců muselo vyhovovat podmínkám pro výkon soudcovské funkce stanovené zákonem. Ministerská rada navrhovala císaři členy Správního soudního dvora, ten je jmenoval.

Soud činil rozhodnutí ve složení pěti soudců (pětičlenných senátech). Tříčlenné senáty rozhodovaly o incidenčních sporech a přípravných opatřeních. Do působnosti sedmičlenných senátů náležely vztahy mezi předpisy vyšší právní síly a ostatními předpisy. Protizákonné rozhodnutí senátu mělo v kompetenci plénium složené ze všech soudců, které svolával předseda senátu.

Říšský soud je zmiňován již v březnové ústavě (1849), zřízen byl až v roce 1867 zákonem č. 44 ř. z. V roce 1869 bylo vydáno ministerské nařízení, které upravuje řízení před ním. Personálně byl zabezpečen prezidentem, viceprezidentem, dvanácti členy a čtyřmi náhradníky, kteří byli jmenováni doživotně císařem. Jednu polovinu navrhovala poslanecká sněmovna, druhou panská. Jeho pracovní náplní bylo jednak rozhodování kompetenčních sporů mezi orgány soudními a správními, dále sporů mezi sněmy a úřady i řešení veřejných nároků vůči monarchii a zemím.

Rozhodoval také o veřejnoprávních nárocích zemí, obcí, korporací a fyzických osob vůči státu a také o stížnostech občanů pro porušení ústavně zakotvených práv.

⁸⁶⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 123.

V pochybnostech svou příslušnost stanovil Říšský soud. Proti jeho rozhodnutí nebylo odvolání.⁸⁷⁾

Na základě zákona č. 101/1876 byl zřízen Státní soudní dvůr. Měl v kompetenci rozhodovat o obžalobách týkajících se ministrů, kteří čelili podezření, že porušili zemské nebo říšské ústavy. Obžaloba musela být schválena dvoutřetinovou většinou některé ze sněmoven Říšské rady.

Personální obsazení Státního soudního dvora tvořilo každou sněmovnou dvanáct ustavených soudců pro šestileté období. Předseda soudu byl volen jeho členy.

Do kategorie zvláštních soudů patřily také živnostenské soudy. Jejich zřízení umožnil zákon č. 63 ř. z. ze dne 14. května 1869. Řešily spory mezi zaměstnavateli a zaměstnanci nebo mezi zaměstnanci navzájem. Jejich věcná příslušnost byla omezena na spory o mzdy, spory o zrušení pracovního, služebního nebo učňovského poměru, spory o vyplacení odstupného v souvislosti s propuštěním a spory na které se vztahovaly penzijní, nemocenské nebo jiné pokladny zaměstnanců. Návrh na zahájení řízení musel ovšem být podán nejpozději do třiceti dnů od ukončení zaměstnaneckého vztahu. Živnostenské soudy neměly až do roku 1898 výlučnou příslušnost, uvedené záležitosti se mohly projednávat i u soudů řádných. V první instanci rozhodovaly živnostenské soudy v tříčlenných smírčích komisích, v druhé instanci v rozhodčích sborech složených z předsedy a čtyř přísedících. Pokud hodnota sporu přesáhla 50 zlatých, pak ve třetí instanci rozhodovaly krajské soudy ve zvláštních senátech. V zemích Koruny české vznikly první živnostenské soudy v Brně, Bílsku (Bialsko – Biala) a Liberci.⁸⁸⁾

Rozvoj průmyslu a obchodu si vyžádal vznik obchodního soudnictví. Pro země Koruny české byl příslušný obchodní soud v Praze. Personální obsazení bylo stejné jako u zemských soudů. Funkci prezidenta vykonával jeden z viceprezidentů zemského soudu. Při obchodním soudu byl veden také obchodní rejstřík.

⁸⁷⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 122.

⁸⁸⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 117.

Pro obory hutnictví a hornictví vykonávaly funkci kauzálních soudů některé zemské a krajské soudy (např. Krajský soud v Plzni pro vlastní obvod a obvody Zemského soudu v Praze a Krajského soudu v Písku).

Tyto soudy při svých jednáních vycházely ze Všeobecného obchodního zákoníku, který byl přijat v roce 1863. Vycházel ze zásad rámcového obchodního zákoníku vydaného pro země německého spolku. Upravoval právní vztahy vznikající při obchodování a definoval pojem kupce. Jsou zde rozpracovány různé typy kapitálových společností. Základem směnečného práva byl směnečný řád z roku 1850. Byl stejný jako německý směnečný řád, což usnadňovalo obchod mezi oběma zeměmi.

Důležitým úřadem ve vztahu k soudnictví bylo státní zastupitelství. Poprvé bylo zřízeno v roce 1848 a to nejprve pro věci tiskové. Přijetím trestního řádu v roce 1850 byla úloha státního zastupitelství rozšířena na celé trestní řízení a tato povinnost byla ponechána v novelizovaných trestních řádech v letech 1853 a 1873. Státní zástupci patřili mezi úředníky justiční správy, nebyli však počítáni mezi soudce a mohli být odvoláni, přeloženi a sesazeni. Státnímu zastupitelství příslušelo z úřední povinnosti stíhání trestních činů, podávání žaloby na pachatele a úloha žalobce při soudním přelíčení. Vyšetřování trestných činů bylo v kompetenci vyšetřujícího soudce. U okresních soudů vykonával funkci státního zástupce úředník státního zastupitelství nebo úředník státní správy či policie. U sborových soudů byli v první instanci ustanoveni státní zástupci, u druhých instancí vrchní státní zástupci. U Nejvyššího soudu vykonával tuto funkci generální prokurátor se svými náměstky. Jeho úkolem bylo dohlížet na zákonnost rozhodování a do jeho pravomoci patřilo právo podávat stížnost pro porušení zákona. U státního zastupitelství platila zásada jednoty, nedílnosti a podřízenosti. Nižší státní zástupci byli podřízeni vyšším a na vrcholu celé organizace stál ministr spravedlnosti. Působnost státního zástupce byla dána obvodem trestního soudu, u kterého byl ustanoven. Ve správním působení měl spoluúčast na disciplinárním řízení proti soudním úředníkům a zřízencům, notářům a advokátům.

S platností prosincové ústavy došlo též k výrazným změnám v advokacii. Advokátní řád č. 96 z r. 1868 umožnil volný přístup k výkonu povolání všem, kteří splňovali zákonné podmínky (domovské právo, svéprávnost, doktorát práv, právní praxe

v trvání nejméně sedmi let a advokátská zkouška vykonaná před komisí vrchního zemského soudu). Po úspěšném splnění všech požadavků se uchazeč mohl nechat zapsat do listiny advokátů vedené u příslušné advokátní komory. Kromě soudů živnostenských a bursovních mohl advokát zastupovat před všemi soudy Předlitavska. Nemohl zastávat žádný státní úřad ani vykonávat notářskou činnost. Mohl však vyučovat na některém typu škol. Disciplinární pravomoc již nebyla v kompetenci státu, ale advokátní komory. Pouze nejvyšší dohled měl ministr spravedlnosti. Advokacie se tak stala dalším důležitým pilířem při budování právního státu.

Notářství bylo další součástí rakouského soudnictví. Jeho činnost byla umožněna císařským patentem č. 366 z roku 1850 a notářským řádem z roku 1871. Notáře jmenoval ministr spravedlnosti a byl státním orgánem, který sepisoval veřejné listiny a osvědčení, přijímal do úschovy cenné hodnoty a vykonával různé úkony pro soud. V jeho pracovní náplni bylo jednak sepisování veřejných listin (svatební smlouvy, kupní smlouvy atd.), dále ověřování podpisů a zastupování u soudů ve věcech trestních a rozvodových. Na uprázdněné místo notáře byla vypsána veřejná soutěž. Při splnění všech podmínek pro jmenování (domovská příslušnost, bezúhonnost, svéprávnost, složení tří státních zkoušek, vykonání čtyřleté praxe, složení peněžité kauce a složení přísahy) se mohl notář ujmout svého úřadu. Byl nesesaditelný, neodvolatelný a nepřeložitelný. Podléhal disciplinární komisi notářské komory.

Ke zvláštnostem rakouského soudnictví patří také otázka jazyková, která bezprostředně souvisí s politickým vývojem. Po náporu germanizace a centralismu koncem 18. století se v roce 1848 začaly hlásit národy o svá práva. Již císařův kabinetní list ze dne 23. 3. 1848 přiznal češtině a němčině stejná práva. Podobný dokument z 8. 4. 1848 umožnil jazykovou rovnoprávnost „ve všech větvích státní správy a jazykového vyučování“.⁸⁹⁾ V soudnictví a na veřejných úřadech se vyžadovala znalost obou jazyků. Až do roku 1851 byla čeština rovnoprávná s němčinou nejen v tzv. vnější úřední řeči – styku úřadů se stranami, ale v tzv. vnitřní úřední řeči – ve styku mezi úřady. I přes proklamace a prohlášení o rovnosti národů vycházel říšský zákoník od

⁸⁹⁾ K. Malý, a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945, 2. upravené vydání, Linde, Praha 1999, s. 175.

roku 1853 již jen německy. Za Bachova absolutismu zavedl ministr práv Krause pro tzv. vnitřní úřední řeč výhradně němčinu. Další možnost naplnit české národní požadavky přinesla prosincová ústava, která obsahovala zásadu národnostní rovnoprávnosti. Výsledkem byly tzv. Fundamentální články – dohoda mezi rakouskou vládou a českou reprezentací. Měly být vytvořeny okresy, kde by se úřadovalo v jednom jazyku, ale v případě jediné obce národnostní menšiny by se mělo pro ni úřadovat v jejím jazyce. Pro odpor velkoněmecky orientovaných rakouských stran a Maďarů nebyly Fundamentální články akceptovány. V dalším období byly přijaty celkem nepatrné korektury (Stremayerova nařízení pro Čechy a Moravu z r. 1880), kdy tzv. vnější úřední jazyk se řídil jazykem podání. Do konce 19. století všechny pokusy o jazykovou rovnoprávnost ztroskotaly (Badeniho nařízení z r. 1897).

Na Moravě a ve Slezsku byla situace o něco lepší. Zde totiž byly přijaty zákony nazývané „moravský pakt“. Obsahem byla úprava vyučovacího jazyka podle národnostní zásady. Zároveň se připouštělo podání a vyřízení v jazyce menšiny, která dosahovala aspoň jedné pětiny obyvatel. Celkově však pokračovalo protěžování němčiny ve státních úřadech, v armádě, byla také úřední řečí u Nejvyššího soudu, říšského a správního soudu. Tento stav trval až do konce monarchie v roce 1918.

V oblasti trestního řízení vycházely rakouské soudy z procesního řádu, který byl vydán v roce 1850. Jeho hlavní zásady – volné hodnocení důkazů, ústnost, veřejnost, zásada obžalovací – byly odbourány již v roce 1851 a tento zpátečnický trend byl dovršen v roce 1853, kdy se nový procesní řád vrátil k zásadám předrevolučního období. Až prosincová ústava přinesla návrat k liberálním zásadám, které vyústily ve vydání nového trestního řádu v roce 1873, ten v podstatě navázal na trestní řád z roku 1850. Trestní řízení bylo trojinstanční. Poslední článkem soudní soustavy byl kasační soud, který mohl rozsudek zrušit nebo stížnost zamítnout. Skutečný vztah rakouské byrokracie k českému národnímu hnutí ukazuje tzv. případ Omladiny. Od počátku devadesátých let sílilo hnutí studentů a dělníků za národnostní a sociální požadavky. Vyuvíjelo se nezávisle na politických stranách a získalo širokou podporu veřejnosti. Napětí ve společnosti zesílilo po zákazu sjezdu slovanských studentů v roce 1891 v Praze a vyvrcholilo v roce 1893, kdy mladí demonstranti překazili oslavu císařových

narozenin (18. 8.) a veřejně zpívali tehdy zakázanou píseň „Rudý prapor“. Demonstrace se rozšířily i do jiných měst (Plzeň) a v den výročí nedodrženého slibu císaře nechat se korunovat českým králem (12. 9. 1871) vláda vyhlásila v Praze výjimečný stav. Podle zákona č. 120/1873 byla zastavena činnost porotních soudů a při Zemském soudu v Praze vznikl výjimečný soud.⁹⁰⁾ Policie pozatýkala sedmdesát šest mladých „pokrokářů“ a obvinila je z nejtěžších zločinů – velezrady, urážky majestátu, rušení veřejného pokoje a tajného spolčování. Ve vykonstruované obžalobě byl hlavním svědkem dvacetiletý, tělesně postižený, Rudolf Mrva. I přes zjevný nedostatek důkazů bylo 68 osob odsouzeno celkem na 96 let. Mezi odsouzenými byli pozdější známí politikové – Alois Rašín, Václav Klobáček, Stanislav Kostka Neumann, František Modráček a další, kteří si získali všeobecné sympatie. Když v roce 1896 byli všichni odsouzení amnestováni, tak tímto procesem „získalo“ Rakousko více odpůrců než příznivců.⁹¹⁾

K nedostatkům trestního řádu patřilo vyloučení dělníků a žen z porot, nezapočítávání vyšetřovací vazby do výkonu trestu a odepření kauce nemajetným. Také způsob výkonu trestu neodpovídal zásadám humanity.

V civilním řízení platil stále Obecní soudní řád josefínský z roku 1781. Jeho modernizací měly být tři základní normy – jurisdikční, soudní řád a exekuční řád z roku 1895. Tyto naděje se však nesplnily. V tomto období se rychle střídaly hospodářské krize, což mělo za následek nárůst úpadků a konkursů, to vedlo ke zvýšenému počtu civilních sporů. Řízení bylo sice také trojinstanční, ale z důvodu velké nákladnosti a složitosti vyžadovalo advokátní zastoupení a tím se pro velkou část obyvatel, hlavně méně majetných, stalo nedostupné.

Základem občanského práva byl Všeobecný občanský zákoník z roku 1811. Po zrušení posledních přežitků feudálního řádu – poddanství, roboty a lenních vztahů se stal základem občanské společnosti. Určitá omezení přinesl prudký rozvoj průmyslu a

⁹⁰⁾ K. Malý, Zastavení činnosti porotních soudů v 80. letech 19. století v Rakousku, *Acta Universitatis Carolinae, Iuridica*, No 1, 1965, s. 73.

⁹¹⁾ K. Adamová, B. Riegrová, P. Skřejpková, L. Soukup, J. Šouša, *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*, 1. vydání LexisNexis CZ s. r. o., Praha 2005, s. 149.

dopravy, hlavně železnice (Zákony o vodních stavbách a železnicích přijaté v letech 1869 až 1878).

Asanační zákony umožnily rozvoj stavitelství a zákon č. 140 z roku 1896 ř. z. umožnil vlastníku nemovitosti nezbytnou cestu přes pozemek souseda i přes jeho odpor. Pro podporu podnikání byl uzákoněn splátkový obchod, odpovědnost provozovatele za provoz železnic a odpovědnost za způsobené škody. Dále bylo zavedeno právo stavby a dělení zemědělské usedlosti bylo zákonně upraveno tak, aby nedošlo ke zbytečnému drobení majetku. Připravované novely občanského zákoníku se do konce století neuskutečnily a dílčí změny byly uzákoněny až za první světové války.

Rodinné a manželské právo prošlo v Rakousku složitým vývojem. Základem zákonné úpravy byly předpisy kanonického práva, které jsou realizovány pod dohledem státu. Manželství podle tohoto zákoníku je smlouva, kterou se manželé zavazují k plnění vzájemných povinností. Občanský zákoník výslovně uvedl překážky, které bránily uzavření manželství. Do roku 1867 byl vyžadován i souhlas veřejné správy. Krokem zpět v oblasti rodinného práva bylo uzavření konkordátu mezi Rakouskem a Svatou stolicí v roce 1855, kdy církve získala rozsáhlé pravomoci v oblasti rodinného práva, které uplatňovala pomocí církevních soudů. Patentem z 8. 10. 1856 byla zrušena příslušná ustanovení občanského zákoníku v manželském právu katolíků. Církevním soudům byla svěřena soudní pravomoc nad všemi příslušníky římskokatolické církve v říši. Podle konkordátu se nazývaly duchovní soudy manželské. Od 1. ledna 1857 rozhodovaly o platnosti manželství, rozlukách, rozvodu od stolu a lože. Působily u každého biskupství. Tam, kde již byly biskupské soudy, vykonávaly pravomoci duchovních soudů manželských, jinak byly zřízeny nově. Personálně byly zajištěny předsedou a čtyřmi až šesti soudními rady, které jmenoval biskup. V první instanci rozhodovaly ve tříčlenných senátech, v druhé příslušný biskup nebo arcibiskup (Praha, Olomouc), ve třetí instanci Svatá stolice. Tento stav trval do přijetí prosincové ústavy, na jejímž základě byly přijaty tzv. květnové zákony v roce 1868. Rakousko potom od konkordátu odstoupilo. Ovšem ani po těchto úpravách neplatilo manželské právo neomezeně. U státních úředníků se vyžadoval souhlas představených a u osob ve vojenské službě bylo možné uzavřít manželství až po jejím skončení. V manželství

ovšem nebyla žádná rovnost, žena byla podřízena muži, který byl prohlášen za hlavu rodiny. Manželství mohlo být zrušeno pouze podle zákonných důvodů. Děti narozené v manželství měly přednost před nemanželskými. V zákoně byla stanovena vzájemná vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi.⁹²⁾

Podle císařských rozhodnutí z let 1766 a 1791, dále císařského patentu Ferdinanda V. náleželo projednávání dědictví po členech řádu německých rytířů soudu řádu německých rytířů. (Řád v té době vlastnil rozsáhlé pozemkové majetky a nemovitosti na Severní Moravě a ve Slezsku – hrad Bouzov a nemocnice v Bruntále a Opavě). Pod dohledem apelačního soudu (vrchního zemského soudu) měly tuto pravomoc kanceláře řádu. Jurisdikční norma z roku 1895 projednávací pravomoc potvrdila. Tato norma platila až do roku 1931, kdy byl přijat zákon č. 100, který ji zrušil.

V Mělníku, Roudnici, Litoměřicích, Lovosicích, Ústí nad Labem, Děčíně měly od roku 1821 sídla labské celní (plavební) soudy. Základ těchto soudů spočíval v úřednicích se soudní pravomocí, stanovenou Labskou plavební aktou. Projednávaly celní a další spory související s labskou plavbou. Výnosem ministerstva spravedlnosti byly tyto soudy zrušeny. Pravomoci labských plavebních soudů přešly na řádné soudy v Mělníku, Roudnici, Lovosicích, Ústí nad Labem, Děčíně – okresní soudy, dále na městský delegovaný soud v Litoměřicích. Druhou instancí představovaly zemské krajské soudy. Třetí instancí byla Komise labská se sídlem v Dráždanech.

S rozvojem hospodářství souvisely také právní úpravy podnikání. Základem živnostenského podnikání, ať již v malovýrobě, či továrnách se stal živnostenský řád (č. 227 z r. 1859), který zrušil cechy a umožnil přístup k podnikání všem, kteří k tomu měli potřebný kapitál. Jeho nedostatkem však byla diskriminace v pracovněprávních vztazích vůči zaměstnancům, kteří nebyli dostatečně chráněni.

Určitým pokusem o nápravu bylo vydání již zmíněného zákona o živnostenských soudech v roce 1869 č. 63. Tento předpis stanovil, že živnostenské soudy mohou vznikat ve městech s velkou četností industriálních živností. Živnostenské soudy

⁹²⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 130.

rozhodovaly spory mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Řízení muselo být zahájeno nejpozději 30 dní od ukončení zaměstnaneckého poměru. Do roku 1898 projednávaly tyto návrhy i řádné soudy. Ministerstvo spravedlnosti po dohodě s ministerstvem obchodu a posudku zemského sněmu ustanovovalo živnostenské soudy. Ministerstvo ve svém nařízení vyčlenilo odvětví, územní působnost, sídlo, počet členů a náhradníků konkrétního živnostenského soudu. Zaměstnanci a zaměstnavatelé volili každý polovinu soudu. Volební grémium zaměstnavatelů tvořili vlastníci, nájemci a jednatelé podniku provozující tovární živnost. Pokud měl podnik právní formu akciové společnosti nebo družstva, členové představenstva byli členy volebního grémia. Znevýhodněny dále zůstávaly celé kategorie zaměstnanců, v domácnostech, hlavně na venkově.

Některé změny přinesla až novela živnostenského řádu č. 39/1883 ř. z., hlavně v řemeslnické výrobě. Pracovně právní vztahy upravovala další novela živnostenského řádu č. 22 z roku 1885. Nedovedla se ještě vypořádat s velkým společenským a morálním nešvarem – dětskou prací. Pouze zakázala práci dětí do 10 let, pro děti od 12 do 14 let stanovila maximální délku pracovní doby na 8 hodin, pro mládež do 16 let na 11 hodin. Pracovní doba dospělých se začala nejdříve zkracovat v hornictví, z 12 hodin v roce 1884 na 9 hodin v roce 1901. Až československý zákon č. 91/1918 zavedl osmihodinovou pracovní dobu.

V návaznosti na prohlubující se pracovněprávní vztahy se do popředí dostávaly otázky sociálního zabezpečení. Pro část zaměstnanců (hlavně tovární dělníky) byl přijat zákon č. 1/1888 o úrazovém pojištění. Až po roce 1900 bylo rozšířeno také na soukromé zaměstnance.⁹³⁾

Rozvoj průmyslu a obchodu si vyžádal změny v obchodním a směnečném právu, které bylo v Rakousku ovlivněno německým zákonodárstvím. Nový směnečný řád vyhlášený v roce 1850 sjednocoval dosavadní předpisy a nahradil staré směnečné řády.

Obchodní podnikání umožnil Všeobecný obchodní zákoník z roku 1863. Umožnil vznik obchodních společností, jakými byly veřejná obchodní společnost, komanditní společnost, akciová společnost a společnost s ručením omezeným (s.r.o.).

⁹³⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 127.

Rostoucí kapitálový trh si vyžádal vznik burzy (v Praze r. 1875) na základě zákona č. 67/1875.

Vydání stanov rakouské cedulové banky umožnilo rozvoj bankovníctví, které se stalo obrazem rostoucí hospodářské síly podnikatelů. To platí i pro české podnikatele, kteří dokázali ovládnout několik bank. Nejvýznamnější se stala Živnostenská banka založená r. 1868.

S rozvojem podnikání také souvisel vznik daňové soustavy, berních úřadů a důchodkových soudů. Tvořily zvláštní trojstupňovou soudní soustavu a v jejich kompetenci byly trestní věci týkající se dávek odváděných státu. V obvodu každého c. k. okresního finančního ředitelství byl zřízen okresní důchodkový soud (v sídle krajského soudu). V Čechách jich bylo 10, na Moravě 4 a ve Slezsku pouze jeden se sídlem v Opavě. Okresní důchodkové soudy rozhodovaly méně závažné důchodkové trestní záležitosti a důchodkové přestupky do 1000 zlatých pokuty. Byl složen z předsedy, dvou koncepčních úředníků a dvou přísedících.

Soudy druhé instance byly vrchní důchodkové soudy, které měly sídlo v místě zemských finančních ředitelství. V první instanci rozhodovaly o přestupcích, kterým zákon ukládal pokutu větší než 1000 zlatých a dále ve druhém stupni opravných prostředků proti rozhodnutí okresních důchodkových soudů. V českých zemích byly dva – v Praze a Brně.

Soudem třetí instance byl nejvyšší důchodkový soud se sídlem ve Vídni. Rozhodoval odvolání proti rozhodnutí vrchních důchodkových soudů. Předsedou nejvyššího důchodkového soudu byl státní úředník, který ovládal právo, dále byli členové soudu justiční radové a radové finančních ředitelství. Pro vrchní důchodkové soudy platilo stejné personální obsazení.⁹⁴⁾ Tento systém se vyznačoval pozoruhodnou vytrvalostí a platil již od roku 1836 až do konce první poloviny dvacátého století.

Snaha o určité sociální zabezpečení vedla ke vzniku sociálního zákonodárství. Všeobecné nemocenské pojištění, které se ovšem vztahovalo jen na živnostenské dělníky, bylo uzákoněno v roce 1888 (zákon č. 33). K řešení sporů mezi pojištěnci a

⁹⁴⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 120.

nemocenskými pokladnami o nárocích na podporu v nemoci byl kompetentní rozhodčí soud nemocenských pokladen. Valné hromady pokladen volily pětičlenný senát rozhodčího soudu. Předsedu soudu volili soudci.⁹⁵⁾

V sídelních městech revírních horních úřadů působily podle zákona č. 14/1890 rozhodčí soudy horních a bratrských pokladen, rozhodovaly v senátech složených z předsedy, zástupce, čtyř přísedících a náhradních. Řešily spory z pojistných vztahů mezi bratrskými pokladnami navzájem a mezi bratrskými pokladnami a jejich členy či provizionisty. Výrok rozhodčího soudu byl konečný a nebylo možno ho nijak napadnout.

Pro spory, které vznikly z nároků na náhradu uplatněných proti pojišťovně, dále nároky, které uplatnila okresní nemocenská pokladna, byly zřízeny v sídle každé úrazovny rozhodčí soudy dělnických úrazoven o pětičlenném senátu. Rozhodčí soud dělnických úrazoven se skládal z předsedy, toho a jeho zástupce jmenoval ministr spravedlnosti po projednání s ministrem vnitra ze státních soudních úředníků. Jeden přísedící byl volen pojištěnci, dalšího volili podnikatelé, kteří měli povinnost platit pojistné, a zbylé dva jmenoval ministr vnitra.

Na základě zákona č. 49/1866 byly zřízeny pro spory o nárocích na náhradu škody zaviněnou honbou či zvěří na pozemcích a plodinách rozhodčí soudy honební. Jejich složení byli čtyři důvěrníci navržených svou stranou a vrchní sudí. Rozhodnutí rozhodčího osudu honebního bylo konečné.

Patentnímu soudu náleželo rozhodovat o stížnostech proti konečným rozhodnutím kasačního oddělení patentního úřadu. Patentní soudy byly zřízeny zákonem č. 30/1897. Personální složení tvořili prezident, senátní prezident, jeden z radů ministerstva obchodu, dva radové, dva odborně techničtí radové, jejich náměstkové, usnášel se v sedmičlenných senátech. Byli jmenováni císařem na pět let se souhlasem ostatních ministrů, navrhovalo je ministerstvo obchodu. Mohli být také znovu jmenováni. Patentní soud se scházel každého čtvrt roku.

Zákon č. 67/1875 stanovil, že si každá burza musí zvláštním statutem zajistit

⁹⁵⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 126.

řešení sporů z burzovních obchodů. Burzy si mohly zřídit burzovní rozhodčí soudy. Pokud je zřídily, musely statutem konkrétně vymezit pravomoci a personální obsazení, způsob jednání a exekuci rozhodčích nálezů. Statut mohl stanovit obligatornost soudu, jestliže se strany nedomluvily jinak. Proti rozhodnutí burzovního rozhodčího soudu nebyly možné opravné prostředky, jednání byla veřejná kromě hlasování o rozsudku.

Strany se mohly dohodnout, že spory v jejich obchodních a živnostenských věcech budou na základě zákona č. 85/1868 řešit obchodní a živnostenské komory v roli rozhodčích soudů.⁹⁶⁾

Zvláštní předpisy o veřejných skladištích umožnily vzniknout smírčím soudům veřejných skladišť. Strany si je mohly určit k rozhodování o svých sporech.

⁹⁶⁾ I. Schelleová, K. Schelle, a kol., Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 129.

8. VOJENSKÉ SOUDNICTVÍ

V prvním období přemyslovského státu bylo vojsko tvořeno hlavně družinami přemyslovských knížat. Kázeň zde byla na vyšší úrovni než v pozdějším feudálním vojsku. Družina byla knížeti více oddána a v mnoha případech se mezi nimi vytvořil silný citový vztah. (Např. družina knížete Václava musela být zničena pro věrnost zavražděnému veliteli).⁹⁷⁾ Z tehdejšího pohledu se toulky, rvačky a kořist nepovažovaly za závažné kázeňské přestupky. Již tehdy však byla přísně trestána zrada, přeběhlictví a neposlušnost. První historicky doložený proces se zrádci z panovníkovy družiny je z roku 1130, kdy se skupina velmožů chystala zavraždit knížete Soběslava a na jeho místo dosadit jiného Přemyslovce – Břetislava. „Na Vyšehradě se pak sešel dvorský sjezd, k němuž se dostavilo na tři tisíce významných osob světských i duchovních. Oba bojovníci i Miroslav byli předvedeni a při jejich veřejném výslechu odhaleny všechny nitky spiknutí. Vina byla veřejným přiznáním prokázána a na druhý den přikročeno k potrestání. Oba pochopové, kteří měli provést vraždu, byli vpleteni do kola, vyloupnuty jim oči, uřezány ruce a jazyk a s přeraženými hnáty pak naraženi na kůl, kde bídně dokonali. Týž den byl ve své kobce oslepen i Břetislav, v jehož prospěch mělo být povstání provedeno.“⁹⁸⁾

V celém procesu zůstala nejasná úloha církve. Biskup Menhart (1122 – 1134) byl totiž podle výpovědi obžalovaných do komplotu zasvěcen, v kritické době byl však na pouti do Svaté země a po návratu byl tribunálem za předsednictví olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka (1126 – 1150) a bamberského biskupa osvobozen.

Postupné budování feudálního státu a moc šlechty se také odrazily v právním vztahu k panovníkovi v oblasti vojenské služby. V roce 1311 byla poprvé kodifikována délka vojenské služby zemské hotovosti v privilegiu krále Jana Lucemburského. Zemská hotovost byla povinna sloužit na území státu 4 týdny na svoje náklady. Jejím velitelem byl nejvyšší pražský purkrabí. Mimo hranice země sloužila králi pouze

⁹⁷⁾ M. Broft, V. Dangl, a kol., Vojenské dějiny Československa, Naše vojsko, Praha 1986, s. 152.

⁹⁸⁾ J. Klabouch, K reformním snahám v českém soudnictví kolem r. 1730. Právněhistorické studie 11, s. 29 – 42, Praha 1965, s. 12.

s povolením zemského sněmu a na jeho náklady. Král proto častěji využíval služeb námezdných žoldnéřů, převážně těžké jízdy z Německa. V této době se s rostoucím bohatstvím měst začíná také prosazovat jejich vojenská složka, která tvořila nezanedbatelnou část vojenských sil země. Již v této době si bohatá města najímala na splnění vojenské povinnosti žoldnéře. Významným feudálům, členům vojenské rady, propůjčoval panovník velitelskou pravomoc nad některými vojenskými složkami. (Přemysl Otakar II. pověřil olomouckého biskupa Bruna velením moravské zemské hotovosti). Soudní pravomoc si většinou ponechával panovník.

Z podnětu krále Václava IV. napsal Jan Hájek z Hodětína, český podkomoří, vojenský řád pro žoldnéřské vojsko. Vyznačoval se značnou tvrdostí kázeňských opatření. Z období husitských válek je známý Žižkův „Řád vojenský“.

Po bitvě u Lipan se velká část bývalých husitských bojovníků nechává najmout do služeb různých feudálů. Ve válkách se stále více uplatňuje žoldnéřské vojsko. Šlechtic pověřuje úspěšného válečníka, mnohdy bývalého husitského hejtmana, najmutím žoldnéřů.

Od roku 1556 se lenní vojsko mění v žoldnéřské, jeho verbování a zásobování je v rukou stavů. Vzniká nová administrativně správní jednotka – pluk. V čele je plukovník – oberst, šlechtického původu. Dostal od císaře povolení založit a držet pluk. Vystupoval současně jako majitel pluku, který měl jeho jméno. Mohl pluk prodat, odkázat a půjčit. Majitel, který mohl jmenovat velitele, měl nejvyšší soudní pravomoc – právo meče a milosti kromě příslušníků šlechty.

Této pravomoci podléhali všichni příslušníci pluku a to jak v záležitostech trestně právních, tak i v občanskoprávních. Soudní řízení u plukovního soudu prováděl auditor, který vynášel rozsudky jménem majitele pluku. Soud byl vybaven také vězením, k jehož personálu patřil dozorce, biřící a kat. Nejčastějším prostředkem, kterým se trestalo, byla hůl. Používali ji všichni příslušníci pluku od desátníka nahoru. Z dalších trestů se nejvíce používalo posazování na dřevěného osla, stání na špičce kůlu. Nejobávanějším trestem bylo běhání uličkou, které vlastně znamenalo trest smrti. V roce 1556 vznikla Dvorská vojenská rada, jejímž hlavním úkolem byly obrana celé monarchie.

Verbování do vojska bylo do roku 1620 záležitostí stavů. (V případě českého povstání nebylo příliš zdařilé).

Jedním z nejúspěšnějších vojenských podnikatelů a zároveň skvělým vojevůdcem byl Albrecht z Valdštejna (1583 – 1634). Skupováním konfiskovaného majetku hluboko pod cenou po bitvě na Bílé hoře dosáhl pohádkového bohatství. Roku 1627 dosáhl titulu frýdlantského vévody a později titulu generalissima císařských vojsk. Na svoje náklady vybudoval armádu, kterou úspěšně vedl v bitvách třicetileté války. Jednou z nejznámějších je bitva u Lützen v blízkosti Lipska 15. listopadu 1632. V krvavých bojích padli císařští velitelé Jan Filip Breuner a Pertold z Valdštejna, syn nejvyššího purkrabího Království českého. Na druhé straně padl švédský král Gustav Adolf. Smrt Valdštejnova spojence Gottfrieda Pappenheima vyvolala paniku v části císařského vojska a některé pluky se daly na útěk. Valdštejnovi se podařilo s posledními zálohami udržet pozice, ale na pronásledování nepřítele už nebylo sil. Vrátil se s armádou na přezimování do Čech a v lednu 1633 sestavil tribunál, který soudil provinilé velitele pluků. Soudu v Lichtenštejnském paláci na Malé Straně předsedal maršál Jindřich Holk, zemský velitel v Čechách. Tribunál dále tvořili císařští důstojníci. Jedenáct důstojníků, vesměs příslušníků předních německých rodin, kterým byla prokázána zbabělost, bylo popraveno a sedm dalších oběšeno. Dále bylo odsouzeno k smrti pět prostých vojáků a jména čtyřiceti uprchlíků přibita na šibenici.

Valdštejn se však již dlouho netěšil císařově oblibě a na jeho popud byl v únoru 1634 v Chebu zavražděn a jeho majetek konfiskován.

Po skončení třicetileté války se nerozpustilo všechno vojsko, jak bývalo zvykem, ale císař Ferdinand III. vydal nařízení, v němž stanovil, že několik žoldnéřských pluků zůstane v trvalé službě k ochraně pohraničních oblastí. V roce 1699 byly vydány vojenské soudní artikuly, které uváděly některé tresty pro vojáky. Za napadení důstojníka nebo poddůstojníka – useknutí pěsti, za křivopřísežnictví – dva přední prsty, za čarodějnictví – upálení, dezerce – oběšení, přeběhlictví – naražení na kůl.

Reformy Marie Terezie v oblasti vojenství zasáhly také soudnictví. Jejich smyslem bylo nahradit středověké privilegované soudy státními. Plukovní soudy řídili státem placení auditoři, kteří však nyní vykonávali rozsudek jménem panovníka.

Velitelé pluků nyní podléhali státu a zmajitelů pluků se stali majitelé čestní. Ve městech a pevnostech byly zřízeny posádkové soudy.

Od roku 1753 se mění uspořádání Dvorské vojenské rady, vznikají tři oddělení, z nichž militare judiciale – oddělení soudní bylo zároveň nejvyšším soudem pro příslušníky armády. Další reorganizace umožnila vznik vojensko správního departementu – nejvyšší soudní instituce v habsburské armádě. Současně vznikly vojenské soudní dvory při všech dvanácti generálních zemských velitelstvích. Také ve vojenském soudnictví se projevilo zmírnění trestů. V roce 1786 byl zrušen trest smrti a nejvíce se odsuzovalo k 6 – 10 letům prací v pevnostech.⁹⁹⁾

V roce 1801 došlo k reformě dvorské válečné rady – vznikla tři grémia – vojenské, ekonomické a justiční. V roce 1802 byla zrušena doživotní vojenská služba. Později, v roce 1815 vzniká c. k. všeobecný apelační soud z pohraničního apelačního soudu v Petrovaradině (Novi Sad – Srbsko) a všeobecného apelačního armádního soudu ve Vídni. Z této doby také pochází rozsudek vojenského soudu ve Vídni nad Janem Jiřím Grasselem, jehož jméno je již více než dvě stě let synonymem pro všechny lumpy a darebáky. Narodil se v Nových Syrovicích (okres Třebíč) 4. dubna 1790 v rodině pohodného T. Grassela jako prvorozený syn. Otec byl záhy odsouzen za krádeže k desetiletému trestu na Špilberku. Rodina žila v nouzi a živila se žebrotou. Poprvé se Jan Jiří dostal do vězení v devíti letech, kde byl jako podezřelý z krádeže mouky potrestán výpraskem. Když byla uvězněna i matka, byl poslán postřkem do rodné vsi. Zde se ukázala lakota a nezájern vrchnosti, která se o chlapce nedokázala postarat a nezajistila mu ani základní vzdělání. V rodině strýce, též pohodného, se nenaučil nic dobrého a v šestnácti letech se poprvé zúčastnil loupeže v Raabu. V roce 1809 se z vězení vrátil jeho otec T. Grassel a spolu vytvořili tlupu, která páchala desítky zločinů ročně. Okruh jejich „činnosti“ obsáhl velké území po obou březích řeky Dyje, občas vpadli i do Čech. Vrcholu „dosáhli“ v roce 1814, kdy bylo zaznamenáno 71 loupežných přepadení. Zde už zasáhl stát, který se po napoleonských válkách začal konečně starat o bezpečnost poddaných a starého T. Grassela se podařilo dopadnout. Loupeže však pod

⁹⁹⁾ M. Broft, V. Dengl, a kol., Vojenské dějiny Československa, Naše vojsko, Praha 1986, s. 260.

vedením jeho syna pokračovaly a na jeho hlavu byla nejdříve vypsána odměna 1000 zlatých a na jeho dopadení bylo vysláno silné vojsko – 600 pěšáků a 200 jezdců. Postupně se podařilo pochyťat všechny jeho společníky a kruh se pomalu uzavíral. Aby unikl zatčení, tak se vydal do Prahy a zde se nechal 22. dubna 1815 naverbovat pod cizím jménem k 1. dělostřeleckému pluku. Po šesti týdnech od vojska zběhl a vrátil se do rodného kraje, kde opět loupil. Odměna za dopadení byla zvýšena na 4000 zlatých a ve všech obcích vylepeny zatykače. Byl dopaden lstí, když policejní agent David Mayer jako „volavku“ použil jeho milou Terezií Hambergerovou. Tu a svoji přítelkyni „osvobodil“ z vězení v Drosendorfu. Mayerovi se Grassela podařilo přesvědčit, že ho převede do Slezska. Na cestě byl 20. listopadu 1815 v hostinci v Motersdorfu zajat a převezen do Vídně. Zde byl vyšetřován se svými šestašedesáti komplici a obviněn ze spáchání 205 trestných činů. Spis obsáhl 1378 listů s 1185 přílohami. Jako vojenský zběh byl podle císařského patentu ze dne 16. října 1802 odsouzen k trestu smrti. Rozsudek byl nad ním a jeho dvěma nejbližšími společníky vykonán dne 31. ledna 1818 za účasti asi šedesáti tisíc diváků.¹⁰⁰⁾

Z pravomoci politických soudních úřadů byli vyjmuti příslušníci tuzemských vojenských útvarů, jejichž okruh určovala vojenská jurisdikční norma z 31. 12. 1762.¹⁰¹⁾

Politické změny po roce 1848 se projeví i ve vojenském soudnictví. Březnová ústava ze 4. 3. 1849 v § 117 vyňala z obecného soudnictví nejen příslušníky vojenských útvarů, ale i široký okruh civilních osob, které byly určitým způsobem spjaty s vojenskou správou. Byly v kompetenci vojenské jurisdikce nejen v trestních záležitostech, ale i civilních jak sporných tak nesporných.¹⁰²⁾

V rámci vojenské justice platila od 1. 1. 1852 „pro všechny země korunní mimo vojenskou hranici vojenská jurisdikční norma vyhlášená patentem ze dne 22. 12. 1851.

¹⁰⁰⁾ K. Adamová, B. Riegrová, P. Skřejpková, L. Soukup, J. Šouša, Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938, 1. vydání LexisNexis CZ s. r. o., Praha 2005, s. 137.

¹⁰¹⁾ V. Šolle, Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích. Sborník archivních prací, 12, č. 1, s. 87 – 142, Praha 1962, s. 124.

¹⁰²⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část první. Sborník archivních prací, 18, s. 86 – 141, Praha 1968, s. 105.

Po vydání prosincové ústavy (21. 12. 1867) nastaly změny také ve vojenském soudnictví. Při vyhlášení stavu obležení se vojenská jurisdikce rozšířila na civilní osoby v některých politických činech a přečinech. To nastalo v Praze v období od 10. května 1849 do 1. září 1853.¹⁰³⁾ Činnost plukovních soudů byla zastavena rozhodnutím ze dne 14. září 1868 a jejich agendu převzaly brigádní soudy.

Dne 1. července 1869 byl vydán zákon o působnosti vojenských soudů č. 78/1869. Vojenské soudnictví bylo vyňato z působnosti ministerstva spravedlnosti a převedeno do působnosti ministerstva vojenství. Do jejich soudní pravomoci patřil široký okruh osob – civilní osoby vojenské správy, penzionovaní důstojníci, váleční zajatci, rukojmí, vojenští lékaři a duchovní. Soudy I. instance byly: posádkové soudy, pevnostní soudy, gardové soudy a námořní soud v Pule. Soudem II. instance byl vrchní vojenský soud ve Vídni. Na vrcholu vojenské justice byl Nejvyšší vojenský soud ve Vídni.

Pro domobranu a zeměbranu byly zřízeny brigádní soudy – deset v českých zemích.

K poslední úpravě vojenského soudnictví za Rakousko-Uherska došlo v roce 1912, kdy zákony č. 130/1912 a č. 131/1912 byl upraven vojenský trestní řád pro společnou brannou moc. První instanci tvořily brigádní soudy se tříčlennými senáty, které rozhodovaly přečiny s trestem menším než šest měsíců. Druhou instanci tvořily divizní soudy s pětičlennými senáty, které rozhodovaly přečiny se sazbou více než šest měsíců a zločiny. (Z historie 1. domácího odboje je znám proces s politickými představiteli českého národa – Aloisem Rašínem a Karlem Kramářem. V roce 1915 byli oba obžalováni z velezrady a zločinu proti válečné moci státu a postaveni před c. k. zeměbranecký divizní soud ve Vídni. V přelíčení, které trvalo od 6. 12. 1915 do 3. 6. 1916, byli oba odsouzeni k trestu smrti provazem. Žádost o milost byla zamítnuta. Z vězení byli propuštěni po nástupu císaře Karla na podzim roku 1916. Oba byli později členy Národního výboru, který 28. 10. 1918 vyhlásil samostatnost.)

¹⁰³⁾ V. Šolle, Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část druhá. Sborník archivních prací, 21, s. 93 – 170, Praha 1971, s. 138.

Na vrcholu vojenského soudnictví byl Nejvyšší vojenský justiční senát jako soud třetí instance.

9. ROZSUDKY KRAJSKÉHO SOUDU V OLOMOUCI V ROCE 1890

PROTOKOL

sepsaný u c. k. krajského soudu v Olomouci dne 24. 3. 1890.

Věc jest hlavní líčení o obžalobě c. k. státním zastupitelstvím v Olomouci co veřejného žalobce na Fabiana Rottera a soudr. ve vazbě se nacházející pro zločin veřejného násilí ve smyslu § 85 lit. a § 87 tr. z.

Přítomni:

Soudcové:

1. zároveň předseda c. k. z. s. r. Schwarz
 2. c. k.z.s.r. Uhlík
 3. por. taj. Neubauer
- c. k. státní zástupce rytíř Wessely

Zapisovatel: JUC. František Hambálek

Obžalovaní: Fabian Rotter, Josef Pech

Věci ku vedení důkazu potřebné byly do zasedací síně přinešeny.

O 3. hodině odpolední prohlašuje předseda sezení za zahájené, zapisovatel provolává věc. Líčení jest veřejné.

Předseda klade obžalovaným otázky v § 240 tr. ř. naznačené, kteréž takto zodpovídají jako ve vyšetřování v protokolech č. 2, 3 a 4. Na to napomíná předseda obžalované k pozornosti, když se bude přednášeti obžaloba a povede se přelíčení. Předvolaní svědkové a znalci se vyvolávají a títěž se vesměs (vyjímaje později uvedené) dostavili. Těm, kteří se dostavili, připomíná předseda svatost přísahy, kterouž vykonali aneb vykonají a nařídí svědkům, aby odešli do světnice jim ustanovené. Co se týče znalců, nařídí předseda, aby zůstali v síni zasedací při vyslýchání obžalovaných a svědků. Na to dává předseda přečísti spis obžalovací. Potom počne předseda vyslýchati obžalovaného Fabiana Rottera za nepřítomnosti druhého obžalovaného Josefa Pecha. Ten odpovídá, že jest pouze potud vinen, pokud Pechem odřezaný kus šraňku na koleje vhodil. Na to jej předseda připomene, že má právo proti obžalobě souvisle vyložiti, jak

se věc sběhla a po každém jednotlivém původu uvést, co se jemu vidí příhodno. Obžalovaný udává toho jako ve vyšetřování v protokole č. 3. s tím, že on šraňk neřezal, nýbrž že mu to jen tak přišlo a v tom vhodil řezaný kus na trať a spadl na kolej. Přes tento kus pak přešel vlak. My jsme však hned po uřezání šraňku utekli a po odjetí vlaku jsme se šli na trať podívat. Nevím jistě, jestli mně Pech řekl, abych uříznutý kus na trať vhodil. Po předrčení jeho výpovědi z vyšetřování mlčí obžalovaný.

Předvolán na to obžalovaný Josef Pech, jenž udává k věci jak v protokole č. 4. s tím, že sice Rotter sám řezati začal, ale když mu to nešlo, tak on to dořezal a pak když Rotter to chtěl na trať vhodit, že mu řekl, aby tam ten kus neházel, Rotter však ten kus přec na trať vhodil. Na to byl předvolán svědek, zaměstnanec privátní rakousko-uherské společnosti státní dráhy, Gustav Tomann, 48 let, katolík, který poukázal na nebezpečí života i těla pro lidi právě dráhu v těch místech přecházejících a také na to, že obžalovaní kus šraňku právě pod projíždějící nákladní vlak č. 841 vhodili, čímž vystavili nebezpečí života, zdraví i těla pro lidi ten vlak doprovázející. Škoda dráhy byla vyčíslena na 1,70 zlatých. Obžalovaní trvají na tom, že dřevo jen náhodou na trať padlo a že není pravda, že by je byli úmyslně na trať položili aneb ještě postavili. Na to čteny spisy v obžalobě ku čtení ponavržené. Předseda prohlašuje průvodní řízení za skončené a udílí slovo c. k. státnímu zástupci. Týž navrhuje, aby obžalovaní ve smyslu obžaloby za viny uznáni byli a byl jim trest vyměřen podle § 86, 34 a 88 tr.z., přičemž budiž za polehčující okolnost pokládáno, že škoda jen malicherná jest a že se žádného neštěstí nestalo, jako přitěžující, že zločin na dvojnásobný způsob spáchán byl a navrhuje použití § 55 tr.z. Obžalovaní prosí, aby jim trest mírně vyměřen byl. Zástupce státní dráhy G. Tomann žádá za doručení rozsudku v této věci vynesného k jeho rukám. Na to odebral se soud k poradě o rozsudku. O půl páté odpoledne prohlásil pak předseda rozsudek i s jeho podstatnými důvody a poučil obžalované o opravných prostředcích. Obžalovaní prohlašují, že trest přijímají a nastupují jej. Fabian Rotter ihned, kdežto Josef Pech prosí o odročení a propuštění z vazby, aby své záležitosti domácí uspořádati mohl. Této žádosti Josefa Pecha soud vyhověl a byl týž ihned z vazby propuštěn. Žalobě c. k. státního zastupitelství ve spise obžalovacím ze dne 4. března 1890 na

Fabiana Rottera a Josefa Pecha pro zločin veřejného násilí dle § 85 tr.z. a § 87 tr.z.
Skončeno a podepsáno: Schwarz – předseda, Juc. Fr. Hambálek – zapisovatel

Rozsudek

Jménem Jeho Veličenstva Císaře

C. k. krajský – trestní soud v Olomouci uznal za předsednictví c. k. z. s. r. Schwarze a za přítomnosti c. k. z. s. r. Uhlíka, c. k. por. taj. Neubauera a c. k. adj. Dra. z Vestů co soudců a Fr. Hambálka právního praktikanta co zapisovatele:

Po hlavním líčení dle usnesení ze dne 9. března 1890 č. 2565 dne 24. března odbyvaném za přítomnosti c. k. státního zástupce ryt. Wesselého žalovaných, žalovaných ve vazbě se nalézajících o konečném návrhu c. k. státního zástupce, aby obžalovaní ve smyslu obžaloby za vinny uznáni byli a potrestáni dle § 86 a § 88 tr. z. takto za právo:

1. Fabian Rotter, třicetiletý, ženatý nádeník v Lukavici (politický okres Zábřeh)
- a 2. Josef Pech, třicet tři roků stár, nádeník a havíř v Lukavici (politický okres Zábřeh)

jsou vinni:

a/zločinu veřejného násilí ve smyslu § 85 c tr.z. spáchaným tím, že dne 23. února 1890 okolo šesté hodiny večer šraňk u zábradlí priv. rak. uher. společnosti státní dráhy poblíž stanice Lukavice (v kilometru 47,602) zlomyslně společně přeřízli, z čehož vzejítí mohlo nebezpečí života, zdraví neb těla pro lidi právě dráhu v těch místech přecházející.

b/ Fabian Rotter jest dále vinen zločinem veřejného násilí dle § 87 tr. z., spáchaným tím, že on nato onen kus šraňku na koleje dráhy, právě když přijížděl nákladní vlak č.841 položil, z kteréhož činu rovněž mohlo vzejítí nebezpečí života, zdraví neb i těla pro lidi vlak ten provázející a odsuzují se za to sice:

Fabian Rotter dle § 86 tr.z. se zřetelem na ustanovení § 34 a § 88 tr. z. s použitím § 55 tr. z. do těžkého žaláře na dobu sedm měsíců, zostřeného jedním postem týdně a Josef Pech dle § 86 s použitím § 54 a § 55 tr.z. do těžkého žaláře na dobu tři měsíců

zostřeného jedním postem týdně a dle § 389 tr.z. k náhradě nákladů trestního řízení a výkonu trestu.

c/ Josef Pech se však od obžaloby pro zločin veřejného násilí dle § 87 tr. z. spáchaný tím, že spolu s Fabianem Rotterem odříznutý kus šraňku na koleje dráhy, právě, když vlak projížděl, položil, z kteréhož činu nebezpečí života, zdraví i těla povstati mohlo – dle § 259 odst.3 tr. z. osvobozuje.

Důvody: Doznáním se obžalovaných souhlasícím s konaným vyhledáváním prokázáno, že titíž 23. února 1890 večer okolo 6. hodiny šraňk uzavírající přechod přes dráhu (Olomouc – Praha) na polní cestě z Vlachova (politický a soudní okres Zábřeh) do Lukavice (dtto), tudíž přístroj dráhy tím poškodili, že jej přerízli zlomyslně a že Fabian Rotter mimoto pak ještě odříznutý onen kus šraňku na koleje, právě když nákladní vlak č. 841 přijížděl, položil, z kterých obou činů vzejítí mohlo nebezpečí jak života a zdraví, tak i těla, čímž spáchali zločin veřejného násilí dle § 85 lit. a tr. z. a Fabian Rotter mimo to též dle § 87 tr. z. Co se týče osvobození Josefa Pecha od obžaloby pro zločin dle § 87 vycházející toto již z nahoře uvedených okolností a soud neměl žádné příčiny, aby obžalovaným, jež úplně se doznávající co každý způsobil, v tomto směru nevěřil a proto vzal soud za prokázáno, že onen uříznutý kus šraňku pouze Fabian Rotter na koleje položil a osvobodil Josefa Pecha od žaloby od zločinu tohoto.

Při vyměření trestu Fabianu Rottrovi dle § 86, § 34 a § 88 tr. z. bylo přitěžujícím shledáno, že se sešly dva zločiny, polehčujícím rozčilení mysli následkem požití lihových nápojů, že škoda způsobená velmi nepatrná jest a že nebezpečí z činů jeho velmi malým bylo. Vzhledem na nevinnou jeho rodinu použito ustanovení § 55 tr. z., trest však posty doplněn a zostřen. Při vyměření trestu Josefu Pechovi dle § 86 tr. z. bylo polehčujícím shledáno, že škoda činem jeho způsobená velmi nepatrná jest a že jednak z rozčilení mysle následkem požití lihovin, přitěžujícím ničeho a bylo vzhledem k nevinné rodině jeho i § 85 tr. z., trest však za to náležitě posty doplněn a zostřen.

Ostatní ustanovení rozsudku spočívá na citovaných zákonných předpisech.

V Olomouci dne 24. března 1890

Schwarz – předseda

JUC. František Hambálek – zapisovatel

Komentář: Překvapuje rychlost, s jakou rakouská justice rozhodla. Vždyť od spáchání „trestného činu“ k odsouzení uplynul jeden měsíc. Na druhé straně obžalovaní neměli obhájce ani ex offio. Soud přiznal nepatrnou škodu, přesto však vynesl poměrně přísné tresty. Zločin veřejného násilí bychom v tomto případě kvalifikovali jako trestný čin obecného ohrožení. Za polehčující okolnost byl vzat vliv alkoholu, což je dnes na přítěž. Dnes by pravděpodobně soud přistoupil k jiné kvalifikaci a v první instanci by celá kauza spadala do působnosti okresního soudu s podmíněnými tresty odnětí svobody.

PROTOKOL

Sepsaný u c. k. krajského soudu v Olomouci

dne 25. 3. 1890

Věc jest hlavní přelíčení o obžalobě c.kr. státním zastupitelstvím v Olomouci co veřejný žalobce na Františku Mlčákovou ve vazbě se nalézající pro zločin krádeže dle § 171, § 174, § 176 tr.z. a přestupku podle zákona ze dne 24. 5. 1885 vznešené

Přítomni:

Soudcové:

Předseda: c. k.z.s.r. dr. Krayatsch

c. k. státní zástupce Petříček

c. k. z. s. r. dr. Kraus

c. k. taj. por. Neubauer

c. k. adjunkt Palhan

Zapisovatel: Chytil

Obžalovaná: Františka Mlčáková

Předseda klade obžalované otázky v § 240 tr.ř. naznačené, kteréž táž takto zodpovídá – jako v protokole č. 8 s tím že neumí čísti ani psáti. Na to dává předseda přečísti spis obžalovací ze dne 10. března 1890 č. 361. Potom počne předseda vyslýchati obžalovanou o obsahu obžalovacího spisu. Ta odpovídá, že není vinna. Na to ji předseda připomene, že má právo proti obžalobě souvisle vyložiti, jak se věc sběhla a po každém jednotlivém průvodu uvésti, co se jí vidí příhodno.

Obžalovaná udává jako v protokolu č. 8 s tím, že prý u Litovle ji předjel vůz se strojem šicím, spadlo z vozu šuple, obžalovaná prý křičela, aby vozka zůstal stát, tento ale uháněl dále, vzala tedy to šuple, které zcela prázdné bylo a pražádné ceny prý pro ni nemělo sebou a chtěla je doma rozštípat na topení, rozmyslila si to ale a upotřebila to šuple na uschování lipového květu, modlitební knížku prý koupila za 35 kr. Ostatně

ostatních jí za vinu kladených krádeží se doznala obžalovaná. Na to byly přečteny spisy ve spisu obžalovacím ku přečtení navrnutí a průvodní řízení ukončeno. Veřejný žalobce činí návrh, by obžalovaná dle obžaloby za vinnou uznána byla a uvádí co přitěžující okolnosti: dvojnásobná kvalifikace zločinu, konkurence dvou trestných činů, pokračování v krádeži a že již pro krádež šestkrát trestána byla. Co polehčující okolnosti uvádí: doznání obžalované a dílem vynahrazená a dílem vynahraditelná škoda. Veřejný žalobce navrhuje by použito bylo § 265 tr. ř., jelikož obžalovaná dle trestního nálezu c. k. okresního soudu v Olomouci rozsudkem ze dne 15. 1. 1890 č. j. 182 pro přestupek krádeže ku čtrnáctidennímu vězení zosířeném čtyřmi posty odsouzena byla, na kterouž okolnost při vyměření trestu se zřetel vzítí má. Soud odebral se ku poradě, po návratu prohlásil předseda rozsudek a důvody veřejně a ponaučil obžalovanou o prostředcích právních jí příslušících. Obžalovaná nastoupila trest ihned. Skončeno a podepsáno: předseda – Dr. Krayatsch, zapisovatel – Chytil

Trestný čin: Zločin krádeže

Rozsudek

Jménem Jeho Veličenstva Císaře!

C. k. krajský soud v Olomouci uznal za předsednictví c. k. z. s. r. Krayatsche a za přítomnosti: c. k. z. s. r. dr. Krause, c. k. r. t. Neubauera, a c. k. adj. Kr. s. Palhana co soudců a c. k. adj. Chytila co zapisovatele, o žalobě c. k. státního zastupitelství ve spise obžalovacím dne 10. března 1890 č. 361 na Františku Mlčákovou pro zločin krádeže dle § 171, 174 II d, 176 II a, tr. z. a pro přestupek dle § 12 zákona ze dne 24. 5. 1885 podané. Po hlavním přelíčení dle usnesení ze dne 12. 3. 1890 č. 2663 dne 25. března 1890 odbyvaném a za přítomnosti c. k. státního zástupce c. k. ad. k. s. Petříčka ve vazbě žalované o konečném návrhu veřejného žalobce by obžalovaná ve smyslu obžaloby za vinnu uznána a dle zákona potrestána byla takto za právo: Františka Mlčáková, věk 58 let, vdaná nádenice bez stálého bydliště, do Klokoče (politický okres Přerov) příslušná a pro zločin krádeže šestkrát již trestaná, jest vinna zločinem krádeže ve smyslu § 171, §

176 II a, b tr. z. spáchaný tím, že ona ve svůj prospěch a ve společnosti ještě jiné zlodějky dne 28. května 1889 na výročním trhu v Prostějově z držení bez přivolení Karla Hrubého páru botek v ceně 4 zl 50 kr., Františka Rozehnála z páry botek v ceně 8 zl 50 hal., a Jakuba Adámka páru střevíců v ceně 1 zl 50 kr. Pak koncem loňského roku Libora Šmoldase v Litovli skříňku šicího stroje s nástroji v ceně 3 zl a neznámého vlastníka modlitební knížku v ceně 50 kr. odňala. Dále je vinna přestupkem dle § 1 zákona ze dne 24. 5. 1885 č. 89 ř. z. a odsuzuje se pro oba trestné činy dle § 178 tr. z. a dle § 1 zákona ze dne 24. 5. 1885 vzhledem na § 35 tr.z. a § 265 tr.ř. k těžkému žaláři v trvání třinácti měsíců zostřeném jedním postem každých čtrnáct dní a dle § 389 tr. ř. k náhradě nákladů trestního řízení a výkonu trestu.

Důvody: Z doznání obžalované, souhlasícího s výsledkem ukončeného trestního vyšetřování jest dokázáno, že obžalovaná dne 28. května 1889 při výročním trhu v Prostějově ve svůj prospěch, z držení a bez přivolení Karla Hrubého páru botek v ceně 4 zl 50 kr., Františka Rozehnála z páry botek v ceně 8 zl a Jakuba Adámka páru střevíců v ceně 1 zl 50 kr. odňala, kteréž věci, byvše policejně zatčena, při prohledání jejím nalezeny byly. Ačkoliv obžalovaná popírá, že by byla skříňku od šicího stroje s příslušnými nástroji k stroji tomuto v ceně 3 zl a modlitební knížku v ceně 50 kr. ukradla, nabyt soud přesvědčení o vině obžalované ohledně těchto krádeží. Udání obžalované, že skříňku s nástroji našla na litovelské silnici, není pravdivé. Skříňka byla strojníku Liboru Šmoldasovi v Litovli, a sice tím způsobem odcizena, že ji obžalovaná vytáhla ze šicího stroje venku vystaveného, neboť se nacházela v osudný čas v Litovli, kudy se z Mírova od návštěvy svého manžela domů odebírala a při zatčení jejím skříňka ona byla nalezena. Jelikož výpověď obžalované výpovědi majitele oné skříňky Libora Šmoldase odpírá a ona již pro zločin krádeže šestkrát a jednou pro přestupek krádeže potrestána byly, vysvítá patrně vina obžalované. Že modlitební knížku obviněná nekoupila, vysvítá z toho, že ani ona ani dcerka její čísti neumějí, německy pak nerozumějí, není tedy příčiny, pro kterou by obžalovaná knížku kupovala, naopak dá se souditi, že ji při některém výročním trhu ukradla, jelikož nepolepšitelnou jarmarečnickou zlodějkou jest. Poněvadž obžalovaná doznala, že krádeže nahoře uvedené provedla ještě ve společnosti jiné neznámé zlodějky a již více než dvakrát pro krádež

potrestána byla, naskytuje se též skutková povaha zločinu krádeže dle § 174 II b a § 176 II a. Jelikož se obžalovaná po celý čas světem potuluje a nehledá žádným způsobem prostředků ku své výživě nabyti, nýbrž si jich krádežemi zaopatřuje, jest vinna přestupkem dle § 1 zákona ze dne 24. května 1885, ř. z. č. 89.

Trest byl vyměřen dle § 178 tr. z. vzhledem na § 35 a § 265 tr. z. Přitěžujícím nebylo ničeho shledáno, co polehčující okolnosti doznání se obžalované a dílem vynahrazená a dílem vynahraditelná škoda. Ostatní ustanovení rozsudku spočívají na místech v zákoně uvedených.

V Olomouci dne 25. března 1890

Krayatsch – předseda

Chytil – zapisovatel

Komentář: Obžalovaná byla již vícekrát trestána, k většině krádeží se doznala. Trest je opět poměrně přísný. Spornou zůstává krádež modlitební knížky. V té době se na bohoslužby běžně knížky nosily. Obžalovaná ji někde mohla levně koupit, zvláště když byla psaná německy. Používala ji jako dekoraci – sama byla analfabet a písně a modlitby znala z paměti.

čís.reg: 197

Obviněný: Alexandr Seidl

čís. prot.: 2742

Čin trestní: Zločin uražení Veličenstva

PROTOKOL

sepsaný u čís.kr. krajského soudu v Olomouci co veřejným žalobcem na Alexandra Seidla ve vazbě se nacházejícího pro zločin uražení Veličenstva

Přítomni:

Soudcové:

1. zároveň předseda r. z. s. Schwarz
- c. k. státní zástupce: rytíř z Wesselých
2. r. z. s. dr. Krayatsch
3. r. z. s. dr. Kraus
4. soud. adj. dr. Feigel

Zapisovatel: ask. Hocheiber

Obžalovaný: Alexandr Seidl

Věci ku vedení důkazu potřebné byly do soudní síně přineseny. O dvanácté hodině prohlašuje předseda sezení za zahájené, zapisovatel provolává věc: Veřejný žalobce navrhuje, aby veřejnost byla vyloučena. Soudní dvůr se odebral k poradě. Když zase vstoupil, prohlásil předseda, že se veřejnost vylučuje. Předseda klade obžalovanému otázky v § 240 tr.ř. naznačené, kteréž tento odpovídá jak v protokolu č. j. 2. Na to napomíná předseda obžalovaného k pozornosti, když se bude projednávat žaloba a povede se přelíčení. Předvolaní svědkové se vyvolávají a titěž se vesměs dostavili. Těm, kteří se dostavili, připomíná předseda svatost přísahy a nařídí svědkům, aby odešli do světnice jim ustanovené. Na to dává předseda přečísti spis obžalovací. Potom počne předseda vyslýchat obžalovaného o obsahu obžalovacího spisu. Tento odpovídá, že

není vinen. Na to jej předseda připomene, že má právo proti obžalobě věci jak se sběhly a po každém jednotlivém původu uvést, co se jemu vidí příhodno. Obžalovaný udává jak v protokolu č. j. 2. Svědek Karel Zahradníček - byl dle předpisu pod přísahou a udává jak v protokolu č. j. 9. Na to dává předseda přečísti následující spisy: Oznámení č. j. 2, vysvědčení mravů, majetnosti a trestní výkazy obžalovaného. Průvodní jednání skončeno a veřejný žalobce navrhuje, aby obžalovaný byl dle obžaloby odsouzen a potrestán. Soudní dvůr odebral se k poradě. Když zase vstoupil, prohlásil předseda ve veřejném sezení rozsudek s důvody a poučil obžalovaného o právních prostředcích proti tomuto rozsudku. Skončeno a podepsáno: Schwarz, předseda

NÁLEZ

Čís.reg: 197

Čís. exh: 2742

Obviněný: Alexandr Seidl

Trestný čin: Zločin uražení Veličenstva

Jménem Jeho Veličenstva Císaře

c. k. krajský soud v Olomouci uznal za předsednictví c. k. z.s.r. Schwarze, z.s.r. Krayatsche, z.s.r. Krause a soud.adj. dr. Feigela co soudců a c. k. ask. Hochebera co zapisovatele:

Při hlavním líčení proti Alexandru Seidlovi pro zločin uražení Veličenstva dne 30. března 1890 odbyvaném za přítomnosti c. k. státního zástupce rytíře z Wesselých a žalovaného ve vazbě ponechaného o návrhu veřejného žalobce, aby veřejnost vyloučena byla, takto za právo: Návrhu veřejného žalobce, aby veřejnost vyloučena byla, dává se místo a vylučuje se veřejnost pro celé trvání hlavního líčení.

Důvody: Poněvadž z vyjádření obžalovanému za vinu kladeného vychází, že o císaři pánu takovým urážlivým způsobem se vyjádřil, že kdyby toto vyjádření při přelíčení veřejném předmětem trestního jednání býti mělo, by tím veřejný pořádek úplně porušen byl, rozhodl soudní dvůr k návrhu veřejného žalobce, že veřejnost se vylučuje.

Hochber – zapisovatel

Schwarz – předseda

čís.reg: 197

ROZSUDEK

Obviněný: čís.exh: 2742

Alexandr Seidl

Jménem Jeho Veličenstva Císaře

C. k. krajský soud v Olomouci uznal za předsednictví c. k. r. z. s. Schwarze a za přítomnosti c. k. z. s. r. Krayatsche, c. k. z.s.r. dr. Krause a c. k. soud. adj. dr. Feigela co soudců a c. k. askl. Hochbera, co zapisovatele o žalobě c. k. státního zastupitelství ve spise obžalovacím ze dne 12. března 1890 č. 1056 na Alexandra Seidla pro zločin uražení Veličenstva po hlavním přelíčení dle usnesení ze dne 13. 3. 1890 č. 2742 odbývaném za přítomnosti c. k. státního zástupce rytíře z Wesselých, žalovaného ve vazbě ponechaného. O konečném návrhu veřejného žalobce, aby obžalovaný byl dle obžaloby odsouzen a potrestán za právo takto: Alexandr Seidl, třicet let stár, svobodný nádeník z Loštic (politický okres Zábřeh) jest vinen zločinem uražení jehož se dopustil tím, že dne 8. března 1890 v Olomouci na ulici Veličenstva ve smyslu § 63 tr.z., před více lidmi vyjádřil hrubě urážlivě na adresu císaře a odsuzuje se proto k těžkému žaláři v trvání patnácti měsíců zostřeného jedním postem každých čtrnáct dnů a dále dle § 389 tr.ř. k náhradě útrat trestního řízení a výkonu trestu.

Důvody: Jak vychází z udání svědka Karla Zahradníčka, tak tento vedl dne 8. března 1890 tuláka Alexandra Seidla, obžalovaného šupem z města Olomouce na nádraží. Na této cestě vyvolal Alexandr Seidl urážlivá slova nimižto úctu k Jeho Veličenstvu císaři k hanbě ponížil. Vzhledem na výpověď Karla Zahradníčka musel soudní dvůr za dokázáno vzít, že obžalovaný skutečně ona slova pronesl a jest tedy skutková povaha zločinu obžalovanému za vinu kladena dle § 63 tr. ř. dokázána a výrok o vině ospravedlněn. Při vyměření trestu vzato za přitěžující, že obžalovaný slova urážlivá opakoval a za polehčující žádná okolnost. Ostatní ustanovení rozsudku odůvodněna jsou místy v zákoně uvedenými.

V Olomouci dne 30. března 1890

Hochelber – zapisovatel

Schwarz – předseda

Komentář: Soud rozhodl rychle a vynesl velmi přísný trest. Vyloučení veřejnosti soud odůvodnil vlastním náležením, aby se vyhnul podezření z veřejného pohoršení. Náš trestní zákoník již neobsahuje trestný čin hanobení hlavy státu.

10. USPOŘÁDÁNÍ SOUDŮ V LETECH 1850 – 1855, 1855 – 1867, 1867 – 1918

Přehled obecných řádných soudů v letech 1850 – 1855

I. Obvod VZS v Praze

1. ZS v Praze

1. Praha I a V., 2. Praha II. a VI., 3. Praha II. a IV., 4. Beroun, 5. Brandýs nad Labem, 6. Jílové, 7. Karlín 8. Říčany, 9. Smíchov, 10. Unhošť, 11. Zbraslav, 12. **OSS Mělník**: 13. Libochovice, 14. Roudnice nad Labem, 15. Slaný, 16. Velvary, 17. **OSS Příbram**: 18. Dobříš, 19. Hořovice, 20. Zbiroh, 21. **OSS Rakovník**: 22. Louny, 23. Křivoklát, 24. Nové Strašecí.

2. KS v Mostě

1. Bílina, 2. Jirkov, 3. Hora sv. Kateřiny, 4. Most, 5. Osek, 6. Teplice 7. **OSS Kadaň**: 8. Doupov, 9. Přísečnice, 10. **OSS Žatec**: 11. Hora sv. Šebastiána, 12. Chomutov, 13. Jesenice, 14. Podbořany, 15. Postoloprty.

3. KS v České Lípě

1. Cvikov, 2. Česká Lípa, 3. Dubá, 4. Nový Bor, 5. Mimoň, 6. Štětí 7. **OSS Děčín**: 8. Benešov nad Ploučnicí, 9. Česká Kamenice, 10. Chabařovice 11. Ústí nad Labem 12. **OSS Litoměřice**: 13. Lovosice, 14. Ústěk, 15. **OSS Rumburk**: 16. Lipová, 17. Šluknov, 18. Varnsdorf.

4. KS v Českých Budějovicích

1. České Budějovice, 2. Hluboká nad Vltavou, 3. Lišov, 4. Trhové Sviny, 5. Týn nad Vltavou, 6. **OSS Český Krumlov**: 7. Chvalšiny, 8. Kaplice, 9. Nové Hrady, 10. Horní Planá, 11. Vyšší Brod 12. **OSS Jindřichův Hradec**: 13. Nová Bystřice, 14. Lomnice, 15. Třeboň.

5. KS v Chebu

1. Aš, 2. Sokolov, 3. Cheb, 4. Kynžvart, 5. Skalná, 6. **OSS Loket**: 7. Bečov nad Teplou, 8. Horní Blatná, 9. Bochov, 10. Jáchymov, 11. Karlovy Vary, 12. Kraslice, 13. Nejdek, 14. Žlutice, 15. **OSS Tachov**: 16. Bezručice, 17. Planá, 18. Přimda, 19. Teplá.

6. KS v Jičíně

1. Hořice, 2. Jičín, 3. Libáň, 4. Lomnice nad Popelkou, 5. Nová Paka, 6. Sobotka, 7. **OSS Mladá Boleslav**: 8. Bělá pod Bezdězem, 9. Benátky nad Jizerou, 10. Mnichovo Hradiště, 11. Nymburk, 12. **OSS Nový Bydžov**: 13. Chlumeck nad Cidlinou, 14. Městec Králové, 15. Poděbrady, 16. **OSS Turnov**: 17. Český Dub, 18. Semily, 19. Železný Brod, 20. **OSS Vrchlabí**: 21. Jilemnice, 22. Rokytnice nad Jizerou.

7. KS v Hradci Králové

1. Dvůr Králové, 2. Hradec Králové, 3. Jaroměř, 4. Nechanice, 5. **OSS Nové Město nad Metují**: 6. Dobruška, 7. Náchod, 8. **OSS Rychnov nad Kněžnou**: 9. Kostelec nad Orlicí, 10. Králky, 11. Žamberk, 12. **OSS Trutnov**: 13. Broumov, 14. Hostinné, 15. Maršov, 16. Police nad Metují, 17. Žacléř.

8. KS v Kutné Hoře

1. Čáslav, 2. Dolní Kralovice, 3. Kutná Hora, 4. Ledec nad Sázavou, 5. **OSS Kolín**: 6. Český Brod, 7. Kostelec nad Černými lesy, 8. Kouřim, 9. Uhlířské Janovice, 10. **OSS Německý Brod**: 11. Habry, 12. Humpolec, 13. Chotěboř, 14. Přibyslav, 15. Polná.

9. KS v Liberci

1. Frýdlant, 2. Chrastava, 3. Jablonec nad Nisou, 4. Jablonné v Podještědí, 5. Liberec, 6. Tanvald.

10. KS v Plzni

1. Blovice, 2. Kralovice, 3. Manětín, 4. Plzeň, 5. Rokycany, 6. Stod, 7. Stříbro, 8. Město Touškov, 9. **OSS Domažlice**: 10. Horšovský Týn, 11. Hostouň, 12. Kdyně, 13. Pobežovice, 14. **OSS Klatovy**: 15. Nepomuk, 16. Nýrsko, 17. Plánice, 18. Přeštice.

11. KS v Písku

1. Horažďovice, 2. Písek, 3. Strakonice, 4. Vodňany, 5. **OSS Březnice**: 6. Blatná, 7. Mirovice, 8. **OSS Prachatice**: 9. Netolice, 10. Vimperk, 11. Volyně, 12. **OSS Sušice**: 13. Kašperské Hory.

12. KS v Táboře

1. Bechyně, 2. Milevsko, 3. Mladá Vožice, 4. Sedlec, 5. Soběslav, 6. Tábor, 7. Veselí nad Lužnicí, 8. **OSS Benešov**: 9. Neveklov, 10. Sedlčany, 11. Vlašim, 12. Votice, 13. **OSS Pelhřimov**: 14. Kamenice nad Lipou, 15. Pacov, 16. Počátky.

13. KS ve Vysokém Mýtě

1. Hlinsko, 2. Skuteč, 3. Vysoké Mýto, 4. **OSS Chrudim**: 5. Holice, 6. Nasavrky, 7. Pardubice, 8. Přelouč, 9. **OSS Litomyšl**: 10. Lanškroun, 11. Polička, 12. Ústí nad Orlicí.

II. Obvod VZS v Brně

1. ZS v Brně

1. Brno I., 2. Brno II., 3. Brno III., 4. Ivančice, 5. Tišnov, 6. **OSS Boskovice**: 7. Blansko, 8. Kunštát, 9. **OSS Hustopeče**: 10. Břeclav, 11. Klobouky, 12. Židlochovice, 13. **OSS Moravská Třebová**: 14. Jevíčko, 15. Svitavy, 16. **OSS Vyškov**: 17. Bučovice, 18. Slavkov u Brna, 19. **OSS Kyjov**: 20. Hodonín, 21. Ždánice.

2. KS v Jihlavě

1. Jihlava, 2. Třebíč, 3. Velké Meziříčí, **4. OSS Dačice**: 5. Telč,
6. Jemnice, **7. OSS Nové Město na Moravě**: 8. Bystřice pod Perštejnem, 9. Žďár nad
Sázavou.

3. KS v Novém Jičíně

1. Fulnek, 2. Nový Jičín, 3. Příbor, **4. OSS Hranice**: 5. Město Libavá, 6. Lipník nad
Bečvou, **7. OSS Místek**: 8. Frenštát pod Radhoštěm, 9. Moravská Ostrava, **10. OSS**
Valašské Meziříčí: 11. Rožnov, 12. Vsetín.

4. KS v Olomouci

1. Olomouc, 2. Prostějov, 3. Plūmlov, **4. OSS Litovel**: 5. Konice, 6. Uničov, **7. OSS**
Zábřeh: 8. Mohelnice, 9. Štítý, **10. OSS Šternberk**: 11. Dvorce, 12. Rýmařov, **13.**
OSS Šumperk: 14. Staré Město pod Sněžníkem, 15. Loučná nad Desnou.

5. KS v Uherském Hradišti

1. Strážnice, 2. Uherské Hradiště, 3. Uherský Ostroh, **4. OSS Kroměříž**: 5. Kojetín, 6.
Přerov, 7. Zdounky, **8. OSS Holešov**: 9. Napajedla, 10. Bystřice pod Hostýnem, **11.**
OSS Uherský Brod: 12. Valašské Klobouky, 13. Vizovice.

6. KS ve Znojmě

1. Moravské Budějovice, 2. Vranov, 3. Znojmo, **4. OSS Mikulov**: 5. Jaroslavice, **6.**
OSS Moravský Krumlov: 7. Hrotovice 8. Náměšť nad Oslavou.

7. ZS v Opavě

1. Bílovec, 2. Klimkovice, 3. Odry, 4. Opava, 5. Vítkov, **6. OSS Frývaldov**: 7.
Javorník, 8. Cukmantl (Zlaté Hory), 9. Vidnava, **10. OSS Krnov**: 11. Město
Albrechtice, 12. Bruntál, 13. Horní Benešov, 14. Osoblaha.

8. KS v Těšíně

1. Bohumín, 2. Frýdek, 3. Fryštát (Karviná), 4. Jablunkov, 5. Těšín, 6. OSS Bílsko: 7. Skočov, 8. Strumeň.

Doznívající feudální charakter země se projevil v sídlech okresních sborových soudů. Ta byla v mnoha případech totožná s bývalými sídly vrchnostenských úřadů. Tak např. Náchod nebyl sídlem okresního sborového soudu, ale Nové Město nad Metují. Podobně na Moravě města Moravská Ostrava, Přerov (od r. 1845 významný železniční uzel) nebyly sídly okresního sborového soudu, i když jejich hospodářský význam už byl značný. Z tradice byla ponechána sídla okresních sborových soudů např. v Kroměříži, v Moravské Třebové, v Místku atd. V obvodu krajského soudu v Liberci bylo pouze šest okresních soudů, naopak nejvíce (24) zahrnoval obvod zemského soudu v Praze. Rozvoj průmyslu a vzrůst počtu obyvatel se projevil také v soudnictví. Hlavně ve velkých městech vznikly nové soudní obvody.

Přehled řádných soudů v letech 1855 – 1867

I. Obvod VZS v Praze

1. ZS v Praze

1. Praha I., II. a V. a Vyšehrad (MDS civilní), 2. Praha III. a VI. (MDS civilní), 3. Praha – město a Vyšehrad (MDS trestní), 4. Beroun, 5. Český Brod, 6. Jílové, 7. Karlín (OS), 8. Kostelec nad Černými lesy, 9. Říčany, 10. Smíchov, 11. Zbraslav, **12. Mělník**: 13. Brandýs nad Labem 14. Velvary, **15. Příbram**: 16. Dobříš, 17. Hořovice, 18. Zbiroh, **19. Rakovník**: 20. Křivoklát, 21. Nové Strašecí, 22. Slaný, 23. Unhošť.

2. KS v Mostě

1. Bílina, 2. Duchcov (dočasně Osek), 3. Hora sv. Kateřiny, 4. Jirkov, 5. Most (MDS), **6. Kadaň**: 7. Doupov, 8. Hora sv. Šebestiána, 9. Chomutov, 10. Přísečnice, **11. Žatec**: 12. Jesenice, 13. Louny, 14. Podbořany, 15. Postoloprty.

3. KS v České Lípě

1. Cvikov, 2. Česká Kamenice, 3. Česká Lípa (MDS), 4. Nový Bor, 5. Rumburk, 6. Lipová, 7. Šluknov, 8. Varnsdorf.

4. KS v Českých Budějovicích

1. České Budějovice (MDS), 2. Hluboká nad Vltavou, 3. Lišov, 4. Trhové Sviny, 5. Týn nad Vltavou, **6. Český Krumlov**: 7. Chvalšiny, 8. Kaplice, 9. Nové Hrady, 10. Horní Planá, 11. Vyšší Brod, **12. Jindřichův Hradec**: 13. Nová Bystřice, 14. Lomnice, 15. Třeboň.

5. KS v Chebu

1. Aš, 2. Sokolov, 3. Cheb (MDS), 4. Kraslice, 5. Lázně Kynžvart, 6. Skalná, **7. Loket**: 8. Bečov nad Teplou, 9. Horní Blatná, 10. Bochov, 11. Jáchymov, 12. Karlovy Vary, 13. Nejdek, 14. Žlutice, **15. Tachov**: 16. Bezručice, 17. Planá (u Mariánských Lázní), 18. Přimda, 19. Teplá.

6. KS v Jičíně

1. Jičín (MDS), 2. Libáň, 3. Lomnice nad Popelkou, 4. Nová Paka, 5. Semily, 6. **Nový Bydžov**: 7. Hořice, 8. Chlumeck nad Cidlinou, 9. Městec Králové, 10. **Turnov**: 11. Hostinné, 12. Maršov, 13. Žacléř, 14. **Vrchlabí**: 15. Jilemnice, 16. Rokytnice nad Jizerou.

7. KS v Hradci Králové

1. Dvůr Králové, 2. Hradec Králové (MDS), 3. Jaroměř, 4. Nechanice, 5. **Broumov**: 6. Police nad Metují, 7. **Nové Město nad Metují**: 8. Dobruška, 9. Náchod, 10. **Rychnov nad Kněžnou**: 11. Kostelec nad Orlicí, 12. Králíky, 13. Žamberk.

8. KS v Kutné Hoře

1. Čáslav, 2. Dolní Kralovice, 3. Kutná Hora (MDS), 4. Ledec na Sázavou, 5. Uhlířské Janovice, 6. **Kolín**: 7. Kouřim, 8. Poděbrady, 9. **Německý Brod**: 10. Habry, 11. Humpolec, 12. Chotěboř, 13. Přibyslav, 14. Polná.

9. KS v Liberci

1. Frýdlant, 2. Chrastava, 3. Jablonec nad Nisou, 4. Jablonné v Podještědí, 5. Liberec (MDS), 6. Tanvald.

10. KS v Mladé Boleslavi

1. Bělá pod Bezdězem, 2. Benátky nad Jizerou, 3. Dubá, 4. Mimoň, 5. Mladá Boleslav (MDS), 6. Mnichovo Hradiště, 7. Nymburk, 8. Sobotka, 9. **Turnov**: 10. Český Dub, 11. Železný Brod.

11. KS v Plzni

1. Bílovice, 2. Kralovice, 3. Manětín, 4. Plzeň (MDS), 5. Rokycany, 6. Stod, 7. Stříbro, 8. Město Touškov, 9. **Domažlice**: 10. Horšovský Týn, 11. Hostouň, 12. Kdyně, 13. Poběžovice, 14. **Klatovy**: 15. Nepomuk, 16. Nýrsko, 17. Plánice, 18. Přeštice.

12. KS v Písku

1. Březnice, 2. Blatná, 3. Mirovice, 4. Písek (MDS), 5. Strakonice, 6. Vodňany, 7. **Prachatic:** 8. Netolice, 9. Vimperk, 10. Volyně, 11. **Sušice:** 12. Horažďovice, 13. Kašperské Hory.

13. KS v Táboře

1. Bechyně, 2. Milevsko, 3. Mladá Vožice, 4. Sedlec 5. Soběslav, 6. Tábor (MDS), 7. Veselí nad Lužnicí, 8. **Benešov:** 9. Neveklov, 10. Sedlčany, 11. Vlašim, 12. Votice, 13. **Pelhřimov:** 14. Kamenice nad Lipou, 15. Pacov, 16. Počátky.

14. KS v Chrudimi

1. Hlinsko, 2. Chrudim, 3. Nasavrky, 4. Pardubice, 5. Přelouč, 6. Skuteč, 7. **Vysoké Mýto:** 8. Holice, 9. Lanškroun, 10. Ústí nad Orlicí, 11. **Litomyšl:** 12. Polička.

15. KS v Litoměřicích

1. Libochovice, 2. Litoměřice (MDS), 3. Lovosice, 4. Roudnice nad Labem, 5. Štětí, 6. Teplice, 7. Ústěk, 8. **Děčín:** 9. Benešov nad Ploučnicí, 10. Chabařovice 11. Ústí nad Labem.

II. Obvod VZS v Brně

1. ZS v Brně

1. Brno – město a okres (MDS civilní), 2. Brno – město a okres (MDS trestní), 3. Ivančice, 4. Slavkov u Brna, 5. Tišnov, 6. **Boskovice:** 7. Blansko, 8. Kunštát, 9. **Hustopeče:** 10. Břeclav, 11. Klobouky, 12. Židlochovice, 13. **Moravská Třebová:** 14. Jevíčko, 15. Svitavy, 16. **Vyškov:** 17. Bučovice, 18. Ždánice.

2. KS v Jihlavě

1. Jihlava (MDS), 2. Třebíč, 3. Velké Meziříčí, 4. **Dačice:** 5. Telč, 6. **Nové Město na Moravě:** 7. Bystřice pod Perštejnem, 8. Žďár nad Sázavou.

3. KS v Novém Jičíně

1. Frenštát pod Radhoštěm, 2. Fulnek, 3. Nový Jičín (MDS), 4. Příbor, 5. **Hranice**: 6. Bystřice pod Hostýnem, 7. Město Libavá, 8. Lipník nad Bečvou, 9. **Místek**: 10. Moravská Ostrava, 11. **Valašské Meziříčí**: 12. Rožnov, 13. Vsetín.

4. KS v Olomouci

Olomouc město a okres (MDS), 2. Kojetín, 3. Přerov, 4. **Litovel**: 5. Konice, 6. Uničov, 7. **Mohelnice**: 8. Zábřeh, 9. Štíty, 10. **Prostějov**: 11. Plumlov, 12. **Šternberk**: 13. Dvorce, 14. Rýmařov, 15. **Šumperk**: 16. Staré Město pod Sněžníkem, 17. Loučná nad Desnou.

5. KS v Uherském Hradišti

1. Napajedla, 2. Strážnice, 3. Uherské Hradiště (MDS), 4. Uherský Ostroh, 5. **Kroměříž**: 6. Holešov, 7. Zdounky, 8. **Kyjov**: 9. Hodonín, 10. **Uherský Brod**: 11. Valašské Klobouky, 12. Vizovice.

6. KS ve Znojmě

1. Jemnice, 2. Moravské Budějovice, 3. Vranov, 4. Znojmo (MDS), 5. **Mikulov**: 6. Jaroslavice, 7. **Moravský Krumlov**: 8. Hrotovice, 9. Náměšť nad Oslavou.

7. ZS v Opavě

1. Bílovec, 2. Klimkovice, 3. Odry, 4. Opava – město a okres (MDS), 5. Vítkov, 6. **Javorník**: 7. Cukmantl (Zlaté Hory), 8. Frývaldov (Jeseník), 9. Vidnava, 10. **Krnov**: 11. Město Albrechtice, 12. Bruntál, 13. Horní Benešov, 14. Osoblaha.

8. KS v Těšíně

1. Bohumín, 2. Frýdek, 3. Fryštát (Karviná), 4. Jablunkov, 5. Těšín (MDS), 6. **Bílsko**: 7. Skočov, 8. Strumeň.

V organizaci soudů došlo v tomto období ke dvěma změnám. Krajský soud v Mladé Boleslavi vznikl vyčleněním soudních okresů Mladá Boleslav, Bělá pod Bezdězem, Benátky nad Jizerou, Mnichovo Hradiště, Nymburk, Sobotka, Turnov, Český Dub a Železný Brod z obvodu krajského soudu Jičín a soudních okresů Dubí a Mimoň z obvodu krajského soudu Česká Lípa. Krajský soud v Litoměřicích vznikl oddělením soudních okresů Litoměřice, Lovosice, Štětí, Ústěk, Děčín, Benešov nad Ploučnicí, Ústí nad Labem a Chabařovice z obvodu krajského soudu Česká Lípa, soudních okresů Roudnice nad Labem a Libochovice z obvodu zemského soudu Praha a soudního okresu Teplice z obvodu krajského soudu v Mostě. Sídlo krajského soudu ve Vysokém Mýtě bylo přestěhováno do Chrudimi, aniž se změnil soudní obvod.

Na Moravě byly přesunuty smíšené okresní úřady v Kojetíně a Přerově z působnosti krajského soudu v Uherském Hradišti do obvodu krajského soudu v Olomouci. Obvod krajského soudu v Jihlavě se zvětšil o obvod smíšeného okresního úřadu Jemnice na úkor obvodu krajského soudu ve Znojmě. V sídlech sborových soudů první instance působily tzv. městsky delegované okresní soudy, které ovšem nebyly organizovány samostatně, ale působily v rámci zemského a krajského soudu.

Přehled řádných obecných soudů v období po roce 1868

I. Obvod VZS v Praze

1. ZS v Praze

a) **MDS** (6)

1. Staré Město a Josefov, 2. Nové Město, 3. Vyšehrad, 4. Malá Strana, 5. Hradčany, 6. Holešovice a Bubny.

b) **OS** (26)

1. Beroun, 2. Český Brod, 3. Brandýs, 4. Dobříš, 5. Jílové, 6. Hořovice, 7. Karlín, 8. Kladno (od r. 1878), 9. Kralupy nad Vltavou (od r. 1911), 10. Zbraslav, 11. Mělník, 12. Nové Strašecí, 13. Nusle (od r. 1904), 14. Příbram, 15. Křivoklát, 16. Rakovník, 17. Říčany, 18. Slaný, 19. Kostelec nad Černými lesy, 20. Smíchov, 21. Unhošť, 22. Královské Vinohrady (od r. 1878), 23. Velvary, 24. Vršovice (od r. 1904), 25. Zbiroh, 26. Žižkov (od r. 1889).

2. KS Česká Lípa

a) **MDS** (1) pro město a okres Česká Lípa

b) **OS** (9)

1. Česká Kamenice, 2. Dubá, 3. Nový Bor, 4. Lipová, 5. Mimoň, 6. Rumburk, 7. Šluknov, 8. Varnsdorf, 9. Cvikov.

3. KS Most

a) **MDS** (1) pro město a okres Most

b) **OS** (16)

1. Bílina, 2. Doupov, 3. Duchcov, 4. Jirkov, 5. Jesenice, 6. Kadaň, 7. Hora sv. Kateřiny, 8. Hora sv. Šebestiána, 9. Horní Litvínov (od roku 1905), 10. Chomutov, 11. Louny, 12. Podbořany, 13. Postoloprty, 14. Přisečnice, 15. Vejprty, 16. Žatec.

4. KS České Budějovice

a) **MDS** (1) pro město a okres České Budějovice

b) **OS** (14)

1. Hluboká nad Vltavou, 2. Nové Hrady, 3. Vyšší Brod, 4. Chvalšiny, 5. Kaplice, 6. Český Krumlov, 7. Lišov, 8. Lomnice, 9. Týn nad Vltavou, 10. Nová Bystřice, 11. Jindřichův Hradec, 12. Horní Planá, 13. Trhové Sviny, 14. Třeboň.

5. KS Chrudim

a) **MDS** (1) pro město a okres Chrudim

b) **OS** (11)

1. Hlinsko, 2. Vysoké Mýto, 3. Holice, 4. Lanškroun, 5. Litomyšl, 6. Nasavrky, 7. Pardubice, 8. Polička, 9. Přelouč, 10. Skuteč, 11. Ústí nad Orlicí.

6. KS Cheb

a) **MDS** (1) pro město a okres Cheb

b) **OS** (19)

1. Aš, 2. Bochov, 3. Loket, 4. Sokolov, 5. Kraslice, 6. Jáchymov, 7. Karlovy Vary, 8. Lázně Kynžvart, 9. Žlutice, 10. Mariánské Lázně, 11. Nejdek, 12. Bečov nad Teplou, 13. Přimda, 14. Planá, 15. Blatno, 16. Tachov, 17. Teplá, 18. Bezručice, 19. Skalná.

7. KS Jičín

a) **MDS** (1) pro město a okres Jičín

b) **OS** (16)

1. Hostinné, 2. Chlumeck nad Cidlinou, 3. Vysoké nad Jizerou (od roku 1876), 4. Vrchlabí, 5. Hořice, 6. Městec Králové, 7. Libáň, 8. Lomnice nad Popelkou, 9. Maršov, 10. Nový Bydžov, 11. Nová Paka, 12. Rokytnice nad Jizerou, 13. Žacléř, 14. Semily, 15. Jilemnice, 16. Trutnov.

8. KS Mladá Boleslav

a) **MDS** (1) pro město a okres Mladá Boleslav

b) **OS** (8)

1. Benátky nad Jizerou, 2. Český Dub, 3. Železný Brod, 4. Mnichovo Hradiště, 5. Nymburk, 6. Sobotka, 7. Turnov, 8. Bělá pod Bezdězem.

9. KS Hradec Králové

a) **MDS** (1) pro město a okres Hradec Králové

b) **OS** (16)

1. Kostelec nad Orlicí, 2. Česká Skalice (od r. 1876), 3. Broumov, 4. Úpice, 5. Králíky, 6. Jaroměř, 7. Dvůr Králové, 8. Náchod, 9. Nechanice, 10. Nové Město nad Metují, 11. Opočno, 12. Police nad Metují, 13. Rychnov nad Kněžnou, 14. Rokytnice (1869), 15. Teplice nad Metují, 16. Žamberk.

10. KS Kutná Hora

a) **MDS** (1) pro město a okres Kutná Hora

b) **OS** (13)

1. Čáslav, 2. Chotěboř, 3. Německý Brod, 4. Habry, 5. Humpolec, 6. Kouřim, 7. Uhlířské Janovice, 8. Kolín, 9. Ledec, 10. Poděbrady, 11. Polná, 12. Štoky, 13. Dolní Kralovice.

11. KS Litoměřice

a) **MDS** (1) pro město a okres Litoměřice

b) **OS** (10)

1. Libochovice, 2. Lovosice, 3. Roudnice nad Labem, 4. Štětí, 5. Teplice, 6. Ústěck, 7. Děčín, 8. Benešov nad Ploučnicí, 9. Chabařovice, 10. Ústí nad Labem.

12. KS Plzeň

a) **MDS** (1) pro město a okres Plzeň

b) **OS** (18)

1. Horšovský Týn, 2. Blovice, 3. Dobřany, 4. Hostouň, 5. Klatovy, 6. Kralovice, 7. Mančtin, 8. Stříbro, 9. Nepomuk, 10. Nýrsko, 11. Kdyně, 12. Plánice, 13. Přeštice, 14. Rokycany, 15. Poběžovice, 16. Stod, 17. Domažlice, 18. Město Touškov.

13. KS Písek

a) **MDS** (1) pro město a okres Písek

b) **OS** (14)

1. Kašperské Hory, 2. Blatná, 3. Březnice, 4. Hartmanice, 5. Horažďovice, 6. Mirovice, 7. Netolice, 8. Prachatice, 9. Sušice, 10. Strakonice, 11. Volary, 12. Vimperk, 13. Vodňany, 14. Volyně.

14. KS Liberec

a) **MDS** (1) pro město a okres Liberec

b) **OS** (6)

1. Frýdlant, 2. Jablonné v Podještědí, 3. Jablonec nad Nisou, 4. Chrástava, 5. Nové Město pod Smrkem, 6. Tanvald.

15. KS Tábor

a) **MDS** (1) pro město a okres Tábor

b) **OS** (15)

1. Bechyně, 2. Benešov, 3. Mladá Vožice, 4. Kamenice, 5. Milevsko, 6. Neveklov, 7. Pacov, 8. Pelhřimov, 9. Počátky, 10. Sedlec, 11. Sedlčany, 12. Soběslav, 13. Veselí, 14. Vlašim, 15. Votice.

II. Obvod VZS v Brně

1. ZS Brno

a) **MDS** (3) pro město a okres Brno

aa) pro věci civilní

bb) pro věci trestní

cc) pro okolí města Brna (od r. 1892)

b) **OS** (17)

1. Hustopeče, 2. Slavkov, 3. Blansko, 4. Boskovice, 5. Bučovice, 6. Ivančice, 7. Jevíčko, 8. Klobouky, 9. Kunštát, 10. Břeclav, 11. Moravská Třebová, 12. Pohořelice (od r. 1902), 13. Židlochovice, 14. Ždánice, 15. Tišnov, 16. Vyškov, 17. Svitavy.

2. KS Uherské Hradiště

a) **MDS** (1) pro město a okres Uherské Hradiště

b) **OS** (12)

1. Bojkovice, 2. Kyjov, 3. Hodonín, 4. Holešov, 5. Valašské Klobouky, 6. Kroměříž, 7. Napajedla, 8. Strážnice, 9. Uherský Brod, 10. Uherský Ostroh, 11. Vizovice, 12. Zdounky.

3. KS Jihlava

a) **MDS** (1) pro město a okres Jihlava

b) **OS** (10)

1. Bystřice, 2. Dačice, 3. Velké Meziříčí, 4. Nové Město na Moravě, 5. Slavonice na Moravě, 6. Žďár nad Sázavou, 7. Telč, 8. Třebíč, 9. Třešť, 10. Velká Bíteš.

4. KS Olomouc

a) **MDS** (1) pro město a okres Olomouc

b) **OS** (16)

1. Kojetín, 2. Konice, 3. Litovel, 4. Uničov, 5. Mohelnice, 6. Plumlov, 7. Prostějov, 8. Přerov, 9. Zábřeh, 10. Štítý, 11. Šumperk, 12. Loučná nad Desnou, 13. Staré Město pod Sněžníkem, 14. Šternberk, 15. Rýmařov, 16. Dvorce.

5. KS Nový Jičín

a) **MDS** (1) pro město a okres Nový Jičín

b) **OS** (12)

1. Frenštát pod Radhoštěm, 2. Fulnek, 3. Příbor, 4. Hranice, 5. Bystřice pod Hostýnem.
6. Město Libavá, 7. Lípnick nad Bečvou, 8. Místek, 9. Moravská Ostrava, 10. Valašské
Meziříčí, 11. Rožnov, 12. Vsetín.

6. KS Znojmo

a) **MDS** (1) pro město a okres Znojmo

b) **OS** (8)

1. Jemnice, 2. Moravské Budějovice, 3. Vranov, 4. Mikulov, 5. Jaroslavice, 6.
Moravský Krumlov, 7. Hrotovice, 8. Náměšť nad Oslavou.

7. KS Opava

a) **MDS** (1) pro město a okres Opava

b) **OS** (15)

1. Horní Benešov, 2. Bruntál, 3. Jeseník, 4. Jindřichov ve Slezsku, 5. Osoblaha, 6.
Javorník, 7. Krnov, 8. Klimkovice, 9. Odry, 10. Albrechtice, 11. Bílovec, 12. Vítkov,
13. Vrbno pod Pradědem, 14. Vidnava, 15. Zlaté Hory.

8. KS v Těšíně

a) **MDS** (1) pro město a okres Těšín

b) **OS** (8)

1. Bílsko, 2. Fryštát (Karviná), 3. Frýdek, 4. Jablunkov, 5. Bohumín, 6. Polská Ostrava,
7. Strumeň, 8. Skočov.

V tomto období již nedocházelo ke změnám v územní organizaci soudnictví, narůstal však počet okresních soudů podle zákona č. 59 z roku 1868 nařízením ministerstva spravedlnosti. Tak vznikly např. okresní soudy v Rokytnici v Čechách (1869), Úpici (1876) a České Skalici (1876) v obvodu krajského soudu Hradec Králové, na Kladně (1877) v obvodu zemského soudu Praha. Jeden z posledních okresních soudů vznikl ve

Zlíně (1913), což dokládá rychlý hospodářský růst města v souvislosti s výrobou obuvi v Baťově továrně.

Vysvětlivky:

KS – krajský soud

MDS – městsky delegovaný okresní soud

VZS – vrchní zemský soud

ZS – zemský soud

11. ZÁVĚR

Dějiny soudnictví jsou pevně spjaty s vývojem státních útvarů na našem území. Těžištěm práce je soudnictví od období stavovské monarchie, později za vlády absolutismu a jeho pozvolné změny za nástupu osvícenství, které vedly k revolučním změnám hlavně na venkově a znamenaly konec vrchnostenské správy v roce 1848. I přes dočasné utlumení pozitivního vývoje v 50. letech 19. století se nakonec prosadila základní občanská práva v prosincové ústavě v roce 1867, kdy vývoj soudnictví v Rakousku dospěl ke svému vrcholu a do roku 1918 se neměnil. Československá republika přejala zákonem č. 11/1918 rakouský a uherský právní řád. V průběhu dalších let některé okrajové normy zanikly, ale v podstatné části zákonodárství trvaly až do roku 1950. Po roce 1989 byla obnovena nezávislost soudnictví a základní občanská práva. Vstup do Evropské unie znamenal přijetí společných právních norem do českého právního řádu, jejich využití a možnost uplatnění nadstátní jurisdikce. Ukazuje, jak soudnictví bylo ovlivňováno vnitřní, ale i vnější politickou situací.

12. RESUMÉ

Die Arbeit umfasst die Entwicklung des Gerichtswesens vom Anfang des Böhmisches Staates mit Rücksicht auf das 17. – 19. Jahrhundert. Die Arbeit zeigt auf die wachsende Macht des Adels und dessen Beherrschung der wichtigsten Gerichte im Staat. (Größeres Landgericht). Die Arbeit bearbeitet auch das Gerichtswesen in den benachbarten Ländern der Krone Böhmen, insbesondere in Mähren. Sie registriert den privilegierten Charakter der Gerichte in den Städten und auf dem Lande und belegt eine allmähliche Unabhängigkeit des Stadtrechtes von der weltlichen Obrigkeit. Die Arbeit befasst sich auch mit dem Kirchenrecht, das das Leben aller Stände beeinflusst. Sie betont, dass es nicht einmal Karl IV. gelungen ist, die königlichen Gerichte von der Abhängigkeit des Adels zu befreien. An der Arbeit unserer Autoren (Viktorin Kornel von Všeřdy, Václav Neumann von Puchholtz) zeigt sie die Reife des böhmischen Gerichtswesens.

Die Arbeit erfasst die bedeutenden Änderungen, zu denen in der ganzen Gesellschaft und auch im Gerichtswesen nach der Schlacht am Weißen Berg gekommen ist. Sie beweist durch den Hauptprozess mit den Führern des Aufstandes die Willkür bereits bei der Untersuchung, als den Beklagten die ordentliche Verteidigung verweigert wurde. In der Arbeit wird auch der Missbrauch der Gerichte bei den Hexenprozessen nicht vergessen, die zur Verurteilung und zum Tod von Hunderten unschuldiger Leute geführt haben. (z. B. Dekan Kryštof Alois Lautner aus Šumperk /Mährisch Schönberg/ wurde am 17. September 1685 in Mohelnice /Müglitz/ verbrannt).

Die Arbeit zeigt ein abgewandtes Gesicht des Absolutismus, harte Gesetzbücher der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts, als das Prinzip der Schuldvermutung geltend war und das Hauptbeweismittel die Tortur war. Auf der andere Seite zeigt sie auch die aufgeklärte Regierung von Joseph II., als die Grundlagen des modernen Gerichtswesens mit den typischen Begriffen „nullum crimen sine lege“ und „nulla poena sine lege“ gebildet wurden.

Die Revolution im Jahre 1848 hat die Basis der Zivil- und Staatsgerichtsbarkeit gelegt, die nicht einmal durch das Regime von Bach wesentlich begrenzt werden konnte. Die Arbeit interessiert sich auch für böhmisch – deutsche Beziehungen, die sich in der Verhandlungssprache der Gerichte gezeigt haben. Die Arbeit ist mit der Übersicht der

Gerichtssysteme vollendet, insbesondere nach dem Jahre 1868, als sich die Verfassungsgarantien der bürgerlichen Freiheiten durchgesetzt haben. Die Tschechoslowakische Republik hat im Jahre 1918 durch das Rezeptionsgesetz das österreichische Gerichtssystem übernommen, das im Grunde bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts gültig war.

Nächstes Kapitel bildet das Militärgerichtswesen. In der Arbeit sind auch gerichtliche Entscheidungen erfasst.

13. LITERATURA

1. Adamová, K.: Apelační soud v Českém království v letech 1548 – 1651. In: Pocta akademiku V. Vaněčkovi k 70. narozeninám, Univerzita Karlova, Praha 1975.
2. Adamová, K., Riegrová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Šouša, J.: Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938, 1. vydání LexisNexis CZ s. r. o., Praha 2005.
3. Adamová, K., Soukup, L.: Prameny k dějinám práva v českých zemích, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2004.
4. Brandl, V.: Libri citationum et sententiarum, Tomus IV, Olomúcké púhony od roku 1463 – 1466, Brno 1882.
5. Broft, M., Dangl, V. a kol.: Vojenské dějiny Československa, Naše vojsko, Praha 1986.
6. Březina, J.: Zábřežsko v období feudalismu do r. 1848, 1. vydání, Krajské nakladatelství v Ostravě, Ostrava 1963.
7. Francek, J.: Chlumecké hrdelní příběhy, Paseka, Praha 1993.
8. Francek, J.: Dějiny loupežnictva, Rybka Publishers, Praha 2002.
9. Janák, J., Hledíková, Z.: Dějiny správy českých zemí do r. 1945, SPN, Praha 1989.

10. Klabouch, J.: K reformním snahám v českém soudnictví kolem r. 1730. In: Právněhistorické studie 11, s. 29 – 42, Praha 1965.
11. Klabouch, J.: Staré české soudnictví, 1. vydání, Orbis, Praha 1967.
12. Kreuz, P.: Čarodějnické procesy na Nymbursku na počátku 17. století. In: Právněhistorické studie 34, s. 127 – 161, Praha 1997.
13. Malý, K.: Zastavení činnosti porotních soudů v 80. letech 19. století v Rakousku, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, No 1, 1965
14. Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do r. 1945, 2. upravené vydání, Linde, Praha 1999.
15. Markov, J.: Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII. – XVII. století, Academia, nakladatelství ČSAV, Praha 1967.
16. Medek, V.: Cesta české a moravské církve staletími, Česká katolická charita, Praha 1982.
17. Medek, V.: Čarodějnický děkan Kryštof Alois Lautner, Severní Morava, sv. 13, s. 9 – 18, Vlastivědný ústav v Šumperku, Šumperk 1966.
18. Miller, J.: Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví, Olomouc 1997.
19. Palacký, F.: Dějiny národu českého, 2. vydání, nakladatel B. Kočí, Praha 1921.
20. Pekař, J.: Kniha o Kosti, 3. vydání, Melantrich, Praha 1942.

21. Schelleová, I., Schelle, K. a kol.: Soudnictví (historie, současnost a perspektivy), 1. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2004.
22. Šolle, V.: Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích. In: Sborník archivních prací, 10, č. 1, s. 111 – 145, Praha 1960.
23. Šolle, V.: Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích. In: Sborník archivních prací, 12, č. 1, s. 87 – 142, Praha 1962.
24. Šolle, V.: Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část první. In: Sborník archivních prací, 18, s. 86 – 141, Praha 1968.
25. Šolle, V.: Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část druhá. In: Sborník archivních prací, 21, s. 93 – 170, Praha 1971.
26. Vaněček, V.: Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Orbis, Praha 1976.
27. Zuber, R. a kol.: Jesenicko v období feudalismu do roku 1848, Profil, Ostrava 1966.

Originály uvedených rozsudků jsou uloženy ve Státním archivu v Praze, Okresním archivu v Olomouci.